

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК
Науково-теоретичний
та практичний журнал

BIBLIOTECHNYI VISNYK
Scientific theoretical
applied journal

№ 5 (211) 2012

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
V. Vernadskyi National Library
of Ukraine

Головний редактор

Олексій ОНИЩЕНКО, академік НАН України

Editor-in-Chief

Oleksii ONYSHCHENKO, academician of NAS of Ukraine

Редакційна колегія

Л. Дубровіна (заступник головного редактора)

В. Попик (заступник головного редактора)

Н. Маслакова (відповідальний секретар)

Г. Боряк

О. Василенко

В. Горовий

О. Додонов

Б. Ігнатенко

Г. Ковальчук

Л. Костенко

О. Литвиненко

В. Омельчук

М. Романюк

В. Рубан

В. Широков

К. Брюс (Німеччина)

В. Леонов (Російська Федерація)

І. Славінські (Австрія)

С. Філіпи-Мартутинович (Сербія)

Заснований у червні 1993 року.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Електронна версія журналу:

<http://nbuv.gov.ua/portal/>

[Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html](http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html)

Передплатний індекс 74049

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Editorial board

L. Dubrovina (Deputy of Editor-in-Chief)

V. Popyk (Deputy of Editor-in-Chief)

N. Maslakova (Responsible for publication)

H. Boriak

O. Vasylenko

V. Horovyi

O. Dodonov

B. Ihnatenko

H. Kovalchuk

L. Kostenko

O. Lytvynenko

V. Omelchuk

M. Romaniuk

V. Ruban

V. Shyrokov

C. Bruce (Germany)

V. Leonov (Russian Federation)

I. Slawinski (Austria)

S. Filipy-Martutynovych (Serbia)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010
Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt 40-richia Zhovtnia, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Electronic version of the journal:

<http://nbuv.gov.ua/portal/>

[Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html](http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html)

Subscription Index 74049

The opinions expressed herein are solely the views of the authors
and do not necessarily reflect those of the editorial board.

Зміст

Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття

- Серова О.* Обеспечение доступности информации –
важнейшая задача библиотек 3
- Воскобойникова-Гузєва О.* Модернізаційна стратегія
розвитку вітчизняної
бібліотечно-інформаційної сфери 8
- Гранчак Т.* Сучасні підходи до вивчення
бібліотеки як соціального інституту 20
- Самохіна Н.* Архівування
інформаційних ресурсів у системі формування
електронної бібліотеки 27
- Молчан Ж.* Автоматизация библиотечных
процессов на основе современных
проектных решений радиочастотной
идентификации (RFID) объектов 31
- Добко Т.* Кадри довідково-бібліографічних служб
у контексті вимог
інформаційного суспільства 35

Огляди. Рецензії

- Голуб М.* Metropolis Kijoviensis. Каталог і тексти
петербурзьких зібрань 45

Ювілеї

- Малолєтова Н.* Пам'ять нації
(До 100-річчя заснування
Німецької національної бібліотеки) 47

Хроніка наукових подій

- Інформаційні ресурси, технології і послуги
в бібліотеках науково-дослідних установ
НАН України 54
- Дні австрійської культури в Дрогобичі 58
- Міжнародна конференція з питань поширення
перської мови та літератури:
стан, проблеми, перспективи 60

До Всеукраїнського дня бібліотекаря

- Покликана творити добро 64

Вітаємо

- Генератор класифікаційної думки 65
- Професіонал, новатор, особистість 66

Contents

Innovative model of scientific library in the XXIth century

- Serova O.* Providing access to information is the most
important mission of libraries 3
- Voskoboinikova-Huzeva O.* Modernization strategy
of development of the national library
and information sector 8
- Hranchak T.* Modern methods of approach
to studying the library as a social institution 20
- Samokhina N.* Archiving
of information resources in the system
of forming of electronic library 27
- Molchan Zh.* Automation of library
processes based on modern design solutions
of radio frequency identification
of the objects (RFID) 31
- Dobko T.* Staff of the reference and bibliographic
services: historical traditions and requirements
of information society 35

Reviews

- Holub M.* Metropolis Kijoviensis: catalogue and texts
of the Petersburg collections 45

Jubilees

- Maloletova N.* Memory of nation
(to the 100-th anniversary of foundation
of the German National Library) 47

Chronicle of scientific events

- Information resources, technologies and services
in the libraries of research institutions
of the NAS of Ukraine 54
- Days of Austrian culture in Drohobych 58
- International Conference on the dissemination
of Persian language and literature: situation,
problems and prospects 60

To The All-Ukrainian Librarian Day

- Who works good 64

Congratulations

- Generator of the classification thought 65
- Professional, innovator, personality 66

УДК 027.022(470-25):004.7

Ольга Серова,

начальник Управления библиотечно-информационного обслуживания
Российской государственной библиотеки

Обеспечение доступности информации — важнейшая задача библиотек

В статье раскрывается роль современных библиотек в формировании национальных информационных ресурсов, в обеспечении читателям свободного к ним доступа. Особое внимание уделено услугам, предоставляемым удаленным пользователям Российской государственной библиотекой в виртуальной среде.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Российская государственная библиотека, доступ к информации, услуги удаленным пользователям, виртуальные читальные залы, поисковые сервисы, хостинг-сайты, чат-услуги.

The problems associated with the role of libraries in the formation of national information resources and providing global access are considered in the paper. Particular attention is paid to the services provided to remote users of the Russian state library in virtual environment.

К е у w o r d s: librarianship, providing access to information, digital libraries, services to remote users.

В наши дни все больше специалистов склонны считать, что доступность информации — не только ценность информационной деятельности, но и одна «из важнейших ценностей современной цивилизации» [3]. Во многих международных документах особое место отведено праву человека на доступ к информации. Так, на встрече в Тунисе, посвященной формированию информационного общества, ее участники подчеркивали, «что доступ к информации, а также совместное использование и формирование знаний существенным образом способствуют усилению экономического, социального и культурного развития, тем самым помогая всем странам в реализации согласованных на международном уровне целей и задач в области развития» [12].

В Уставе ИФЛА, в Декларации тысячелетия ООН (2002) особо выделяются библиотеки, располагающие инструментами, которые позволяют им вносить существенный вклад в процесс развития, поддерживая его путём предоставления постоянно обновляемой и вызывающей доверие информации. Равный доступ к информации является основным правом для всех, а библиотеки выступают теми организациями, которые помогают гражданам осуществлять свое право на информацию. «Ни одно общество не может претендовать на то, что оно является подлинным обществом знаний, если доступа к знаниям и информации лишена

хоть одна часть населения. Необходимо сформулировать национальную политику для содействия доступу к публичной информации, особенно к информации, относящейся к общественному достоянию» [8].

Право доступа на информацию отражено в законодательстве многих стран, в т. ч. и России. В российском законодательстве гарантированное право на доступ к информации закреплено в статье 29 Конституции Российской Федерации: «каждый имеет право свободно искать, получать, передавать, производить и распространять информацию любым законным способом» [5]. Обеспечение одного из существенных конституционных прав граждан — свободы доступа к информации отражается и в законах РФ «Об информации, информатизации и защите информации», «О библиотечном деле» и ряде других. Это относится, прежде всего, к информации, находящейся в государственных информационных ресурсах. Они признаются открытыми и общедоступными.

На протяжении длительного времени господства «просвещенческой» модели библиотеки основной акцент делался чисто «на охранительных функциях, связанных с безусловной важностью селекции, а иногда и выборочного уничтожения содержащихся в них материалов на основе применения критериев идеологического, политического и воспитательно-манипуляционного порядка» [9]. Исто-

рия знает немало примеров ограничения доступа к книгам. Одна из причин, что многие книги не дошли из древности до наших дней, связана с их уничтожением. Всем известно какой значительный массив документов исключили из фондов библиотек в период сталинских репрессий. Такое положение дел было продиктовано выполнением библиотеками роли дополнительного цензора. «В сфере обслуживания еще 30 лет назад национальные, отраслевые и университетские библиотеки России были достаточно изолированными учреждениями, ориентированными в основном на ученых и рассматривали себя в сфере обслуживания как последнюю инстанцию, ограничивая доступ в библиотеку рядовым пользователям» [10].

Серьезные изменения, которые произошли в последнее десятилетие XX ст., принятие новых правовых норм кардинально изменили эту ситуацию. Сегодня национальные библиотеки ориентированы не только на ученых и исследователей, но и на широкие слои населения, которым ранее не уделялось должного внимания. Например, Российская государственная библиотека (РГБ) с 1992 г. стала записывать в качестве пользователей любого гражданина, которому исполнилось 18 лет, а с 2011-го – и студентов вузов моложе 18 лет. Результатами этих нововведений явилось изменение читательской аудитории библиотеки, чуть менее 50 % которой сегодня составляют студенты.

Современные библиотеки в своих уставных документах декларируют открытый, своевременный и беспрепятственный доступ ко всей документной информации, заявляют о том, что они способствуют непрерывному образованию, культурному развитию, поддерживают интеллектуальную свободу, содействуют охране демократических ценностей и гражданских прав. Сегодня доступность библиотек для пользователей сдерживают такие факторы, как режим работы; правила пользования и ограничение доступа к архивным и редким документам, книжным памятникам по соображениям обеспечения их сохранности; размещение фондов в удаленных хранилищах или их штабелирование; недостаточное финансирование, влияющее на качество комплектования; наличие правовых барьеров, связанных с авторским правом и электронным воспроизведением.

Роль библиотек в формировании национальных информационных ресурсов, в обеспечении общественного доступа к ним неуклонно возрастает. Этому способствует и созданная в 1998 г. общероссийская сеть публичных центров правовой инфор-

мации (ПЦПИ) на базе общедоступных библиотек. В ходе реализации Программы ПЦПИ впервые в России был создан действенный механизм реализации конституционного права граждан на доступ к правовой информации, в первую очередь к официальным текстам документов федерального, регионального и муниципального уровней, а также международным документам. В нынешних условиях, когда подавляющая часть печатных изданий не доходит до регионов и тем более до муниципальных образований, этот механизм особенно ценен. «Расширение доступности информации повышает роль библиотек как стабилизирующего социального фактора, выравнивающего информационные возможности разных категорий населения» [2].

Социальная ценность информации и знаний, являющихся общественным достоянием, во многом определяется масштабом их использования каждым желающим. В настоящее время и в бизнесе, и в быту информация воспринимается как ценный ресурс, подобно деньгам, энергии. Можно сказать, что значимость информации постоянно повышается. «Позитивный эффект информации и знаний, являющихся общественным достоянием, может быть увеличен многократно, если такая информация и знания размещены в глобальных электронных сетях. Кратко эти новые качества доступа к информации и знаниям можно сформулировать в виде модного сейчас во всем мире слогана: «Любой контент в любом месте и в любое время!» [7].

Учитывая массивное влияние Интернета, информационных технологий, которые «уводят» пользователей из библиотек, последние, владея огромным массивом информации, как впрочем, и другие учреждения культуры (музеи, архивы) все больше внимания уделяют созданию собственных электронных библиотек, предоставляя услугу доступа, как в свободном режиме, так и в режиме ограниченного доступа. Создаваемые библиотеками электронные ресурсы собственной генерации позволяют пользователям получать достоверную информацию из проверенных источников, исключая ненужную информацию, что отличает их от традиционных поисковых машин.

Оцифровка, например, позволяет сократить географический разрыв, она предоставляет уникальную возможность расширить доступ к информации во всем мире. Новые формы доступа к информации стимулируют широкое распространение данных, относящихся к социальной, экономической и культурной жизни общества, способствуют

более активному участию граждан в этом процессе и помогают преодолению дискриминации в различных её формах доступа к информации.

Основной стратегией оцифровки для библиотек является сохранность уникальных фондов для будущих поколений и оптимизация доступа к ним для нынешнего поколения. Формированием полнотекстовых коллекций занимаются в той или иной степени российские библиотеки практически всех типов.

Национальные библиотеки России, имеющие расширенный профиль комплектования, соответственно имеют больше возможностей для формирования своих электронных коллекций. Так, в состав ЭБ РГБ входит 5 крупных коллекций: универсальная – 84 135 документов, ЭБД – более 700 000 диссертаций и авторефератов, старопечатные книги – 8717, нотная продукция – 13 322; научная и учебная литература – 6007 книг.

Электронная библиотека диссертаций РГБ – это уникальный шанс для ученых, аспирантов, студентов вузов, академических структур и конструкторских бюро, кластерных предприятий, учреждений медицины и образования по-новому реализовать возможности свои и коллектива, снизить стоимость научных исследований, сформировать свои научные взгляды с учетом знаний, наработанных десятилетиями и представленных в полном объеме в ЭБД.

РГБ предоставляет доступ удаленным пользователям к ресурсам ограниченного доступа через организацию так называемых виртуальных читальных залов. «Виртуальные читальные залы – это форма организации доступа к электронной библиотеке юридическим лицам, оформленная специальным договором» [4]. Реализация проекта электронной библиотеки диссертаций (ЭБД) как внутри библиотеки, так и за ее пределами, является одним из примеров вклада РГБ в развитие информационной экономики, в снижение информационного неравенства. На июль 2012 г. уже открыто 500 виртуальных читальных залов в России, странах СНГ, в Иране.

С целью развития клиентского сервиса в прошлом году РГБ предприняла шаги по расширению доступа большому количеству людей к современному научному знанию за счет предоставления физическому лицу – зарегистрированному читателю РГБ – удаленного доступа к полным текстам диссертаций и авторефератов ЭБД РГБ. «Зарегистрированному читателю РГБ на основании заключенного с библиотекой договора-оферты предоставляется или безвозмездный единовременный доступ к первым 10% объема текстов ЭБД РГБ сроком

на 7 дней, или доступ сроком на 1 календарный год на возмездной основе к полным текстам работ с ограничением на просмотр не более 5 полных текстов диссертаций в сутки» [1]. Услуга введена с конца апреля 2011 г. и по состоянию на 1 июля 2012 г. договор-оферту с библиотекой заключили около 3000 читателей.

По большому счету пользователю всё равно «кто создаёт электронные коллекции. Ему важно быстро и эффективно найти информацию о документе, а лучше – полный текст. Осуществляя свой поиск, например в Google или Yandex, российский пользователь чаще всего не увидит в результатах поиска информации о наличии искомого документа в какой-то конкретной электронной библиотеке, создаваемой на базе традиционных книгохранилищ» [11].

Аналитик исследовательской фирмы Forrester Марк Маллиган считает, что пользователи стремятся уйти на хостинговые домены потому, что они «индексируют загружаемые файлы, а значит, их легко и удобно находить». Хостинг сайтов – это услуга по предоставлению определенного объема дискового пространства на сервере, постоянно находящемся в сети Интернет, для физического размещения файлов сайта [14]. К сожалению, почти все российские библиотеки не индексируют библиографические записи из электронных каталогов и полнотекстовых ресурсов собственной генерации в поисковые системы и машины, что приводит к значительным потерям информации для пользователей, как впрочем, и самих пользователей.

Для иллюстрации можно привести такой пример. В Yandex был осуществлен поиск полнотекстового издания «Очерк истории попыток решения вопроса об едином литературном языке у славян» (СПб, 1885). Сам оригинал и его электронная копия хранятся в РГБ. Кроме того, по условиям договора РГБ, электронная копия данного издания была передана в фонд Президентской библиотеки им. Б. Н. Ельцина. При поиске видим в результатах, что имеется в ПБ, причем в самом начале результатов, а ссылки на фонд РГБ нет.

Большинство российских библиотечек понимают важность специализированных сервисов по работе с электронными ресурсами, но из-за финансовых ограничений внедрение этих сервисов пока осуществляется недостаточно активно. Например, при всей важности таких сервисов, как поиск всех доступных ресурсов через один поисковый интерфейс и внедрение ссылок на полные тексты, лишь отдельные библиотеки РФ организовали сервисы распределенного поиска (federated search) и определите-

ли ссылок (link resolver). Президентская библиотека одна из немногих, которая справилась с этой задачей и обеспечила поиск имеющихся в её фондах полнотекстовых документов в поисковых машинах.

Постоянные пользователи библиотек, использующие для работы возможности поиска информации на сайтах, конечно же, будут обращаться к электронным ресурсам, создаваемым библиотеками. Но каким образом мы будем востребованы людьми, которые никогда не были в библиотеке или были очень давно, как предоставить им возможность обращения к богатству электронных сетевых ресурсов, генерируемых библиотеками? И ответ здесь очевиден: «сегодня библиотеки не должны полагаться на то, что пользователи подстроятся к библиотечным структурам; напротив, они должны интегрировать свои продукты и услуги в сетевую среду, в которой работают пользователи» [1].

В настоящее время Интернет играет важную роль как инфраструктура научных исследований, распространения и использования информации. С его помощью пользователи могут быстро и исчерпывающе удовлетворять свои информационные потребности. Пока российские библиотеки постепенно набираются опыта, выстраивают нужную технологию, осознают необходимость применения специализированного программного обеспечения, более осмысленно подходят к отбору документов, наращивают цифровой контент, такие поисковые сервисы, как Google и другие предоставляют доступ к полным текстам документов, в т. ч. и тем, которые являются объектами авторских прав.

В 2011 г. РГБ провела следующий эксперимент. Из электронного каталога случайным образом было отобрано 476 БЗ на документы 2001–2010 гг. издания, исключая авторефераты и периодические издания. В результате проверки выяснилось, что 96 из них имеют электронную версию в Интернет, т. е. около 20 % изданий на русском языке в течение последних 10 лет тем или иным способом доступны во Всемирной сети. Через год проверка констатировала наличие уже около 40 % электронных версий этих же изданий.

Конечно же, поисковые сервисы должны стать неотъемлемой частью полнотекстовых библиотек. Рынком, на котором жизнеспособным библиотекам будущего придётся выполнять эту стратегию, является веб-среда. И она неуклонно становится главной при выполнении научных исследований. «В новой среде успех библиотеки будет зависеть от умения сформировать такие сервисы, при кото-

рых библиотеки и их фонды станут доступны пользователю именно тогда и там, где это ему потребуется, – иными словами, не следует ждать, когда пользователь посетит библиотеку в то время, которое удобно для её персонала» [6].

С развитием электронных ресурсов и услуг библиотеки начинают предлагать новый «виртуальный» вход в свои услуги через библиотечный сайт. Пользователи имеют теперь доступ в библиотеку и возможность использовать ее многочисленные сервисы в удаленном режиме.

Лидерами в области виртуальных услуг, как правило, выступают виртуальные справочные службы (ВСС), предназначенные для предоставления оперативных справочно-библиографических услуг через Интернет. Например, отличительной особенностью Виртуальной справочной службы РГБ является использование программного продукта OCLC Question Point, а также отсутствие лимита на количество принимаемых запросов. Кстати, более 2200 библиотек в 30 странах мира используют Question Point, и при необходимости запрос может перенаправляться в библиотеки-партнеры.

Прием запросов не ограничен географическими, социально-образовательными или какими-либо иными критериями. Вместе с тем, в целях сохранения привычной для РГБ пользовательской аудитории, основу которой составляют научные работники, ВСС РГБ отдает приоритет запросам научного и производственного характера, которые не могут быть выполнены пользователем на базе доступных ему ресурсов местных региональных библиотек и информационных центров.

С 2010 г. в РГБ получило развитие виртуальное справочное обслуживание в режиме реального времени – чат-общение, которое становится лидирующим в мире. Статистика Global QP за 2010 г. показала, что Службой было получено:

- 549 383 письма (запросы через веб-форму);
- 603 358 сессий чата.

В конце прошлого года мы начали предоставлять возможность пользоваться чат-услугой через мобильные устройства. Квиджеты (QWidget) помогают продвинутым пользователям воспользоваться чат-услугой и практически мгновенно получить краткий ответ опытного библиографа, например, о наличии книги или журнала в библиотеке, правилах пользования библиотекой, ресурсах и услугах, предоставляемых библиотекой и т. п. Опция доступна в некоторых мобильных устройствах (напр. iPhone). Заложённые веб-страницы отображают приложения на рабочем столе пользователя, где

может одновременно находиться несколько Qwidget'ов. По статистике службы чата GLOBAL QP за январь – март 2011 г. зафиксировано, что 1/3 сессий принята именно через квиджеты:

Сессии	
Общее число принятых сессий чата	562 719
Количество чат-сеансов, принятых через квиджет	185 457

Дальнейшее развитие виртуальной справочной службы РГБ мы связываем с предоставлением возможности чат-общения через функцию совместного просмотра и расширения базы знаний. Справочно-библиографическое обслуживание в электронной среде выигрывает в оперативности, масштабе обслуживаемой аудитории, в предоставлении не только библиографической, но и полнотекстовой информации, в обеспечении доступности справочных услуг.

Сегодня ни у кого не вызывает сомнений то, что библиотечные ресурсы должны стать более доступными. Ведь расширение доступности информации повысит «роль библиотек как стабилизирующего социального фактора, обеспечивающего социальную безопасность, социальную устойчивость, выравнивающего информационные возможности разных категорий населения» [2]. В этой ситуации библиотекам необходимо направить свои усилия прежде всего на:

- минимальное ограничение прав пользователей;
- обеспечение глобального доступа к ресурсам;
- совместное создание и использование ресурсов (библиотек, музеев, архивов);
- усиление роли справочного обслуживания, помогающего обнаружить и получить доступ к нужному ресурсу;
- создание и предоставление сервисов для использования мобильных устройств как для поиска информации, обращений для получения виртуальных услуг, так и для скачивания электронных ресурсов;
- продуцирование новых виртуальных услуг для расширения доступа;
- предоставление нескольких вариантов доставки для всех категорий пользователей.

Активность Google, лавинообразное распространение мобильных телефонов, появление нового поколения, которое получает информацию из Сети, отражают картину всё ускоряющихся новаций, в основном происходящих вне библиотечных стен и продвигаемых коммерческим сектором. Существование такого рода проблем означает появление прекрасных возможностей для библиотек и цент-

ров информации играть новые роли и определять для себя новые перспективы в быстроменяющемся и конкурентном окружении. В любом случае – нет иного выбора, кроме как измениться и сделать это быстро – если мы хотим остаться востребованными в будущем. Пересматривать свои взгляды, осуществляя поиск равновесия между традициями и потребностями времени, есть перспектива будущего.

Список использованных источников

1. Авдеева Н. В. Разработка и поддержка программного обеспечения для Электронной библиотеки РГБ [Электронный ресурс] / Н. В. Авдеева, О. В. Чемоданова // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : 18-я международн. конф. «Крым-2011» : тр. конф. – М., 2011. – URL : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2011/disk/139.pdf> – Дата обращения : 10.08.2012.
2. Дворкина М. Я. Библиотечное обслуживание : новая реальность. – М. : Профиздат, 2003. – 44 с.
3. Дворкина М. Я. Информационное обслуживание : социокультурный подход / МГУКИ. – М. : Профиздат, 2001. – 111 с.
4. Елицина Е. Ю. Электронные услуги библиотек / Е. Ю. Елицина. – СПб : Профессия, 2010. – 304 с.
5. Конституция Российской Федерации. – М.: Эксмо, 2011. – С. 7.
6. Лоу Д. Библиотеки в цифровую эпоху : воплощая будущее // Научные и технические библиотеки. – 2012. – № 5. – С. 68–80.
7. Монахов В. Апрельские тезисы – URL:<http://www.aselibrary.ru/blogs/archives/729/> – Дата обращения : 08.08.2012.
8. Наука в информационном обществе: информационное издание. – СПб : Изд-во РНБ, 2004 – URL: <http://www.ifar.ru/library/book096.pdf> – Дата обращения : 10.08.2012.
9. Паус И. И. Повышение социальной ответственности института библиотек в современных условиях // Научные и технические библиотеки. – 2010. – № 10. – С. 35–39.
10. Серова О. В. Влияние информационно-электронной среды на справочно-библиографическое обслуживание // Мир библиотеки. – Алма-Аты, 2010. – № 3. – С. 26–32.
11. Серова О. В. Доступность информации и электронные библиотеки // Современные технологии интеграции информационных ресурсов : сборник научных трудов / Президентская библиотека им. Б. Н. Ельцина. – СПб, 2011. – С. 74–81.
12. «Тунисское обязательство» // Новости ИФЛА. – 2006. – № 1 (58). – С. 6–10.
13. Цейнова К. Массовая оцифровка для поддержки исследований и обучения // Новости ИФЛА. – 2009. – № 1 (76). – С. 16–20.
14. Что такое хостинг сайтов? <http://www.sibhoster.ru/> – Дата обращения : 09.08.2012.

Олена Воскобойнікова-Гузєва,

провід. наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

Модернізаційна стратегія розвитку вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери

У статті проаналізовано концептуальні розробки сучасних стратегій та моделей розвитку як бібліотечно-інформаційної сфери, так і окремих бібліотечно-інформаційних установ у період глобалізації та опанування цифрових технологій. Наголошується на необхідності вироблення загальнонаціональної стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери діяльності, яка має ґрунтуватися на модернізаційних моделях.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотечно-інформаційна діяльність, стратегія розвитку бібліотечно-інформаційної галузі, модернізаційні моделі розвитку, бібліотекознавство.

The article analyzes the conceptual development of modern strategies and development models as library-information sphere, and other separate library and information institutions in the period of globalization and development of digital technologic. The necessity for establishing a national strategy for the development of library and information field activities should be based on models of modernization.

К e y w o r d s: library-informative activity, strategy of library-informative field, modern models of development, library science.

Сучасна цивілізація, що характеризується глобалізацією, динамічною розбудовою інформаційного суспільства, тотальним запровадженням інноваційних технологій потребує принципово нової, модернізаційної, моделі розвитку, покликаної докорінно покращити життя соціуму у всіх його сферах: економіці, політиці, науці, освіті, культурі. Ми цілком свідомі того, що таке стратегічне оновлення доволі «складний процес політичного, воєнного, культурного ладів певного суспільства, спрямований на досягнення «світових стандартів» у цих сферах» [9, с. 18]. Водночас це зовсім не означає, що вчені, політики, громадські діячі не повинні належним чином реагувати на тектонічні зміни у нашому житті. Важливим складником творчих зусиль фахівців у цьому напрямі є, на наше переконання, вироблення модернізаційної моделі розвитку (ММР) бібліотечно-інформаційної сфери, яка певним чином поєднує у собі культуру, освіту, науку, зазнає впливів економічної та політичної систем суспільства, і одночасно виступає важливим чинником їх подальшого удосконалення. Квінтесенцією суспільної модернізаційної моделі є взаємодія організації та самоорганізації соціуму. Саме її реалізація орієнтує на найбільш оптимальні зразки розвитку, на випередження економічних кон-

курентів, на випуск найсучаснішої, найякіснішої продукції, на створення найоптимальніших умов для піднесення культури, освіти, духовності. Розроблення ММР бібліотечно-інформаційної сфери вкрай важливо здійснювати, ґрунтуючись на модернізаційних теоріях, принципах історизму, соціосинергетичних підходах до розвитку бібліотеки як соціальної системи, управління якою має будуватися на м'яких впливах, з урахуванням інтересів як суб'єктів, так і об'єктів цього процесу.

Під модернізацією бібліотечно-інформаційної діяльності ми розуміємо якісне покращення форм, методів, результатів діяльності бібліотек, а також удосконалення способів управління як окремими бібліотечно-інформаційними установами, так і бібліотечною системою країни загалом, із обов'язковим врахуванням світового досвіду та національних здобутків. Вироблення стратегії *

* Стратегія в літературі тлумачиться як загальний, не-деталізований, план будь-якого виду або сфери діяльності, що охоплює великий проміжок часу та сприяє досягненню головної мети. Нині стратегія стає органічним механізмом управлінської діяльності, адже її реалізація передбачає ефективне використання усіх наявних ресурсів.

модернізаційного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери, на наше переконання, є одним з найактуальніших завдань сучасного бібліотекознавства. Адже вона, на теоретичному рівні, розвиває напрями управлінського бібліотекознавства, бібліотечної політології та футурології, а на практичному – сприяє послідовному виробленню системи конкретних заходів та механізмів, спрямованих на досягнення якісно нового рівня фахової діяльності.

У даному контексті означена проблема у вітчизняному бібліотекознавстві комплексно порушується вперше. Окремі аспекти структурної модернізації бібліотечної системи, взаємозв'язку інноваційного та модернізаційного напрямів розвитку галузі, модернізації матеріально-технічної бази бібліотек висвітлюються у публікаціях С. О. Басова (методологічні засади модернізації бібліотечної справи у контексті цивілізаційної та соціокультурної парадигм розвитку) [3], Н. Ю. Берьозкіної (технічна і моральна (соціально-психологічна) модернізація як внутрішні чинники посилення ролі бібліотек в інформаційному суспільстві) [4], І. О. Давидової (інноваційна політика як поєднання процесів модернізації, інформатизації та інноваційного розвитку, технологічна модернізація в контексті інноваційної політики) [11], Є. О. Фенеллонова (розвиток і модернізація управлінської складової бібліотечної системи Росії) [28] тощо.

На перших етапах дослідження процесів, пов'язаних з виробленням стратегії модернізації бібліотечно-інформаційної сфери, до пріоритетних питань ми відносили розроблення довготермінової загальнонаціональної стратегії розвитку; модернізацію бібліотечно-інформаційної галузі шляхом реалізації державних і міжнародних програм, проектів; забезпечення вільного доступу громадян України до світових інформаційних ресурсів; розвиток ідеології соціально-інформаційної рівності та доступності інформації [8]. На наше переконання, державна політика у галузі бібліотечно-інформаційної діяльності – це векторна сума державної політики у сфері інформації, культури та освіти. Тому вона має бути узгодженою і спрямованою на інтеграцію інформаційних ресурсів, що існують у різних середовищах, на розвиток інфраструктури бібліотечно-інформаційних закладів, кадрового ресурсу, матеріально-технічного і техніко-технологічного забезпечення, а також ефективно реалізовуватися через загальнодержавні, регіональні, корпоративні, міжнародні проекти, ініціативи. Не був обійдений авторською увагою і позитивний

вплив сучасних міжнародних проектів та ініціатив на розвиток вітчизняних бібліотек [6]. На рівні фахових публікацій нами також дано визначення базових складових модернізаційних моделей розвитку бібліотечно-інформаційних установ у період глобалізації з відповідним методологічним обґрунтуванням [5, 7].

Однак, чим більше занурюєшся у проблему, тим міцнішим стає переконання, що для поглибленого розуміння стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери вкрай важливим стає детальний аналіз попередніх здобутків у цій царині, а саме – генезису фахового усвідомлення шляхів розвитку вітчизняної бібліотечної справи, представленого у програмних документах 90-х років ХХ ст. – першого десятиліття ХХІ ст.

Початок 90-х років ХХ ст. позначився розумінням (як на рівні загальносуспільної думки, так і фахової бібліотечно-інформаційної спільноти), що тільки курс на інформатизацію суспільства дасть змогу незалежній Українській державі уникнути перетворення її на індустріальний або аграрний придаток розвинутих країн. Рухаючись саме у напрямі інформатизації, «Україна зможе посісти у світовому співтоваристві чільне місце як рівноправний суб'єкт у розв'язанні сучасних проблем цивілізації на зразок своїх європейських сусідів» [29, с. 3]. Тому й не дивно, що цей період вирізняється розробленням цілої низки програмних документів щодо розвитку національної інформаційної інфраструктури, у т. ч. й інформатизації бібліотечної галузі, особливо після прийняття у 1998 р. Національної програми інформатизації [19].

Насамперед, слід назвати «Концепцію розвитку бібліотечної справи в Україні» (1992) [14], у розробленні проекту якої (під керівництвом М. І. Сенченка) брали участь авторитетні науковці і організатори бібліотечної справи – усього 16 фахівців – представників Міністерства культури, провідних бібліотек та інститутів культури України.

Створювався даний проект Концепції, доопрацьовувався, редагувався з урахуванням численних пропозицій і зауважень, що надійшли у ході його обговорення на міжвідомчій науковій конференції «Перспективи розвитку бібліотечної справи в Україні» (Київ, 16–18 жовтня 1990 р.). Проект розроблявся на замовлення Міністерства культури України. Метою Концепції було визначення перспективних шляхів розвитку бібліотечної справи у республіці на тривалий період. Вона мала стати основою формування державної політики в бібліотечній галузі, реалізацію якої повинні були

забезпечити відповідні законодавчі акти, республіканські програми, відомчі плани.

У вступі до документа, крім загальної характеристики бібліотечної системи України, зазначалося, що «проголошення суверенітету України, національне і духовне відродження народу вимагають кардинального оновлення бібліотечної справи» [14, с. 2], а виконання головного завдання – збирання та збереження документів про Україну та український народ – можливе лише на основі державної бібліотечної політики, яка враховує політичні реалії та можливості науково-технічного прогресу. Крім того, акцентувалася увага на дедалі більшому загостренні суперечності між наявним інформаційним потенціалом бібліотек України і низькою ефективністю його використання у суспільстві. Тому вихід з кризової ситуації бачився розробникам Концепції через «суттєву трансформацію поглядів на ставлення суспільства до бібліотек, що забезпечить інтенсивний розвиток бібліотечної справи в Україні» [14, с. 3]. Принципи демократії, гуманізму, відродження духовності з урахуванням інтересів кожного читача та різних соціальних груп – ставали філософським підґрунтям оновлення бібліотечної діяльності.

Відправною точкою Концепції став погляд на бібліотечні фонди як на документну базу подальшого розвитку суспільства. Найактуальнішими визначалися питання забезпечення фондів республіканських та обласних бібліотек обов'язковими примірниками творів друку та інших видів документів, поповнення фондів регіональних бібліотек красназвчними виданнями і виданнями місцевого друку, міжвідомчої взаємодії при формуванні та використанні фондів української літератури, цілеспрямованого комплектування фондів літературою на мовах окремих національних груп, котрі проживають на території країни.

Одним з пріоритетних завдань у роботі з фондами вважалося розроблення єдиної державної політики зберігання фондів, яка б передбачала консервацію і реставрацію оригіналів цінних, рукописних та друківаних документів для забезпечення їх цілісності і нормального фізичного стану. Забезпечення зберігання змісту оригіналів унікальних документів мало б реалізовуватися шляхом створення страхових фондів та фондів користування на нетрадиційних носіях інформації тощо.

У «фондовому» розділі Концепції також порушувалося питання про переважне використання методів автоматизованої обробки документів і телекомунікативних каналів зв'язку між бібліотека-

ми з метою системної організації сукупного бібліотечного фонду.

Зміст другого розділу «Автоматизовані інформаційні ресурси» мав конкретно-прогностичний характер. Розглядаючи створення автоматизованих інформаційних систем (АІС) як вирішення проблеми оперативності доступу користувачів до фондів бібліотечної системи України, фахівці передбачали створення та об'єднання в єдину мережу електронних каталогів головних державних і відомчих бібліотек.

Про оновлення механізмів забезпечення конституційного права громадян України на отримання інформації йшлося у третьому розділі Концепції – «Бібліотечно-інформаційне обслуговування». Технологічною базою такого оновлення мала стати нова технологія бібліотечного обслуговування, яка б забезпечувала «загальнодоступність документів шляхом поєднання автоматизованих методів пошуку і замовлення першоджерел з традиційними засобами їх надання читачам» [14, с. 8].

У наступному розділі документа зазначалося, що подальші наукові дослідження повинні стати основою реалізації положень даної концепції і передбачати розроблення республіканських наукових програм та створення на конкурсній основі тимчасових творчих колективів для їх виконання. Зокрема, детально говорилося про пріоритетну міжвідомчу програму «Документна пам'ять України», мета якої – створення теоретичних і практичних основ кумуляції, забезпечення зберігання, активізації використання бібліотеками та іншими суспільними інститутами документів, що стосуються України. Відзначалося, що, у першу чергу, слід посилювати (нароцувати) наукові дослідження з упровадження нових інформаційних технологій та розроблення української бібліотечної термінології.

Згідно з Концепцією, організаційними центрами науково-дослідного та методичного напрямку діяльності ставали головні бібліотеки відомчих мереж, а функція міжвідомчої координації покладалася на національну бібліотеку (нагадаємо, що у 1992 р. статусу національної ще не мала жодна з провідних українських бібліотек).

Особлива увага у документі приділялася поліпшенню матеріально-технічного стану бібліотек. Йшлося про необхідність розширення комплексу приміщень вже існуючих бібліотек для організації автоматизованих місць користувачів та бібліотечних фахівців, розташування гнучких робочих зон. Також порушувалося питання

орієнтації на перспективні проекти і технології при зведенні нових бібліотечних будівель, зокрема і облаштування користувацьких зон для роботи з документами на різних носіях інформації.

Чи не найбільшим за обсягом у Концепції був розділ, присвячений кадровій політиці. Це зумовлювалося певною мірою змінами в змісті, формах та методах бібліотечної практики, переходом на нову інформаційну технологію, упровадженням економічних принципів в управлінні, які, відповідно, потребували підготовки бібліотечних кадрів нового типу. Розвиток вищої бібліотечної освіти пов'язувався з гуманізацією, інформатизацією, інтеграцією споріднених спеціальностей, терміновим забезпеченням навчального процесу спеціальною літературою на державній мові, яка відображала б розвиток бібліотечної справи в Україні.

Порушувалися також питання підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, які мали системно забезпечити адаптацію бібліотечного персоналу до інтенсивного впровадження нових інформаційних технологій, навчання бібліотечно-інформаційній справі фахівців з непрофільною базовою освітою. Піднесення ефективності підготовки кадрів вищої кваліфікації передбачало розширення мережі аспірантур та відкриття в Україні спеціалізованої ради з питань захисту фахових дисертацій, організацію направлення перспективних вчених у докторантуру та на наукове стажування за кордон.

Демократичністю базових засад відзначався і розділ Концепції, присвячений управлінню бібліотечною справою. Гармонійний розвиток бібліотек республіки бачився розробникам за умов «правового забезпечення їх діяльності, усунення відомчих, інформаційних та мовних бар'єрів, вільного вибору політики обслуговування читачів та власного господарського механізму» [14, с. 14]. Сприятливою умовою формування єдиної бібліотечної політики та усунення міжвідомчих бар'єрів вважалося створення з числа діячів культури, науки, народної освіти та провідних бібліотечних фахівців «Української бібліотечної ради» як координаційно-консультативного органу при уряді республіки.

У Концепції наголошувалося на важливості законодавчого забезпечення бібліотечно-інформаційної діяльності. Лише на рівні законів можна захистити бібліотечну справу в Україні від політичної та державної кон'юктури, повернути бібліотекам їх історичний статус документної бази культури суспільства, охоронців національного та

загальнолюдського духовного генофонду» [14, с. 15]. Тому передбачалося першочергове розроблення та прийняття «Основ бібліотечного законодавства України» та «Закону про національну бібліотеку України». Асоціації бібліотек України, регіональним бібліотечним товариствам та органам управління делегувалися завдання щодо забезпечення соціального захисту працівників бібліотек, покращання умов їх праці та підвищення зарплат. Вищим органом професійного самоврядування мав стати з'їзд, на якому затверджувалися б основні напрями розвитку бібліотечної справи на певний період та заходи, необхідні для їх виконання.

Прийняття на початку 1995 р. Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» законодавчо закріпило переважну більшість принципів положень вищеназваної концепції розвитку бібліотечної справи на Україні. Закон про національну бібліотеку в Україні не прийнятий і дотепер, проте статус національних отримали Державна публічна бібліотека ім. КІРС (1994 р.) і Центральна наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського (1996 р.). А у 1999 р. було затверджено «Програму збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки».

Пріоритетність проблематики інформатизації бібліотечно-інформаційної діяльності означеного періоду підтверджується і подальшими стратегічними розробками фахівців. Відправною тезою цих напрацювань стала думка, що саме з найдавніших суспільних інститутів, котрі здійснюють кумуляцію, збереження і використання документованих знань, тобто з бібліотек, має розпочинатися формування національних інформаційних ресурсів. Проте, ця важлива складова не була врахована Національною програмою інформатизації (1998 р.).

Наймасштабніше у той період питання – забезпечення конституційного права громадян України на вільний доступ до джерел інформації шляхом активізації робіт з модернізації бібліотечної справи – порушувалося у роботі фахівців НБУВ А. О. Чекармарьова, Л. Й. Костенка, Т. П. Павлуші «Національна система електронних бібліотек» [29]. Йшлося, зокрема, про інформатизацію бібліотечної справи, яка витлумачувалася як «комплексна система організаційних, науково-методичних та комп'ютерно-технологічних заходів, що уможливило створення єдиних методологічних та методичних засад функціонування бібліотечної справи на ґрунті взаємопов'язаних інформаційних технологій формування національного бібліотечного

фонду, включаючи депозитарії електронних документів, а також забезпечення вільного доступу до накопиченої документної інформації для всіх членів суспільства» [29, с. 7–8].

На думку авторів, процес інформатизації бібліотечної справи включає три складові, які характеризують його з різних сторін і потребують різного кадрового забезпечення. Першою складовою було названо бібліотекознавчу діяльність, яка мала визначити пріоритетні напрями розвитку книгозбірень у постіндустріальному суспільстві, створення термінологічного, форматного і лінгвістичного забезпечення для впровадження комп'ютерних технологій. Другою – інформаційно-технологічну, пов'язану з розробленням архітектури комп'ютерних бібліотечних мереж, їх програмно-технологічним й технічним забезпеченням, створенням зведених електронних каталогів відомчих і територіальних об'єднань бібліотек, формуванням архівів електронних книг, журналів і газет та організацією доступу до них. Третьою – науково-організаційну, що включала управління процесом інформатизації з урахуванням здобутків бібліотекознавчого й інформаційно-технологічного розв'язання проблематики, прийняття відповідних фінансово-економічних та управлінських рішень. Автори запропонували «бібліотечний» напрям робіт Національної програми інформатизації, який передбачав формування в провідних бібліотечно-інформаційних закладах України електронних бібліотек, їх об'єднання комп'ютерними мережами і забезпечення громадянам доступу до ресурсів цих бібліотек у будь-який час і з будь-якого регіону [29, с. 8].

На об'єднання завдань інформаційної, бібліотечної, книговидавничої та книгорозповсюджуючих сфер діяльності у період інформатизації суспільства був спрямований, розроблений фахівцями Книжкової палати України (КПУ) Стратегічний план інформатизації бібліотек України [25]. Основу цього плану становили десять проектів, найважливіших для створення і розвитку інформаційної інфраструктури України. Ним передбачалася співпраця з усіма бібліотеками, інститутами культури й інформаційними центрами.

Не заперечуючи важливості і масштабності намірів таких проектів, як відродження національної бібліографії та створення Українського бібліографічного репертуару XVI – XX ст. (з формуванням комп'ютерної бібліографічної бази даних «Україніка»); впровадження державної автоматизованої системи «Видавнича діяльність Ук-

раїни»; формування національної інформаційно-бібліографічної системи книгорозповсюдження «Книги у продажу»; створення і впровадження україномовної класифікаційної системи, зупинимося лише на двох із них. По-перше, – це «Централізована каталогізація», яка передбачала створення зведеного ЕК друкованої продукції України, централізований бібліографічний опис і випуск карток на всі види вітчизняної друкованої продукції, оперативне інформування абонентів тощо. Даний проект фінансувався фондом «Відродження». У Стратегічному плані зазначалося, що «робота над створенням зведеного електронного каталогу друкованої продукції України, яку здійснює Книжкова палата, є частиною роботи (згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1995 р. № 1057) зі створення «Каталогів українських бібліотек». Її Міністерство інформації повинно виконувати спільно з Міністерством культури і мистецтв, Міністерством освіти, Національною академією наук» [25, с. 4]. Цей складний, в організаційному плані, проект передбачав об'єднання зусиль провідних бібліотек України.

По-друге, найважливіший для бібліотечно-інформаційних установ України проект даного Стратегічного плану передбачав створення Національної інформаційно-бібліотечної мережі шляхом «об'єднання бібліотек навколо локальної комп'ютерної мережі Книжкової палати в рамках проекту «Централізована каталогізація» і організації підготовки кадрів на бібліотечних факультетах інститутів культури» [25, с. 6]. На нашу думку, цей проект мав би бути ключовим у Стратегічному плані. Розробники планували, що робоча група КПУ вже у 1997 р. проаналізує стан справ у галузі автоматизації окремих заінтересованих бібліотек Міністерства освіти, Міністерства культури і мистецтв, НАН України з метою визначення першої черги автоматизованої мережі бібліотек для централізованої каталогізації, впровадження системи «Книги у продажу» і створення зведеного електронного каталогу.

Питання формування інформаційно-бібліотечної мережі та здійснення автоматизації бібліотек України були головними для фахівців на той час. Про це свідчить той факт, що вже через рік після презентації «Стратегічного плану...» М. І. Сенченком на Міжнародній конференції «Крим-98» заступник генерального директора НПБ України В. О. Олександров представив проект Державної програми автоматизації бібліотек України [1]. Він розроблявся

відповідно до Законів України «Про Національну програму інформатизації» та «Про Концепцію Національної програми інформатизації». Його стратегічні завдання – вирішення проблеми задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотек та забезпечення інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, національно-культурної та іншої діяльності. Разом з тим зазначалося, що загальний незадовільний стан інформатизації в країні відповідним чином відбивається на стані автоматизації бібліотек.

Головна мета цієї програми була сформульована як створення організаційно-керівної, правової, фінансової, науково-методичної та технічної інфраструктури, яка забезпечить інформаційно-бібліотечну діяльність на основі сучасних комп'ютерних технологій та засобів телекомунікації. Реалізація програми передбачала вирішення цілого комплексу завдань, серед яких, цілком логічно, виокремлювалися «інформаційно-технологічні»: використання і розвиток сучасних інформаційних технологій у практиці роботи бібліотек України усіх видів і рівнів; формування системи національних бібліотечних інформаційних ресурсів; створення загальнодержавної автоматизованої мережі бібліотек з метою інформаційного забезпечення науки, освіти, системи охорони здоров'я; створення загальнодержавної системи бібліотечної та інформаційно-аналітичної підтримки органів державної влади та управління; розвиток електронних каталогів на основі національних та міжнародних стандартів (йшлося про каталоги національних, державних та регіональних бібліотек, зведені каталоги, каталоги національної бібліографії); розвиток засобів доступу користувачів бібліотек до вітчизняних та зарубіжних електронних каталогів каналами зв'язку, мережами передавання даних тощо. Серед методів підвищення доступу до електронних ресурсів було визначено, зокрема, інтернетизацію, підключення бібліотек України до національних та міжнародних систем передавання даних, упровадження технологій конвертування даних, створення потужних он-лайн центрів корпоративної каталогізації на державному та регіональному рівнях як засобу зниження вартості створення електронних каталогів, розширення системи послуг з виробництва бібліографічних та повнотекстових БД на оптичних та магнітних дисках тощо.

На початку 2000-х рр., визначені «Концепцією розвитку бібліотечної справи на Україні» (1992),

пріоритетні напрями (інформатизація, впровадження нових технологій, забезпечення збереження й доступності фондів, покращення матеріально-технічної бази, піднесення престижу бібліотечної професії) знайшли подальший розвиток у напрацюваннях вітчизняних фахівців, зокрема у «Державній програмі розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки» (2004) [12], Національній доктрині розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні (2003) [18], Концепції розвитку сільсько-господарських бібліотек України (2005) [16].

Такому піднесенню фахової активності, безумовно, сприяв орієнтований на підвищення ролі бібліотек у розбудові держави, формування громадянського суспільства, на більш ефективне використання їх інформаційного потенціалу, Указ Президента України від 22 березня 2000 р. «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» [20]. З метою кардинального поліпшення діяльності бібліотек системи НАН України було проведено спеціальне засідання та прийнято Постанову Президії НАН України № 186 від 3 липня 2003 р. «Про стан та завдання розвитку в НАН України бібліотечно-інформаційної справи» [21]. Логічним продовженням відомчого рівня вирішення питань розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності на загальнодержавному рівні стало Розпорядження Президента України «Про заходи щодо вдосконалення діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2003), яким, крім інших заходів, було передбачено розроблення та прийняття Державної програми розвитку НБУВ.

Модернізаційною за змістом і формою стала «Державна програма розвитку діяльності НБУВ на 2005–2010 рр.», затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1085 [12]. Документ передбачав створення належних умов для становлення НБУВ як головного науково-інформаційного центру держави, розширення її діяльності на основі запровадження сучасних інформаційних технологій, комп'ютерної та телекомунікаційної техніки.

Масштабності намірів відповідав і зміст заходів, що передбачалися (вони наводилися у додатку до Державної програми). Насамперед, йшлося про створення на базі НБУВ інформаційного технологічного парку «Національні інформаційні ресурси» (як реалізація задуму «інфополюсу», представлена у 2003 р. на вже згадуваному засіданні Президії НАН України); відкриття Українського

науково-інформаційного веб-порталу із системами пошуку та архівування розміщеної у глобальних мережах інформації про Україну, а також наукової та суспільно значущої інформації, що вимагало відповідного технічного оснащення, розроблення програмних засобів. Загальнодержавне культурно-просвітнє та освітнє спрямування мали заходи щодо формування електронного інформаційного ресурсу «Фонд української мови» та створення електронного інформаційного ресурсу рукописної, архівної та книжкової спадщини «Пам'ять України». Вони передбачали оснащення НБУВ чотирма спеціалізованими комплексами для безконтактного сканування.

На подальше удосконалення загальнодержавної системи комплектування фондів, існуючих підходів до надання необхідної інформації споживачам спрямовувалися заходи щодо створення та розвитку Державного центру комплектування бібліотек обов'язковим платним примірником документів, організації поточної підготовки і розповсюдження на дисках для лазерних систем зчитування галузевих серій електронних видань «Бібліотека – суспільству», налагодження системи доставки документів в електронному вигляді.

Спільним з МОН, УкрІЕНТІ та Державною науково-технічною бібліотекою України мав стати проект інформаційної телекомунікаційної системи науково-інформаційного забезпечення інноваційної діяльності.

Загальнодержавного значення набували і завдання створення та розвитку інтегрованої довідково-пошукової системи розкриття змісту сукупних фондів вітчизняних наукових бібліотек і засобів пошуку потрібної інформації в глобальних інформаційних мережах, продукування програмних засобів нового покоління для інтелектуальної обробки інформації, удосконалення бібліотечно-бібліографічних класифікацій, засобів україномовної комп'ютерної лінгвістики, національних форматів представлення даних.

На вирішення поточних завдань на якісно новому рівні спрямовувалися заходи з організації та підтримки розвитку: системи каталогізації поточних надходжень до фондів наукових бібліотек з підсистемою формування та розповсюдження файлів авторитетних записів; системи реферування української наукової літератури; системи формування документних масивів (енциклопедичних, фактографічних, довідкових тощо) для забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек.

Водночас, на загальнодержавному рівні фахівцями Дежавної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН порушувалося питання про необхідність розроблення і схвалення політико-правового документа, який би за своєю сутністю і цільовим призначенням окреслював пріоритети та складові державної політики розвитку інформаційно-бібліотечної справи (далі – ІБС). Таким документом мала стати «Національна доктрина розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні» (2003) [18], яка містила і модернізаційні складові. У її «Загальних положеннях» зазначалося, що глобальний процес інформаційного оновлення, перехід до постіндустріального інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші, властиві сучасній цивілізації, ознаки зумовлюють потребу в радикальній модернізації бібліотечної справи, висувають перед державою і суспільством завдання забезпечити пріоритетність розвитку ІБС, першочерговість розв'язання її невідкладних проблем.

Метою державної політики розвитку ІБС визначалося: «створення умов для зміцнення МТБ бібліотек, збільшення та удосконалення їх фондів, забезпечення висококваліфікованими кадрами, підготовки вітчизняних інформаційних продуктів на рівні міжнародних стандартів, виходу на світовий ринок інформаційних послуг з тим, щоб забезпечити всі категорії читачів необхідними знаннями та інформацією» [18, с. 10].

Відповідно до визначеної мети, пропонувалося дванадцять пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку ІБС, які мали як загально-суспільний зміст (задоволення наукових, освітніх, виробничих та культурних потреб населення, створення для усіх громадян рівних можливостей одержання знань та інформації тощо), так і конкретно інформаційно-технологічний (орієнтація ІБС на світові інформаційні ресурси, створення індустрії сучасних засобів інформації та зв'язку, укомплектування ними бібліотечних закладів України, створення ринку інформаційних послуг та його науково-методичне забезпечення тощо).

Національна доктрина 2003 р. структурно істотно відрізняється від Концепції 1992 р. Цілі розділи в ній присвячено національним особливостям розвитку ІБС, концептуальним засадам стратегії розвитку ІБС та утвердження останньої як рушійної сили поступу громадянського суспільства.

Для такого типу документів дещо нетрадиційним є те, що розділ, присвячений питанням підвищення кваліфікації інформаційно-бібліотеч-

них кадрів, передусе розділу «Інформаційні технології в ІБС», де пріоритетом розвитку ІБС визначено упровадження ІКТ з метою доступу до світових інформаційних ресурсів.

У розділі «Управління ІБС» сучасна система управління ІБС визначається як «державно-громадська» [18, с. 17], і наголошується, що вона має враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономії бібліотек, конкурентоспроможності інформаційно-бібліотечних послуг. Першочерговим завданням визначалося налагодження високопрофесійного науково-аналітичного, інформаційного супроводу управлінських рішень, надання ідентичних даних.

Грунтовно у Доктрині було представлено модернізацію управління розвитком ІБС, яка передбачала оптимізацію державних управлінських структур, децентралізацію управління; перерозподіл функцій і повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування і бібліотечними установами; перехід до програмно-цільового управління, поєднання державного та громадського контролю; демократизацію процедури призначення керівників бібліотечних установ, їх атестації, широкое залучення до управлінської справи талановитої молоді тощо [18, с. 17–18].

Одним з найбільших за обсягом став розділ Доктрини, присвячений економіці ІБС, у якому окреслювалися завдання щодо створення державою економічних передумов для розвитку інформаційно-бібліотечного обслуговування: визначення фінансування ІБС як одного з пріоритетних напрямів видатків бюджетів усіх рівнів; формування багатоканальної системи фінансового забезпечення ІБС; стимулювання інвестицій юридичних і фізичних осіб у розвиток ІБС тощо. Передбачалося, що держава поступово збільшуватиме видатки на ІБС і забезпечуватиме їх на рівні середніх показників європейських держав. Було визначено основні джерела фінансування розвитку ІБС – кошти державного і місцевого бюджетів, юридичних і фізичних осіб, громадських організацій та фондів; кошти від надання закладами додаткових послуг, гранти; кредити на розвиток бібліотечних закладів. Серед основних заходів, спрямованих на удосконалення економічної моделі ІБС, було визначено: поліпшення технології формування видатків державного і місцевого бюджетів на ІБС; удосконалення системи кількісних та якісних показників для нормування зазначених видатків; запровадження змішаного фінансування інно-

ваційних проектів у ІБС, застосування енерго- та теплозберігаючих технологій, ощадливе використання й розподіл ресурсів. У заключній частині переліку першочергових заходів наголошувалося на модернізації мережі інформаційно-бібліотечних закладів [18, с. 20].

Як бачимо, упродовж двох останніх десятиліть питання «радикальної модернізації бібліотечної справи» у той чи інший спосіб, із наполегливою періодичністю, порушувалися вітчизняними фахівцями. Це і загальна Концепція розвитку 1992 р., і амбітна Національна доктрина 2003 р., присвячена пріоритетам та складовим державної політики щодо розвитку бібліотечно-інформаційної справи, і Державна програма розвитку провідного науково-інформаційного центру держави 2004 р. Проте, постійно зростаюча динаміка загальноосвітніх і локальних технологічних, економічних, соціальних, культурних змін ставила перед бібліотеками нові і дедалі масштабніші завдання, від вирішення яких великою мірою залежала подальша доля усієї бібліотечної галузі країни.

З огляду на необхідність вироблення всеохоплюючої ідеї модернізаційного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери та окремих її установ, слід проаналізувати, хоча б побічно, і кілька зарубіжних проектів та концепцій.

Загальногалузевою стала, представлена у 2011 р. для відкритого обговорення, «Стратегія модернізації бібліотечної справи Росії» (створена робочою групою при Громадському комітеті сприяння розвитку російських бібліотек, 2011 р.) [27]. Головне завдання Стратегії – модернізація і забезпечення інноваційного розвитку бібліотек Росії. Грунтуючись на об'єктивному аналізі стану справ, російські колеги, з одного боку, намагаються охопити весь спектр проблем, що постають перед сучасною бібліотекою, а з другого, чітко виокремлюють предметні завдання Стратегії. До них, зокрема, віднесено – формування національного бібліотечного ресурсу, який має бути доступним у цифровій формі усім громадянам країни; розвиток єдиного інформаційного простору, продукування різних видів цифрового контенту; створення якісно нової системи послуг, котрі надаються користувачам бібліотек на основі вільного доступу до гарантовано достовірної інформації; забезпечення збереженості бібліотечних фондів як національного культурного надбання на основі використання новітніх технічних засобів та інформаційних технологій; доведення матеріально-технічної бази бібліотек до рівня, що відповідає-

ме нормативним вимогам; модернізація ресурсної бази бібліотек; піднесення соціального престижу бібліотечної професії, підвищення заробітної плати персоналу бібліотек.

Прикладом модернізаційної стратегії, орієнтованої на удосконалення діяльності однієї установи, проте з вирішенням комплексу завдань загальнонаціонального значення, може слугувати досвід реалізації програми модернізації об'єднаної Бібліотеки і Архіву Канади (Library and Archives Canada, далі – БАК) [30, 31]. Відповідно до канадського закону 2004 р., який санкціонував створення нової установи шляхом злиття Національної бібліотеки та Національного архіву [2], влада визначила завдання: забезпечення канадцам простого вільного доступу до документної спадщини, що відбиває культурний, соціальний і політичний розвиток країни. З цією метою було внесено зміни до Закону про авторське право, а у зв'язку із швидким розповсюдженням Інтернету та збільшенням обсягу документної спадщини в електронній формі, зазнали модернізації і завдання Національної бібліотеки та Національного архіву.

Загалом комплексна модернізація спрямовувалася на створення БАК національної колекції, яка максимально повно презентує канадське суспільство. З урахуванням цієї стратегічної мети, модернізація діяльності БАК ґрунтується на п'яти основних принципах:

- реалізація стратегії забезпечується співробітництвом з іншими установами, які мають додаткові місії;
- відбір документів БАК здійснює відповідно до пріоритетів та довготермінового розвитку ресурсів;
- покращення доступу до змісту фондів за рахунок цифрових технологій;
- збереження і цифрової, і аналогової документної спадщини;
- удосконалення управлінських функцій задля виконання покладених на БАК завдань.

Як нам вдалося з'ясувати, стратегія модернізації БАК є живою, постійно змінюваною концепцією, яка корегується відповідно до вже зробленого та нових завдань. Розроблення модернізаційної стратегії розпочалося у 2009 р. з аналітичних та концептуальних робіт. Упродовж 2010–2011 рр. фахівці БАК визначили і розпочали реалізацію 12 ініціатив модернізаційних інновацій з тим, щоб основні амбітні наміри стратегії перевести у площину практичної діяльності з чіткими результатами. У подальшому ініціативи модернізаційних

інновацій було повторно згруповано у шість пріоритетних сфер (раніше вони називалися корпоративними пріоритетами), про що йшлося у звіті установи «Звіт про плани і пріоритети. 2011–12» [30]. Ці шість пріоритетів відбивають хід повномасштабної реалізації модернізаційної стратегії БАК:

- здійснює реалізацію нової моделі надання послуг з покращенням доступу до ресурсів;
- розробляє та упроваджує у практику своєї роботи модель оцінювання кадрів і прийняття рішень;
- реалізує більш конструктивний підхід до виконання власної місії;
- здійснює перегляд технології опису та організації інформаційних ресурсів для покращення розподілу контенту і доступу;
- адаптує до нових завдань стратегію управління власними колекціями;
- дотримується нової моделі внутрішніх операцій.

Реалізуючи масштабну модернізаційну стратегію розвитку, Бібліотека і архів Канади тісно співпрацює з іншими урядовими відомствами та зовнішніми партнерами з метою забезпечення максимально повного виконання своєї місії та надання широкого доступу до документної спадщини Канади.

У подальшому ми матимемо змогу спостерігати за ходом модернізації БАК, оскільки концептуальна та фінансова інформація з цього питання є наразі відкритою. Так, відповідне фінансування, за повідомленням Секретаріату казначейства Канади, уже передбачено включно до 2014–2015 рр.

Отже, в умовах побудови інформаційного суспільства, яке ґрунтується на економіці знань, на максимально повному задоволенні інформаційних потреб його членів, бібліотечно-інформаційним установам доводиться відігравати дедалі вагомішу роль, бути дієвим механізмом соціального розвитку, реальною інформаційною інфраструктурою наявних змін. Швидке старіння упроваджених технологій змушує сучасну бібліотеку постійно нарощувати темпи, обсяги та різноманітність послуг, вести безперервний пошук ефективних шляхів модернізації усіх напрямів своєї діяльності.

На нашу думку, бібліотечно-інформаційна сфера України також потребує постійної уваги, нових рішучих кроків вперед. Адже, не маючи на сьогодні цілісної державної концепції розвитку (модернізації) галузі, реалізацією лише окремих, фінансованих зарубіжними організаціями, про-

ектів справу не вивести на рівень сучасних міжнародних стандартів. Слід зазначити, що провідні бібліотеки України вже розробляють відповідні стратегії, концепції, де питанням модернізації, інноваційного розвитку, комплексного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, удосконаленню мережевих сервісів надається особливо велике значення.

Насамперед, відзначимо прогресивні ідеї щодо ролі сучасної бібліотеки у суспільстві, представлені у Концепції модернізації Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (ХДНБ) [23]. Її пріоритетом було визначено користувача, ефективність, комфортність та швидкість інформаційного обслуговування, і, таким чином, розвиток техніко-технологічних складових став першочерговим. Зокрема, концепцією харківських колег передбачено швидкий доступ до наявних документів, забезпечення збереженості інформації, мережеві сервіси з якісним доступом користувачів до ресурсів, надійні системи передавання даних, доступ до електронних версій видань, підтримка у приміщеннях книгозбирання нормативних кліматичних умов, контроль доступу в приміщення бібліотеки, відеомоніторинг читальних залів та інших важливих виробничих площ з єдиного пульта, побудова сучасної повнофункціональної системи пожежогашіння у книгозбірні.

Головними складовими Концепції стали інженерний, технологічний і соціальний проекти, які у сукупності, як наголошують розробники, забезпечать інтелектуалізацію інформаційних технологій та інженерної інфраструктури бібліотеки, а у поєднанні зі структурною перебудовою та сучасною організацією праці дають змогу ХДНБ надавати читачам якісно нові інформаційні продукти.

На досягнення нового рівня розвитку інформаційних ресурсів і матеріально-технічної бази націлена і реалізація Концепції розвитку Національної історичної бібліотеки України (НІБ України) [15]. Головною метою реалізації Концепції має стати утвердження модернізації НІБ України і на цій основі передбачаються подальші якісні зміни у формуванні інформаційно-культурного простору, обслуговуванні користувачів, у збереженні і водночас у забезпеченні доступності документної бази Бібліотеки. Розглядаючи інформаційні ресурси НІБ України як стратегічну складову всієї ресурсної бази бібліотек країни, від яких залежить соціально-економічний, культурний, духовний розвиток нації, розробники Концепції

ставлять собі за мету вироблення стратегії модернізації роботи Бібліотеки, її бібліотечно-інформаційних ресурсів відповідно до вимог часу і запитів користувачів. Для досягнення стратегічних цілей та сталого розвитку установи визначено шість векторів поступу. Вони спрямовані на підвищення доступності послуг, інтенсивне впровадження інформаційних технологій, досягнення ефективного поєднання можливостей традиційної та електронної бібліотеки, орієнтацію сервісів на вимоги та сподівання користувачів, комплексне вирішення кадрових питань, розвиток матеріально-технічної бази тощо.

У квітні 2012 р. підготовлено проект «Концепції розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на період до 2015 р. та подальшу перспективу». Як зазначають її розробники, затверджений Указом Президента України від 12 березня 2012 р. № 187 «Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», який визначає завдання (п. 54.5) щодо забезпечення науковим установам на базі НБУВ доступу до міжнародних наукових баз даних; ухвалене 21 березня 2012 р. Комітетом з питань науки і освіти Верховної Ради України рішення про заходи щодо поліпшення роботи НБУВ за результатами розгляду її діяльності, а також передбачена постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2011 р. № 956 участь НБУВ у реалізації Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» закладають надійну основу для активізації роботи з модернізації діяльності Бібліотеки, посилення її ролі у формуванні національного науково-інформаційного простору.

Концепція розвитку НБУВ спрямована на поетапну реалізацію комплексної структурної, організаційної, технологічної перебудови її діяльності, технічне переоснащення, розвиток форм і методів бібліотечно-інформаційної роботи, впровадження новітніх бібліотечних сервісів, активне входження Бібліотеки на ринок науково-інформаційних послуг. На першому етапі модернізації діяльності НБУВ (2012–2015 рр.) передбачається реалізувати комплекс заходів, котрі згруповані у 16 проблемно-тематичних блоків – від питань удосконалення процесів формування науково-інформаційних ресурсів (ресурсна стратегія, сервісна стратегія і т. д.) до заходів з технічного переосна-

щення комплексу діючих корпусів НБУВ та розгортання проектування і будівництва додаткового корпусу Бібліотеки.

Слід зазначити, що сьогодні, крім програм розвитку провідних вітчизняних бібліотечно-інформаційних центрів, успішно реалізуються і відповідні регіональні проекти, зокрема, «Обласна програма розвитку бібліотечних закладів Черкаської області на 2008–2012 рр.», «Регіональна цільова програма розвитку публічних бібліотек у Луганській області на 2011–2015 рр.», «Регіональна цільова програма розвитку публічних бібліотек Донецької області на 2012–2015 рр.» тощо.

Сучасне швидкоплинне життя вимагає від фахівців також розроблення довготермінової загальнонаціональної стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України. Беручись за цей проект, вкрай важливо враховувати вже набутий досвід і перспективи розвитку як провідних світових, зокрема, США, Канади, Великобританії, Франції, Росії, Нідерландів, так і вітчизняних бібліотек. Чи не на першому місці тут стоїть вироблення консолідованої концепції розвитку національних та державних бібліотек України, а згодом і всієї бібліотечної системи. На наше переконання, її правильність, реалістичність великою мірою залежатиме від того, чи сповідуватимуть її розробники ідею суспільного модернізаційного розвитку, представлену, зокрема, у роботах В. В. Головка, де теорії модернізації визначаються як метанаратив української історії [9, 10], В. І. Куценко, де модернізація соціальної сфери розглядається як основа її стійкого розвитку [17], О. І. Ратнікової, котра пропонує змінити сучасну бібліотекознавчу парадигму на соціосинергетичний напрям [24]. Для побудови логіко-семантичних зв'язків структурних компонентів ММР пропонуємо використати напрацювання, що містяться у національній доповіді «Соціально-економічний стан: наслідки для народу та держави» (комплексно обґрунтовано поняття «модернізаційна модель розвитку» у контексті розвитку соціогуманітарної сфери) [26]; «Стратегії економічного і соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 рр.» (представлена стратегія переходу на інноваційний шлях розвитку, орієнтований на моделі, властиві країнам із високорозвинутою економікою і потужним власним науково-технічним потенціалом) [22]; проекті «Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року» (передбачено модернізацію

національного інформаційного простору, проте без врахування інформаційно-бібліотечної складової) [13] тощо*.

Сподіваємось, що порушені вище питання знайдуть професійний відгук і згодом буде вироблено консолідовану модернізаційну стратегію бібліотечно-інформаційної сфери України, а її реалізація, за умови фахової та владної підтримки, забезпечить якісно новий, ефективний, шлях розвитку галузі.

Список використаних джерел

1. Александров В. А. Проект Государственной программы автоматизации библиотек Украины [Электронный ресурс] / В. А. Александров // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и формы сотрудничества : 5-я Юбилейная междунар. конф. «Крым-98» : Материалы конф. – 1998. – Т. 1. – Режим доступа : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea98/doc1/doc16.html>. – Заглавие с экрана.
2. Багрова И. Ю. Библиотечное законодательство зарубежных стран в конце XX – начале XXI вв. : состояние и проблемы / И. Ю. Багрова // Библиотеки в правовом пространстве. Современные проблемы : сборник статей. – СПб, – 2008. – С. 119–123.
3. Басов С. А. Библиотека в контексте цивилизации и культуры / С. А. Басов // Библиотековедение. – 2010. – № 1. – С. 27–34.
4. Березкина Н. Ю. Создание и использование электронных информационных ресурсов в библиотеках Беларуси / Н. Ю. Березкина, Л. А. Авгуль, Б. Б. Невский. – Минск : ИООО «Красико-Принт», 2002. – С. 13–15.
5. Воскобойнікова-Гузєва Е. В. Модернізаційні моделі розвитку бібліотек / Е. В. Воскобойнікова-Гузєва // Библиотеки национальных академий наук : проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. / Междунар. асоц. акад. наук. – К., 2012. – Вып. 10. – С. 99–111.
6. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Міжнародні проекти та ініціативи для розвитку бібліотек України / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали третьої науково-практичної конференції (29 верес. 2011 р., м. Львів). – Л. : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 70–80.
7. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ в період глобалізації : визначення базових складових / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вып. 33. – С. 7–30.

*Більш детально про це див.: Воскобойнікова-Гузєва О. В. Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ у період глобалізації: визначення базових складових / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вып. 33. – С. 7–30.

8. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Пріоритети державної політики, програмного і проектного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Міжнародний науковий конгрес з розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та розбудови інформаційного суспільства в Україні (17–18 лист. 2011 р., м. Київ): тези доп. – К., 2011. – С. 24–25.
9. *Головко В. В.* Модернізації теорії / В. В. Головко // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2010. – Т. 7 : Мл – О. – С. 18–20.
10. *Головко В. В.* «Модернізація» як метанаратив української історії / В. В. Головко // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвід. зб. наук. пр. – К., 2003. – Вип. 9. – С. 410–427.
11. *Давидова І. О.* Інноваційна політика бібліотек України : зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : автореф. дис. ... д-ра наук з соціальних комунікацій : 27.00.03 / Ірина Олександрівна Давидова ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2008. – 51 с.
12. Державна програма розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 рр. [Електронний ресурс] : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25 серп. 2004 р. № 1085. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/law/04_dprnb.html. – Назва з екрана.
13. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року: проект // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3 (12). – С. 11–30.
14. Концепція розвитку бібліотечної справи на Україні : проект / М. І. Сенченко (голова наук. колективу) та ін.; М-во культури України, АН України. – 1992. – 16 с.
15. Концепція розвитку Державного закладу «Національна історична бібліотека України» на період до 2015 р. [Електронний ресурс] // Національна історична бібліотека України. – Режим доступу http://www.dibu.kiev.ua/flash-point/%22/flash-point/files/pages/files/996_kontseptsrozvitkunibu.pdf/%22. – Назва з екрана.
16. Концепція розвитку сільськогосподарських бібліотек України / УААН. Відділення регіональних центрів наукового забезпечення АПВ, ДНСГБ; Розроб. : М. М. Гаврилюк, В. А. Вергунов, В. В. Дерлеменко, І. М. Криворучко. – К., 2005. – 25 с.
17. *Куценко В. І.* Соціальний вектор економічного розвитку : моногр. / В. І. Куценко; ред. : Б. М. Данилишин; НАН України; Рада по вивч. продукт. сил України. – К. : Наук. думка, 2010. – 736 с.
18. Національна доктрина розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні : (варіант для обговорення) / В. А. Вергунов, В. В. Дерлеменко; Центр. наук. с.-г. б-ка УААН. – К., 2003. – 27 с.
19. Про Національну програму інформатизації : Закон України // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 48–49. – С. 9–12.
20. Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 22 берез. 2000 р. № 490/2000. – Режим доступу : nbuv.gov.ua/law/00_nzrb.html. – Назва з екрана.
21. Про стан та завдання розвитку в НАН України бібліотечно-інформаційної справи : Постанова Президії НАН України № 186 від 3 липня 2003 р. // Бібл. вісн. – 2003. – № 5. – С. 9–10.
22. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки : Указ Президента України від 28.04.2004 р. № 493/2004 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 18. – Ст. 1278.
23. *Ракитянська В. Д.* Концепція модернізації Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка / В. Д. Ракитянська // Наукова бібліотека : стратегія інноваційного розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Одеса. 24–25 верес. 2009 р. – Одеса, 2010. – С. 29–36.
24. *Ратникова Е. И.* Социосинергетическая исследовательская парадигма как направление развития современного библиотековедения / Е. И. Ратникова // Библиотечные исследования в системе постнеклассической науки. Проблемно-ориентированный сборник. – М. : Пашков дом, 2008. – С. 147–172.
25. *Сенченко М. І.* Стратегічний план інформатизації бібліотек України до 2005 р. / М. І. Сенченко // Вісн. Кн. палати. – 1997. – № 6. – С. 3–6.
26. Соціально-економічний стан України : наслідки для народу та держави : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
27. Стратегія модернізації бібліотечної справи Росії : проект [Електронний ресурс] // Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/law/11smbdr.html>. – Назва з екрана. – Дата доступу : 4 квітня 2012.
28. *Фенелонов Е. А.* Социально-экономический анализ библиотечного дела как объекта управления : моногр. / Е. А. Фенелонов; Рос. гос. б-ка. – М. : Пашков дом, 2008. – С. 110–143. – (Б-ка: новые возможности).
29. *Чекмарьов А. О.* Національна система електронних бібліотек / А. О. Чекмарьов, Л. Й. Костенко, Т. П. Павлуша; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 50 с.
30. Library and Archives Canada : Report on Plan end Priorities. 2011–12 [Electronic resource] / Treasury Board of Canada Secretariat : web-site. – Method of access : www.tbs-sct.gc.ca/rpp/2011-2012/index-eng.asp?acr=1779. – Title from the screen.
31. Library and Archives Canada : Report on Plan end Priorities. 2012–13 [Electronic resource] / Treasury Board of Canada Secretariat : web-site. – Method of access : www.tbs-sct.gc.ca/rpp/2012-2013/inst/bal/bal00-eng.asp. – Title from the screen.

Тетяна Гранчак,

зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук

Сучасні підходи до вивчення бібліотеки як соціального інституту

У статті аналізуються наукові підходи до вивчення бібліотеки як соціального інституту, а саме, культурологічний, документальний інформаційний, інтегративний. Розкривається їх сутність та значення для подальших досліджень процесів інформаційно-комунікативної взаємодії.

К л ю ч о в і с л о в а: функції бібліотеки, культурологічний, документальний, інформаційний, інтегративний підходи до бібліотеки як соціального інституту.

The analysis of the scientific approaches to study of library as social institute is done in the article, the specific of cultural, documentary and informative approaches is reflected, essence and value of integrative approach for subsequent researches of social institute of library is exposed.

К e y w o r d s: social institute of library, cultural, documentary, informative approaches, integrative approaches.

У сучасних умовах інтенсифікації інформаційних обмінів актуалізується питання пошуку шляхів налагодження ефективної комунікації в суспільстві. У зв'язку з цим зростає роль тих соціальних інститутів, які традиційно задовольняли інформаційні потреби соціуму, в першу чергу – бібліотек. Останні від початку свого створення брали активну участь у процесах інформаційно-комунікативної взаємодії. Утім, повномасштабне висвітлення здійснення ними комунікативної функції стало можливим із застосуванням фахівцями інституціонального підходу. Поняття «бібліотека як соціальний інститут» з'явилося порівняно недавно. Як зазначає Р. Мотульський [15], до середини ХХ ст. бібліотека визначалась як зібрання книг, згодом – як установа освітнього, просвітнього, культурного, ідеологічного характеру, або як установа, яка поєднує означені напрями діяльності. В термінологічному словнику закріпилося визначення бібліотеки як «ідеологічної, культурно-просвітньої і науково-інформаційної установи» [4].

Лише в останні десятиріччя ХХ ст. низка дослідників, зокрема М. Акіліна, Н. Жадько, С. Красовський, В. Леонов, Р. Мотульський, К. Селіверстова, А. Соколов, Ю. Столяров, В. Фірсов, М. Слободяник, В. Ільганєва та інші, почала розглядати бібліотеку як соціальний інститут, аргументуючи таку позицію тим, що бібліотека є відносно усталеною формою організації соціального життя, яка забез-

печує стійкість зв'язків і відносин у рамках суспільства. Поняття «бібліотека – соціальний інститут» включає в себе весь комплекс функцій, які реалізуються бібліотеками різних типів, видів у різних країнах і в різні часи, починаючи з окремих установ і закінчуючи особистими колекціями.

При цьому бібліотекознавці не виробили єдиного погляду на те, яким саме соціальним інститутом є бібліотека. Тому, метою даної статті є висвітлення різних наукових підходів до вирішення цієї проблеми.

Наприкінці минулого століття, як пише Н. Жадько, у пострадянському бібліотекознавстві «...утвердились два підходи до розгляду сутності бібліотеки як соціального інституту, інформаційний і культурологічний» [8]. С. Басов, погоджуючись з Н. Жадько, дещо уточнює формулювання: конфліктуєчими на світоглядному рівні системами у бібліотекознавстві є технократична і гуманістична ідеології, які спираються відповідно на інформаційно-сервісний і соціокультурний підходи [1].

Однак, не варто позицію деяких бібліотекознавців стосовно бібліотеки як соціального інституту зводити лише до інформаційного (за С. Басовим – інформаційно-сервісного) підходу. З точки зору відмінності їх уявлень від культурологічного підходу, таке розмежування може мати місце. Утім, якщо характеризувати сутність поглядів і концептуальне бачення, то використання терміна «інформаційний»

виглядає не зовсім коректно. Наприклад, складно назвати інформаційним підхід до тлумачення бібліотеки як соціального інституту Ю. Стоярова, наріжним каменем моделі бібліотеки якого був документ, а не інформація. Детально аналізуючи співвідношення понять «документ» і «інформація», дослідник робить недвозначний висновок: «Документом є єдність інформації та носія, прирівнювати носія до документа – дуже сильна натяжка, яка постійно призводить до методологічних помилок. Те саме можна сказати і про прирівнювання інформації до документа» [26]. Уточнюючи, що документ є лише частковим випадком інформації [24], Ю. Стояров все-таки вважає, що маючи справу з бібліотекою, бібліотечною діяльністю варто дотримуватись не інформаційного, а саме документального підходу. Зокрема, коментуючи активізацію досліджень, присвячених інформаційній функції бібліотек, він зазначає: «З розпадом Радянського Союзу після незначного замішання першорядною було вирішено визнати інформаційну функцію. Новим теоретикам здавалось все досить просто, навіть очевидно, що немає про що і дискутувати. Треба, мовляв, погодитися з новою точкою зору і одразу все стане на своє місце. Проте, на практиці нове уявлення спричинило спочатку підміну бібліотечної термінології: замість неї широким потоком хлинули інформаційні поняття, а потім почалася підміна і самої суті бібліотечної діяльності. Наприклад, предметом бібліотекознавства оголошуються не закони і принципи формування, взаємодії і розвитку бібліотечних систем, а взаємодія читачів з інформацією. Слідуючи цьому визначенню, головне своє завдання бібліотекар повинен вбачати не в комплектуванні і видачі літератури, а у проникненні під черепну коробку читача у момент сприйняття ним інформації з публікацій. Але як це здійснити, а головне, навіщо це потрібно чи то бібліотекаряю, чи то читачу? Така установка, якщо сприймати її серйозно, повністю перекидає зміст і сутність бібліотечної діяльності» [25].

Враховуючи внесок вченого, його послідовників у теорію бібліотекознавства [12], варто виокремити серед існуючих на сьогодні основних підходів до вивчення бібліотеки як соціального інституту не лише інформаційний, а й документальний (документний – за В. Скворцовим [21] та документалістський – за Г. Швецовою-Водкою [28]) підхід.

Названі підходи успішно застосовувалися відомими бібліотекознавцями у дослідженнях, які сьогодні вже стали класикою. Так, серед прихильників соціокультурного підходу можна назвати таких як

Н. Бобилева, А. Ванєєв, В. Фірсов, А. Чачко, А. Черняк, М. Дворкіна, Б. Володін, К. Генієва, Н. Жадько та ін.

Сьогодні з культурологічних позицій бібліотека досліджується Т. Марковою, І. Тікуною, Н. Захаровою, Л. Лучкою, Г. Паршуковою, Н. Новиковою, Н. Солонською, О. Матвійчук, В. Ясьмо та ін. Так, Т. Маркова [14], констатує, що бібліотека як культурний інститут привертає до себе увагу фахівців з часів її усвідомлення специфічним елементом життя культурної людини, досліджує цю інституцію як культурний феномен, витлумачуючи її в широкому культурно-філософському сенсі – зі своєю структурою, системою організації, еволюцією своїх інститутів, культурно-соціальних функцій.

І. Тікунова, ведучи пошук шляхів вирішення проблеми соціокультурних трансформацій сучасної бібліотеки як соціального інституту, розглядає останню як елемент соціокультурної інфраструктури сучасного суспільства. Дослідниця констатує, що бібліотека, залишаючись соціокультурним інститутом відтворення знань, в умовах формування суспільства знань стає визначальним структурним елементом сучасної соціокультурної інфраструктури. За словами І. Тікунової, «сучасна бібліотека – це адаптивна багатфункціональна, відкрита культурно-цивілізаційна інституція, призначення якої – сприяння обігу і розвитку накопиченого людством знання шляхом забезпечення вільного доступу до нього, збереження документованого знання як суспільного надбання» [27].

Н. Захарова обґрунтовує доцільність осмислення й розкриття ролі бібліотек у культурно-просвітницькій діяльності як актуального завдання бібліотекознавства в період становлення основних засад нової парадигми національно-культурного розвитку України [9]. Нею досліджується культурно-просвітницька діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, висвітлюється історія становлення та розвитку культурно-просвітницької діяльності НБУВ, трансформація культурно-масової роботи у культурно-просвітницьку та культурно-інформаційну, аналізуються основні форми та методи даного напрямку діяльності, простежується їх еволюція відповідно до запитів суспільства, розкривається роль культурно-просвітницької діяльності сучасної бібліотеки у підвищенні ефективності використання нагромаджених людством знань, інформаційних ресурсів.

Л. Лучка досліджує роль бібліотек різного підпорядкування у культурно-духовних процесах Катеринославщини, розглядає форми та напрями їх діяльності, відтворює картину становлення та роз-

витку бібліотек наукових товариств, музейних закладів, громадських об'єднань [13].

Г. Паршукова визначає особливе місце бібліотеки як соціально-культурного інституту серед інших соціальних утворень, розглядає пов'язані з цим «соціально значущі функції» бібліотеки, звертаючи увагу на ту роль, яку відіграє книгозбірня в культурному просторі [19].

Згадані вище автори справедливо називають бібліотеку феноменом світової культури, чинником розвитку суспільства, розглядають її як соціальний об'єкт культурного призначення, якому належить особлива роль у задоволенні інформаційних і культурних потреб суспільства.

При цьому Г. Паршукова, дотримуючись позицій культурологічного підходу, з одного боку, вказує на небезпеку аномії бібліотеки як соціального інституту (однією з причин цього дослідниця називає надмірну персоналізацію бібліотечної діяльності, що призводить до визначення пріоритетів бібліотеки відповідно до схильностей її керівників – автоматизація, бібліосоціальна робота, просвіта, освіта і т. п.), а з другого, звертає увагу на активізацію за таких умов латентних функцій бібліотеки, наприклад, «пожвавлення бібліосоціальної роботи (виконання бібліотеками поряд з традиційними деяких функцій установ соціальної сфери, вирішення частини соціальних проблем своїх користувачів методами бібліотечної діяльності)» [19]. Посилаючись на Ю. Столярова, котрий робить висновок про кризу бібліотеки як соціального інституту через те, що вона не змогла своєчасно інтегруватись ні в хід науково-технічного прогресу (саме це спричинило появу наприкінці 1950-х рр. мережі структур НТІ), ні в інформатизацію суспільства, Г. Паршукова відносить активізацію латентних функцій бібліотеки до кризових проявів. Звичайно, немає підстав сумніватися у твердженні дослідниці стосовно розширення меж функціонування бібліотеки. Взяти хоча б активізацію участі бібліотек у процесах політичної комунікації та правовій сфері. Однак, важко погодитись з її визначенням цих процесів як кризових для бібліотеки. Точніше, як кризових у негативному сенсі. Виходячи з позицій синергетики, варто розглядати нинішню кризу бібліотеки як таку, що стимулює вироблення нових правил, норм, цінностей, завдань тощо для функціонування її як соціального інституту. В цьому сенсі розширення функцій бібліотеки, так само як і персоналізація її діяльності, є проявом не дезінтеграції, а пошуку механізмів адаптації до тотальних змін, тобто розвитком і трансформацією її системи. В даному контексті де-

далі більше актуалізуються дослідження участі бібліотек у «нетрадиційних» для них сферах діяльності, зокрема у процесах політичної комунікації. Утім, Г. Паршукова, виходячи із сутності бібліотеки як культурного феномена, обмежує свої розвідки розглядом невідповідності завдань бібліотеки щодо створення умов для реалізації дедалі зростаючих культурних запитів користувачів сучасному невисокому рівню культури суспільства, зумовленому запровадженням ринкових відносин. Отже, питання впливу бібліотеки як суб'єкта процесів політичної комунікації на трансформацію бібліотеки як соціального інституту перебувало поза увагою фахівців і залишилось недослідженим.

Інформаційного підходу до дослідження діяльності бібліотеки дотримуються в своїх працях В. Скворцов, Н. Сляднева, О. Онищенко, М. Слободяник, В. Горовий, Г. Шемаєва, І. Давидова, Т. Берестова та ін.

З обґрунтуванням інформаційної парадигми бібліотечної науки наприкінці 1990-х рр. виступив В. Скворцов, який, аналізуючи вплив на бібліотечну сферу процесів інформатизації суспільства, зазначив, що наслідком цього стала «нова, більш конкретна, більш специфічна концепція бібліотеки, яка відображає потреби людства, котра інформатизується. Вона отримала назву інформаційної концепції бібліотеки» [21].

За В. Скворцовим, інформаційна концепція ґрунтується на тому, що центральне місце у діяльності бібліотеки належить «не документу загалом, не книзі, не журналу, не газеті зокрема, а саме інформації». Вчений основною функцією бібліотеки визначає інформаційну, яку розуміє як «сукупність видів її (бібліотеки. – Авт.) діяльності з інформаційного забезпечення матеріального і духовного виробництва. Реалізація функції проявляється у вигляді процесу задоволення інформаційних потреб користувачів за рахунок масиву інформації, накопиченого в ній, а також інших доступних їй джерел інформації. Це фундаментальна, універсальна, сутнісна функція сучасної бібліотеки» [21].

Концепцію трансформації бібліотеки у загальнодержавний науково-інформаційний комплекс, що була реалізована на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України, розробив у 1990-х рр. О. Онищенко [16–18] – засновник вітчизняної школи інформаційного бібліотекознавства. Вчений вже тривалий час досліджує роль бібліотек як універсальних інформаційних центрів у соціокультурних

процесах, котрі відбуваються у державі, у формуванні в Україні інформаційного, громадянського суспільства.

Н. Сляднева, аналізуючи специфіку інформаційно-аналітичної діяльності, розглядає бібліотеки в якості «інформаційно-інфраструктурних, інформаційно-допоміжних служб, які традиційно впорядковували інформаційний простір, оптимізували і направляли рух інформаційних потоків, забезпечували збереження накопичених інформаційних ресурсів тощо» [23].

Ґрунтовне дослідження бібліотеки як елемента інформаційного простору провела Т. Берестова [3].

В. Горовий, аналізуючи зміни, що відбуваються сьогодні у сфері соціальної інформації, торкаючись питання її організації та впливу на розвиток соціуму загалом, визначаючи соціальну інформаційну базу як весь необхідний обсяг соціально значущої інформації, керований, постійно поповнюваний, призначений для самоідентифікації, збереження і розвитку певної людської спільноти, розглядає бібліотечні заклади як загально-суспільні інформаційні центри, здатні акумулювати соціально значущу інформацію, управляти широкими інформаційними потоками і задовольняти суспільні інформаційні потреби, а також визначає місце і перспективи бібліотечних структур у процесі творення й розвитку інформаційної бази українського суспільства [5].

М. Слободяник, конструюючи базову модель бібліотеки, серед основних її елементів, поряд з управлінням, комунікаційними функціями, називає її інформаційний потенціал та інформаційну діяльність [22]. Основними складовими «інформаційного потенціалу», на думку дослідника, є бібліотечний фонд і каталоги, електронні бази даних. Елемент «інформаційна діяльність» покликаний забезпечити ефективний пошук і надання читачам бібліотеки первинних і вторинних документів, а також інтегрованої і синтезованої інформації. Сьогодні результатом інформаційної діяльності дедалі частіше стає система інформаційної продукції і послуг для читачів, особливо для віддалених користувачів бібліотеки. Цей елемент, як вважає науковець, забезпечуватиме ефективне використання інформаційного потенціалу в комунікаційній діяльності бібліотеки.

Інформаційно-комунікаційні аспекти функціонування бібліотеки стали предметом наукового інтересу Г. Шемаєвої [29]. Дослідниця розглядає використання електронних технологій у поширенні наукової інформації, зокрема електронних книг, журналів, ок-

реслює, пов'язані з цим, нові завдання, що постають перед бібліотеками, – дотримання авторського права, архівне зберігання електронних варіантів, особливо у випадках, коли видання існує виключно в телекомунікаційній мережі.

І. Давидова аналізує бібліотеки як інституції, що функціонують на документно-інформаційному та інформаційно-когнітивному рівнях соціальних комунікацій. Прагнучи вирішити проблему забезпечення професіоналізації управління інформаційними ресурсами бібліотеки, авторка пропонує доповнити бібліотечну діяльність інформаційним менеджментом, ефект від застосування якого стає особливо відчутним у бібліотеках з великим і різноманітним технологічним потенціалом. На думку І. Давидової, можливі два варіанти розроблення стратегії розвитку бібліотеки: «від інформаційних ресурсів до ринків» та «від платоспроможних ринків до інфресурсів» [6].

Що стосується документального підходу, то його відстоюють Ю. Столяров, Н. Кушнарєнко, С. Кулєшов, Г. Швецова-Водка, А. Соляник, О. Борисова, К. Селіверстова, О. Коршунов. У 2012 р. в Росії з питання використання документального підходу в бібліотекознавстві Є. Плєшкевичем захищено докторську дисертацію «Документальный подход в библиотековедении и библиографоведении: этапы формирования и направления развития» [20]. У працях названих авторів детально аналізуються поняття «документ», «документована інформація», «документні ресурси» та ін., звертається увага на появу (під впливом поширення електронних технологій) нових понять «електронний ресурс», «електронний документ» тощо, бібліотека розглядається як інститут, покликаний забезпечувати доступ користувачів до потрібних їм документів та ін.

Є. Плєшкевич у своєму дисертаційному дослідженні, аналізуючи розвиток бібліотечно-бібліографічних дисциплін, робить висновок про оформлення в них кількох напрямів документального підходу. Центральне місце вчений відводить документальному напрямку, основні положення якого були розроблені П. Отле і розвинуті С. Бріє, Ю. Столяровим. Другий напрям – комунікаційний – оформився в процесі досліджень комунікаційної природи документа. Його основні положення активно розроблялись А. Соколовим і Г. Швецовою-Водкою.

Але з поглибленням процесів інформатизації актуалізувалось питання інформаційної природи документа, що спричинило виокремлення у 1990-х рр. інформаційного підходу (В. Скворцов, Н. Сляднева). У відповідь на це Є. Плєшкевич зауважив, що

«інформаційна природа бібліотеки і бібліографії, розглянута без врахування її документальної специфіки, виявилась недостатньо розкритою». На його думку, причиною цього стала відсутність спеціалізованих теоретичних досліджень, орієнтованих на комплексне документально-інформаційне розкриття специфіки процесів у бібліотечній, бібліографічній і близьких до них видів діяльності.

С. Плешкевич докладає чимало зусиль, щоб обґрунтувати необхідність об'єднання інформаційного і документального підходів у документально-інформаційний. Однак, ця ідея не вирізняється новизною. Ще у 2008 р. В. Копанєва у своєму дослідженні «Формування фонду мережевих ресурсів у науковій бібліотеці (90-ті роки ХХ ст. – поч. ХХІ ст.)» (2008 р.) вказувала на намагання деяких дослідників розглядати бібліотеку з позицій інформаційно-документального підходу [11].

Про доцільність інтегрування різних підходів у процесі дослідження бібліотеки як соціального інституту писала і В. Ільганаєва, простежуючи діалектичний зв'язок між культурою та інформатизацією. На думку дослідниці, інформаційну політику варто розглядати як культурне обґрунтування інформатизації, а управління інформаційними процесами має на меті гармонізацію інформаційних середовищ на різних рівнях функціонування соціумних систем. «Бібліотека, якої б форми вона не набувала під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, – робить висновок В. Ільганаєва, – через свої сутнісні функції залишається найважливішою культуроутворюючою соціальною структурою. Бібліотечна сфера діяльності як соціальний інститут, переживаючи трансформацію під впливом інформатизації, всіма своїми засадами входить у живу тканину сучасного інформаційного середовища і одночасно є джерелом і носієм інформаційної культури» [10].

Надуманим вважає протиставлення інформаційного і культурологічного підходів до бібліотеки як соціального інституту Т. Берестова. Такі намагання вона пояснює достатньо вузьким тлумаченням терміна «культура». Посилаючись на М. Дворкіну, яка розглядає інформаційне (а, отже, і бібліотечне), «як феномен культури і комунікації, як механізм доступу користувачів до інформації і поширення знань» [7], Т. Берестова вважає перебільшенням твердження про те, що бібліотека відіграє вирішальну роль у засвоєнні інформації та введенні людини в «культуротворчість» (на її думку, це здійснює інформація, котра міститься в документі). Однак, дослідниця не відкидає можливості культуротворчості у випадку, якщо

бібліотека бере на себе ролі інших комунікаційних інститутів: освіти, дозвілля тощо. Вона солідаризується з М. Дворкіною в тому, що філософія доступності інформації та ідеали просвітництва у бібліотечному контексті фактично не мають відмінностей і робить висновок, що і в соціокультурному аспекті у бібліотеки головною (сутнісною) функцією залишається комунікаційна, тобто «організатора «зустрічі» Документа і Споживача» [2].

Подібну думку висловлює і С. Басов [1]. Він обґрунтовує необхідність доповнення інформаційної складової діяльності бібліотеки з обслуговування читачів – видача книги на замовлення, пошук потрібного читачу документа (тобто, надання читачу документної послуги) – культуротворчою складовою, яка включатиме створення культурних цінностей та їх інтерпретацію. «З нашої точки зору, – пише С. Басов, – бібліотечне обслуговування має двоєдину сутність, воно подвійне за своєю природою, бо спирається на два види активності: інформаційну і соціокультурну, які породжують на практиці два відносно самостійних види діяльності, котрі конкурують один з одним за критерієм «час обслуговування». Час документарного обслуговування – від отримання запиту до видачі документа – має прагнути до нуля. Споживач схильний мінімізувати свої часові затрати на пошук інформації, і навіть відмовитися від послуг бібліотекаря на користь технічних засобів, які забезпечують йому віддалений доступ. А час соціокультурної спільної діяльності у просторі бібліотеки має прагнути до безкінечності. Адже тільки соціокультурна діяльність перетворює людину на повноцінну особистість. У цьому виявляється її культурна стратегія, творче начало, направлені на конкретного читача» [1].

Привертає увагу спроба дослідника розглянути суперечність між інформаційною та соціокультурною активністю книгозбірні як основний закон бібліотечної діяльності, порушення якого неминуче призведе до втрати (зміни) соціальної сутності інституту бібліотеки.

Детально проаналізувавши переваги й недоліки кожного з підходів, Р. Мотульський на початку 2000-х рр. вніс пропозицію щодо їх об'єднання [15]. Враховуючи поліфункціональність бібліотеки, постійну зміну нею пріоритетів своєї діяльності, таку пропозицію, на нашу думку, можна вважати цілком логічною.

У низці своїх праць вчений розкриває сутність бібліотеки як соціального інституту, принципи діяльності, функції, типологізацію бібліотек, концептуальні засади їх розвитку в умовах інформати-

зації. Він визначає роль бібліотеки як соціального інституту, розглядає сучасний стан бібліотеки в умовах розвитку електронних технологій, розмірковує над перспективами бібліотечної галузі. Привертає увагу те, що початкове визначення Р. Мотульським бібліотеки як «соціального інституту, що здійснює збирання і поширення в просторі й часі соціально значущих документів з метою задоволення інформаційних потреб користувачів» дається в руслі визначення, запропонованого раніше Ю. Столяровим, хоча й дещо суперечить визначенню мети бібліотеки: задоволення інформаційних потреб. Адже, виходячи з мети, більш логічно було б визначити бібліотеку як інститут, що здійснює збирання і поширення не документів, а знань, або, як мінімум, інформації. Надалі дослідник звертає увагу саме на цей аспект функціонування сучасної бібліотеки і зазначає, що «бібліотека є одним з елементів системи створення і поширення інформації в суспільстві, і як хранитель, і розповсюджувач документів, посередник між документом і споживачем безпосередньо бере участь у процесі задоволення інформаційних потреб і створення індивідом нової інформації». Враховуючи розвиток інформаційної функції бібліотеки, Р. Мотульський зауважує, що бібліотека «виступає також у ролі колективного автора, створюючи бібліографічну, аналітичну, реферативну та інші види інформації, які згодом оформлюються в такі види документів, як каталоги, картотеки, електронні бази даних, самостійні видання – журнали, збірники, монографії», і на цій підставі робить висновки про можливість класифікувати бібліотеку як інформаційний соціальний інститут.

Водночас, зважаючи, що інформація, яка зберігається в бібліотеці і містить дані про всю діяльність людства, є відображенням його культури, можна констатувати: бібліотека як результат діяльності людства і як хранитель інформації про результати його діяльності виступає культурним соціальним інститутом. «При такому підході, – пише Р. Мотульський, – поняття «культура» й «інформація» є синонімічними: культура – все, що створено людиною, а інформація – відображення всього, що створено людиною. У зв'язку з цим дискусія про те, яким соціальним інститутом є бібліотека – культурним чи інформаційним, втрачає сенс. Беручи до уваги цей факт, а також виходячи з того, що бібліотека включена в різні підсистеми суспільства і безпосередньо пов'язана «...із забезпеченням інтересів соціальної спільноти загалом», її необхідно розглядати як інтегративний соціальний інститут, котрий включає інформаційні й культурні

компоненти, здійснює збір, зберігання і поширення в просторово-часовому континуумі соціально значущих документів з метою задоволення і формування інформаційних потреб користувачів» [15].

Інтегративну сутність бібліотеки стосовно зовнішнього середовища не заперечує сьогодні й засновник документального підходу Ю. Столяров. Визначаючи основні функції елементів бібліотеки – інформаційну для документа, меморіальну для бібліотечного фонду, реорганізаційну для контингенту користувачів, техногенну для матеріально-технічної бази, – вчений вважає, що бібліотека стосовно зовнішнього середовища загалом «виконує інтегративну цілісну (в науці її називають емерджентною) функцію, в якій зливаються функції всіх її складових елементів і підсистем. Ця функція полягає в тому, щоб поєднати документ і користувача, документи між собою, користувачів і бібліотекарів і т. д.» [25]. Ю. Столяров визначає зовнішньосистемною, онтологічною, сутнісною функцією бібліотеки як цілісності саме документально-комунікаційну.

Отже, розуміння бібліотеки як інтегративного соціального інституту виводить вивчення її функціонування за межі виключно культурної або інформаційної сфер і відкриває широкі перспективи для дослідження участі бібліотечних структур в різноманітних соціально-комунікаційних процесах. Саме така позиція сприяє розширенню інформаційно-комунікаційної участі бібліотеки у суспільних процесах, підвищенню її авторитету як соціального інституту.

Список використаних джерел

1. Басов С. А. Библиотека: формирование базовых ценностей на переломе эпох [Электронный ресурс] / С. А. Басов // Роль библиотеки в формировании регионального социально-культурного пространства: сб. науч. тр. / ГПНТБ СО РАН; отв. ред. Е. Б. Артемьева. – Новосибирск, 2009. – С. 3–23. – Режим доступа: http://www.library.ru/1/kb/articles/article.php?a_uid=320. – Загл. с экрана.
2. Берестова Т. Ф. Библиотека как элемент информационного пространства (к разработке концепции) [Электронный ресурс] / Т. Ф. Берестова // Библиотековедение. – 2004. – № 6. – С. 43–51. – Режим доступа: http://www.library.ru/1/kb/articles/article.php?a_uid=140. – Загл. с экрана.
3. Берестова Т. Ф. Общедоступная библиотека как часть информационного пространства: теоретико-методологические аспекты: моногр. / Т. Ф. Берестова; МГУКИ, ЧГАКИ. – Челябинск: ЧГАКИ, 2004. – 462 с.
4. Библиотечное дело: терминолог. словарь / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина; [сост.: И. М. Сулова, Л. Н. Уланова. – 2-е перераб. и значит., доп. изд.]. – М.: Книга, 1986. – С. 21.

5. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К., 2005. – 300 с.
6. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова; Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2005. – 294 с.
7. *Дворкина М. Я.* Библиотечное обслуживание: Новая реальность: лекции / М. Я. Дворкина. – М. : Изд-во МГУКИ; ИПО «Профиздат», 2000. – 46 с.
8. *Жадыко Н. В.* Анализ существенных характеристик библиотеки как социокультурного института / Н. В. Жадыко // Библиотечноеведение. – 1996. – № 3. – С. 54–64.
9. *Захарова Н. Б.* Культурно-просвітницька діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–2008): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 [Електронний ресурс] / Захарова Наталія Борисівна; Національна академія наук України; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 19 с.
10. *Ильганаева В. А.* Информационная среда как фактор осознания культурной миссии библиотек / В. А. Ильганаева // Сайт кафедры библиотековедения Москов. гос. ун-та культ. и искусств. – Режим доступа : <http://libconf.narod.ru/2003/s1/iliganaeva.htm>. – Загл. с экрана.
11. *Копанева В. О.* Формування фонду мережевих ресурсів у науковій бібліотеці (90-ті роки ХХ ст. – поч. ХХІ ст). [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Копанева Вікторія Олександрівна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/books/2008/08kvornb.html>. – Назва з екрана.
12. *Лукашов И. В.* Идентификация научных школ в библиотековедении (на примере школы Ю. В. Григорьева – Ю.Н. Столярова) [Электронный ресурс] / И. В. Лукашов // Научные и технические библиотеки. – 1998. – № 10. – С. 62–74. – Режим доступа: http://vivaldi.gpntb.ru/ntb/ntb98/10/f10_07.pdf/open. – Загл. с экрана.
13. *Лучка Л. М.* Бібліотеки у культурно-освітньому просторі Катеринославщини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 [Електронний ресурс] / Лучка Людмила Миколаївна; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О.Гончара. – Д., 2010. – 20 с.
14. *Маркова Т. Б.* Библиотека как феномен культуры [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / Маркова Татьяна Борисовна; С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб, 1999. – 16 с.
15. *Мотульский Р. С.* Библиотека как социальный институт [Электронный ресурс] / Р. С. Мотульский. – Мн.: Бел. гос. ун-т культуры, 2002. – С. 3–7, 13–230, 232–278, 332–374. – Режим доступа : http://old.nlb.by/director/images/stories/docs/CD-ROM/soc_inst/soc_inst.htm. – Загл. с экрана.
16. *Онищенко А. С.* Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр / А. С. Онищенко, В. Г. Попрощая // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. / редкол.: А. С. Онищенко (пред.) [и др.]. – К., 2003. – Вып. 2. – С. 15–39.
17. *Онищенко О. С.* Вернадський та його внесок у заснування та розвиток Національної бібліотеки Української держави / О. С. Онищенко // Бібл. вісн. – 2003. – № 2. – С. 2–9.
18. *Онищенко О. С.* Національні бібліотечно-інформаційні ресурси : базові проблеми формування : матеріали Міжнар. наук. конф. «Бібліотечно-інформаційні ресурси: формування і розвиток» / О. С. Онищенко // Бібл. вісн. – 1999. – № 6. – С. 14–30.
19. *Паршукова Г. Б.* Власть над культурным пространством [Электронный ресурс] / Г. Б. Паршукова // Библиотечное дело. – 2009. – № 07(97). Режим доступа : <http://www.bibliograf.ru/issues/2009/4/123/0/895>. – Загл. с экрана.
20. *Плешкевич Е. А.* Документальный подход в библиотековедении и библиографоведении : этапы формирования и направления развития [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 05.25.03 / Плешкевич Евгений Александрович ; Москов. Гос. ун-т культ. и искусств. – Казань, 2012. – Режим доступа : http://www.ceninauku.ru/page_29173.htm. – Загл. с экрана.
21. *Скворцов В. В.* Современная концепция библиотеки [Электронный ресурс] / В. В. Скворцов. – Режим доступа : http://libconf.narod.ru/2002/4s/s4_p16.htm. – Загл. с экрана.
22. *Слободяник М. С.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції [Електронний ресурс] / М. С. Слободяник. – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bdil/2009_4/2.pdf. – Загл. с экрана.
23. *Сладнева Н.* Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. Сладнева // Информационные ресурсы России. – 2001. – № 2(57). – С. 14–21. – Режим доступа: <http://abfarida.narod.ru/sladneva.htm>. – Загл. с экрана.
24. *Столяров Ю. Н.* Документ как частный случай информации [Электронный ресурс] / Ю. Н. Столяров. – Режим доступа: www.gpntb.ru/win/inter-events/.../142.pdf. – Загл. с экрана.
25. *Столяров Ю. Н.* Существенные функции библиотеки [Электронный ресурс] / Ю. Н. Столяров. – Режим доступа : http://schoollibrary.ioso.ru/index.php?news_id=144. – Загл. с экрана.
26. *Столяров Ю. Н.* Термины, производимые от слова документ [Электронный ресурс] / Ю. Н. Столяров. – Режим доступа : http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2000/10/f10_09.html. – Загл. с экрана.
27. *Тикунова И. П.* Концептуальная модель современной библиотеки: социально-философский анализ : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Тикунова Ирина Петровна; Помор. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – Архангельск : [б.и.], 2007. – 18 с.
28. *Швецова-Водка Г. Н.* Документоведческие термины [Электронный ресурс] / Г. Н. Швецова-Водка // Документ в системе социальных коммуникаций: сб. матер. III Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием. – Томск: Томский гос. ун-т, 2008. – 448 с. – С. 40–42. – С. 41. – Режим доступа : http://www.if.tsu.ru/chair5/works/Conference_2007.pdf. – Загл. с экрана.
29. *Шемаева Г. В.* Бібліотека в системі наукової комунікації : коеволуційні процеси розвитку [Рукопис] : дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Шемаєва Ганна Василівна; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2009. – 446 с.

Наталія Самохіна,

зав. відділу НБУВ,
канд. техн. наук

Архівування інформаційних ресурсів у системі формування електронної бібліотеки

У статті електронні бібліотеки розглядаються як важливий складник інформаційного суспільства. Проаналізовано роботу наукової електронної бібліотеки НБУВ, особливості її формування, опрацювання та обслуговування електронними документами. Розкрито тематичну спрямованість інформаційних ресурсів наукової електронної бібліотеки.

К л ю ч о в і с л о в а: електронний простір, цифрова бібліотека, онлайнний режим, локальна мережа, електронна версія, мережевий ресурс.

The aspects of the creation and the completion of e-libraries as the components of an information society are analyzed. The information about the Vernadsky National Library of Ukraine scientific e-library, the features of its formation, processing and maintenance of electronic documents is presented. The thematic focus of science digital library information resources is revealed.

K e y w o r d s: e-space, digital library, online mode, local network, electronic version, network resource.

Створення електронних бібліотек (ЕБ) – пріоритетна форма організації електронної інформації, одна з найважливіших складових інформаційних ресурсів сучасного суспільства. В останні роки масштабна робота зі створення ЕБ ведеться практично в усіх країнах Західної Європи. Тамтешні проекти охоплюють певні предметні області, види видань, проблеми та завдання, пов'язані з технологією створення ЕБ і т. д. Досить часто створення та використання ЕБ здійснюються відповідно до прийнятих державних програм.

В Україні створенню ЕБ також приділяється дедалі більше уваги. Так, Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» передбачає підвищення ефективності використання та забезпечення доступу до документів, які зберігаються у бібліотечних, архівних і музейних фондах, шляхом створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI». Виконання цієї програми дасть змогу підвищити рівень інформаційної культури населення та ввести в науковий обіг унікальні документи, які становлять історичну та культурну цінність не тільки для України, а й для світового співтовариства [3].

На сьогодні в українському сегменті Інтернету представлено безліч окремих колекцій, які подаються як ЕБ. Значно більша кількість електронних колекцій створена і використовується в локальних мережах різних установ, котрі представляють галузі науки, культури, освіти.

Нині в електронному середовищі відбуваються складні процеси створення повнотекстових електронних фондів і ЕБ. У їх формуванні беруть участь різні фахівці – від бібліотекарів до представників окремих галузей науки і техніки. Можна виокремити три основні категорії фізичних та юридичних осіб, які, маючи свої мотиви, враховуючи конкретні соціально-економічні умови, опікуються питаннями створення ЕБ. До першої категорії відносяться державні структури – передусім бібліотеки, архіви, музеї, наукові та освітні установи тощо. Друга категорія – це любителі, котрі самоорганізуються у професійні спільноти, спільноти за інтересами. Вони утворюють швидкозростаючий феномен, що отримав назву «соціальні мережі». Нарешті, третя категорія – це комерційні організації, орієнтовані на одержання прибутку від такої діяльності.

Цілком очевидно, що бібліотеки повинні бути основними творцями ЕБ, адже саме вони накопичили величезний досвід роботи з виданнями, документами, рукописами, найтісніше пов'язані з опублікованою інформацією. Особливе місце у творенні ЕБ займають бібліотеки науково-освітньої тематики, в фондах яких зібрані видання, необхідні для забезпечення освітнього процесу. Освітні електронні ресурси безсумнівно відіграють дуже важливу роль у навчанні. Справа в тому, що в університетських ЕБ максимально повно представлена наукова література: раніше опубліковані книги та статті з широкого спектру науково-технічної проблематики, матеріали конференцій, результати наукової діяль-

ності співробітників і студентів університетів, вузівські періодичні видання. Дедалі більшу роль ЕБ та повнотекстові інформаційні системи останнім часом відіграють в середній освіті, особливо ті матеріали, які орієнтовані на школярів, студентів ліцеїв та коледжів [1].

Як відомо, піонером у створенні ЕБ став Проект «Гутенберг», який зародився у 1971 р. в обчислювальному центрі Іллінойського університету. 1990 р. Бібліотека Конгресу США розпочала реалізацію проекту «Пам'ять Америки», яким надається вільний і безкоштовний доступ до електронних матеріалів з історії США. Про свої плани з оцифрування мільйонів книг з бібліотек університетів Гарварда, Стенфорда, Оксфорда, Мічигану, Нью-Йоркської публічної бібліотеки та забезпечення до них доступу в онлайн-режимі керівництво пошукової компанії Google заявило у грудні 2004 р. (бібліотечний проект «Google Print», який у 2005 р. був перейменований у «Пошук книг Google»). 20 листопада 2008 р. почала функціонувати загальноєвропейська цифрова бібліотека Europeana. 21 квітня 2009-го відбулося офіційне відкриття Всесвітньої цифрової бібліотеки.

Створення ЕБ тягне за собою необхідність вирішення безлічі традиційних і нових питань, зумовлених специфікою електронного документного простору. Незалежно від того, чи є ЕБ локальною, чи вона розміщена в Інтернеті (з різними умовами доступу), її створення має слугувати досягненню основної мети – задоволення певного сегмента інформаційних потреб методами, що найбільш відповідають специфіці цих потреб, на основі організованого масиву електронних документів, сформованого за певними критеріями.

Зі створенням електронної бібліотеки вирішуються такі завдання:

- забезпечення більш широкого доступу до документів, надання яких читачам у традиційній формі утруднено або обмежено;
- організація фондів документів, що існують виключно в електронній формі, їх каталогізація та надання доступу;
- надання користувачам якісно нових можливостей роботи з великими обсягами електронних даних.

До основних функцій ЕБ фахівці відносять:

- інформаційну, спрямовану на задоволення потреб в інформації різних категорій користувачів з усіх галузей знань або за однією з предметних галузей;

- просвітницьку, що реалізується у т. ч. і за рахунок популяризації книг, манускриптів, інших документів вітчизняної історії та культури;
- науково-дослідна, орієнтована на сприяння глибокому вивченню теми (предмета) науковцями та фахівцями високого рівня підготовленості, у т. ч. за рахунок надання дисертацій, а також створення можливостей для якісно нового вивчення рукописних матеріалів;
- освітня, в рамках якої здійснюється підтримка як формальної, так і неформальної освіти;
- довідкова, що дає змогу отримувати достовірні відомості, відображені в документах певного виду [1].

При формуванні ЕБ необхідно брати до уваги її читацьке призначення, адже основним завданням ЕБ є задоволення інформаційних потреб користувачів. Весь інформаційний простір ЕБ, доступний користувачеві, повинен бути представлений у вигляді сукупності самостійних об'єктів. У якості таких зазвичай виступають електронні документи. Загалом електронні об'єкти можуть представляти собою текстові твори, зображення, словникові статті, підписи під малюнками, окремі імена і т. д. Інструментом опису та ідентифікації виступають метадані, у т. ч. бібліографічні записи, оскільки основну частину фонду все ж складатимуть звичайні електронні документи.

ЕБ реалізуються у вигляді певних інформаційних систем. Це повнотекстові системи, що забезпечують програмну підтримку та використання об'єктів (наприклад, текстових документів) з різноманітною і, по можливості, досить розвинутою структурою. Крім того електронні бібліотеки відображають для користувача інформацію у вигляді, який максимально відповідає вихідному матеріалу.

Доступ до бази даних ЕБ для користувачів Інтернету обмежений документами, котрі не охороняються авторським правом, або ж на них є дозвіл правовласника на доведення твору до загального відома. Для кожного документа визначаються права доступу. Повний і вільний доступ до документів у режимі читання в ЕБ забезпечується тільки з робочих місць у спеціально обладнаному читальному залі [1].

Створення ЕБ великою мірою залежить від чіткості формулювання принципів комплектування електронного фонду, виокремлення видів документів, якими комплектується ресурс (текстові, графічні і т. д.), їхньої тематики (універсальна, тематична, проблемно-орієнтована і т. д.), прийнятих обмежень (за хронологією, мовою, призначен-

ням та іншими ознаками). При цьому об'єктами комплектування не можуть виступати ресурси, що містять, визначену чинним законодавством, шкідливу інформацію, а саме, порнографію, заклики до насильства, розпалювання расової та міжнаціональної ворожнечі тощо.

Інтернет-ресурси будь-якого формату можуть бути джерелом поповнення фонду бібліотеки, якщо вони відповідають тематичним, видовим критеріям відбору і бібліотека має програми-клієнти для їх використання. Обмеження за способом подання документів мають значення лише тоді, коли документ не можна конвертувати у формати, прийняті в даній бібліотеці.

Серед способів комплектування ЕБ виокремлюють такі:

- оцифрування документів, наявних у розпорядженні засновника ЕБ;
- отримання електронних версій документа від автора або видавця;
- запозичення документів, наявних у вільному доступі в Інтернеті;
- організація обміну з іншими електронними бібліотеками;
- закупівля законно розповсюджуваних електронних видань на переносних носіях;
- організація доступу до віддалених документів.

ЕБ може обрати один із вищезазначених способів, однак, на практиці відбувається поєднання більшості з них. Кожен із способів має свої переваги і недоліки, які можна оцінити тільки з урахуванням специфіки конкретної ЕБ [1].

Так, отримання електронних версій документа від автора або видавця дає змогу досягти економії ресурсів, він мінімізує витрати не тільки засновників ЕБ, а й усіх учасників процесу виробництва та використання електронних колекцій. Дійсно, нині документи практично усіх видів у процесі підготовки проходять стадію електронної форми. Отримання електронного ресурсу на переносних носіях або електронною поштою здійснюється у вигляді електронної версії, що виникає на етапі створення документа.

Окремою проблемою для ЕБ є отримання нею електронних версій періодичних видань. Потреби у доступі до електронних версій періодичних видань постійно зростають, проте, видавництва воліють не передавати їх у загальнодоступні бібліотеки, а брати плату за доступ до своїх серверів, на яких розміщуються ці видання. Вирішення цієї проблеми бачиться у передаванні періодичних видань до ЕБ через узгоджений проміжок ча-

су, коли комерційна цінність періодичних видань значно знижується [1].

В останні роки з'явилися електронні колекції принципово нового типу. Зокрема «веб-архів», де об'єктом збереження, опису і класифікації виступають найрізноманітніші інтернет-ресурси. Відділ формування і обліку електронних інформаційних ресурсів (ВФЕІР) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського був створений у 2010 р. з метою впровадження нової форми інформаційної діяльності – обслуговування читачів повнотекстовими мережевими ресурсами Інтернету. Основними функціями відділу є формування і опрацювання зібрання інформаційних ресурсів українського сегмента Інтернету і актуальних для країни зарубіжних мережових матеріалів у рамках вирішення завдань програми «Бібліотека-XXI».

Пріоритетну тематику архівування електронних інформаційних ресурсів у НБУВ визначають Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р., постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Інструкції Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 р.» від 07.09.2011 р. та постанова Президії НАН України від 21.09.2011 р. щодо організації виконання згаданої постанови Кабінету Міністрів України.

Електронні видання пріоритетної тематики становлять 94 % від загальної кількості всієї наукової ЕБ НБУВ:

- повнотекстові електронні видання науково-технічної спрямованості – 14 % від загальної кількості електронних інформаційних ресурсів;
- електронні видання природничої тематики (у т. ч. фізико-математичні науки, хімічні науки) – 13 %;
- інформаційні та комунікаційні технології – 8 %;
- енергетика – 6 % від загальної кількості всього зібрання;
- природокористування – 6 %;
- науки про життя (у т. ч. ресурси медичної тематики) і розвиток біотехнологій – 9 %;
- нові речовини і матеріали, нанотехнології і технології наноматеріалів – 7 %;
- суспільні та гуманітарні науки (економіка, мовознавство, філософія, психологія, історія) – 22 %;
- юридична література – 9 % від загальної кількості ресурсів наукової ЕБ.

На сьогодні загальна кількість опрацьованих за допомогою програмного середовища ІРБІС-64 видань у науковій ЕБ НБУВ перевищує 35 тис.

бібліографічних описів електронних документів. Якщо видання пріоритетної тематики становлять 94 % від загальної кількості ресурсів ЕБ, решта повнотекстових мережевих ресурсів охоплює загальнонаукове, міждисциплінарне знання, військово справу тощо. Також широко представлена в науковій ЕБ довідкова література: словники, енциклопедії, довідники з усіх галузей знань.

Електронні матеріали, які архівуються, включають в себе:

- наукові, науково-популярні видання: аналітичні доповіді, монографії, колективні видання, популярні брошури;
- навчально-методичні видання: підручники, методичні посібники;
- довідкові видання: словники, енциклопедії, довідники;
- інші видання: збірки статей, атласи, альбоми, життєписи, нормативно-правові акти, закони, кодекси тощо.

Поповнення наукової ЕБ новими матеріалами відбувається за рахунок відбору інформаційних ресурсів з джерел відкритого доступу. Співробітники ВФЕІР проводять постійний моніторинг ресурсів мережі Інтернет, переглядають електронні бібліотеки, архіви, сайти, портали установ, організацій з метою знаходження та подальшого архівування необхідних ресурсів, які відповідають певним умовам. Моніторинг мережі Інтернет проводять усі співробітники відділу, а координацією цієї роботи займаються наукові співробітники відділу. Вони складають і щотижня коригують плани архівування електронних ресурсів відповідно до пріоритетної тематики, визначеної, зокрема, постановою Президії НАН України від 21.09.2011 р. «Про перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок». Наукові співробітники відділу проводять також роботу з відстеження та першочергового архівування ресурсів, які в подальшому можуть зникнути з мережі Інтернет або ж не існуватимуть у вільному доступі. Крім того поповнення наукової ЕБ відбувається за рахунок співпраці з авторами та видавництвами. Бібліотека отримує від них електронні аналоги видань.

Необхідно зазначити, що конвертування електронних ресурсів у формати PDF, DJVU, CHM, FB2, прийняті у науковій ЕБ НБУВ, потребує чималих трудових витрат та певного часу.

Опрацювання архівованих електронних ресурсів відбувається у ВФЕІР за допомогою Системи автоматизації бібліотек ІРБІС-64, роботу з якою

підтримує відділ програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж НБУВ. Для продукування вихідної форми опрацьованого видання відомості про кожен електронний документ заносяться співробітниками ВФЕІР у 24 відповідних поля. Вихідна форма електронного документа включає бібліографічний опис, анотацію, тип ресурсу, розділ знань, ключові слова. Також наводяться відомості про формат завантаженого документа, його обсяг, подається гіперпосилання на повний текст ресурсу. Анотація до кожного електронного видання, якщо її не можна скопіювати з самої книги (це залежить від формату архівованого електронного документа), розшукується в мережі Інтернет або друкується вручну.

Аби читачі мали змогу формувати тематичні добірки електронних інформаційних ресурсів, спеціалістами відділу систематизації НБУВ просять розділ знань, а електронному джерелу надається систематичний індекс відповідно до класифікаційної схеми рубрикатора наукової бібліотеки.

Наукова ЕБ розміщена на веб-порталі НБУВ (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/e_res.html). Каталог ЕБ (бібліографічні описи, анотації документів) доступний онлайн. В режимі онлайн можна також переглянути електронні аналоги видань, не захищені авторським правом. Решта повнотекстової інформації доступна лише у локальному режимі (у читальних залах НБУВ) [2; 4]. Наукова ЕБ тематично впорядкована за основними розділами знань. Є можливість пошуку за ключовими словами, автором, назвою, роком видання, місцем видання, типом документа.

При створенні ЕБ важливу роль відіграють правові питання, адже багато ЕБ публікують твори без попередньої згоди авторів. І хоча на першу вигоду авторів такі тексти знімаються з сайту, деюре має місце порушення їх прав. Щоб не ускладнювати ситуацію, НБУВ прийняла рішення про розміщення електронних інформаційних ресурсів у своїй локальній мережі (тільки для перегляду у читальних залах). Це можна робити, адже стаття 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ закріплює один з випадків, на який не поширюється виключне право власника авторських прав забороняти використання його творів. Йдеться про відтворення одного примірника твору бібліотеками та архівами, якщо їх діяльність не спрямована на отримання прибутку і відповідний ресурс представлений для ознайомлення. Частиною повнотекстових

електронних інформаційних ресурсів наукової ЕБ НБУВ також можуть користуватися віддалені читачі (електронні версії видань, що передані авторами та видавництвами на договірній основі).

В найближчій перспективі одним з пріоритетних завдань співробітників ВФЕІР стане архівування та опрацювання електронних версій періодичних видань (зарубіжних наукових журналів, українських наукових, науково-популярних, науково-методичних, спеціалізованих періодичних видань).

Повнотекстові ресурси наукової ЕБ користуються підвищеним попитом у студентів, науковців, галузевих фахівців. За статистичними даними, найбільшу популярність серед читачів здобули електронні документи з інформаційних технологій, ресурси економічного, юридичного, філософського спрямування.

УДК 02:681.5.015

Жанна Молчан,

зав. отделом программного и технического обеспечения
Центральной научной библиотеки им. Я. Коласа НАН Беларуси

Автоматизация библиотечных процессов на основе современных проектных решений радиочастотной идентификации (RFID) объектов

Рассмотрены возможности использования современных радиочастотных технологий, обеспечивающих полный автоматический контроль над перемещением объектов фонда и читателей библиотеки, а также минимизацию ручных операций по их фиксированию.

К л ю ч е в ы е с л о в а: библиотека, автоматизация библиотечных процессов, RFID-технологии.

Многие библиотеки в своих системах автоматизации широко используют штриховое кодирование для идентификации изданий. Однако технологии маркировки постоянно совершенствуются, и передовые библиотеки мира уже отдают предпочтение системам автоматизации, построенным на основе RFID-технологии (RFID – англ. Radio Frequency IDentification – радиочастотная идентификация) *.

RFID-технология – это метод автоматической идентификации объектов, в котором посредством радиосигналов (радиочастотного электромагнит-

Список використаних джерел

1. Антопольский А. Б. Правовые и технологические проблемы создания и функционирования электронных библиотек / А. Б. Антопольский, Е. А. Данилина, Т. С. Маркарова. – М. : ОАО ИНИЦ «ПАТЕНТ», 2008. – 208 с.

2. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 248 с.

3. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI»: постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.2011 р. № 956 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 173. – С. 15.

4. Самохіна Н. Ф. Інформаційні ресурси та електронні пристрої у бібліотечній діяльності / Н. Ф. Самохіна // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 29. – С. 184–190.

ного излучения) считываются или записываются данные, хранящиеся в так называемых RFID-метках. Любая RFID-система состоит из считывающего устройства и RFID-метки. Метка может содержать любые данные об объекте, которые хранятся в цифровой форме.

Преимуществами RFID-технологии в сравнении со штриховым кодированием являются:

1) возможность перезаписи данных. Данные RFID-метки могут перезаписываться и дополняться много раз, тогда как данные на штрихкоде не могут быть изменены, потому что записываются сразу при печати;

2) отсутствие необходимости прямой видимости. RFID-считывателю не требуется прямая видимость метки, чтобы считать ее данные. Взаимная

* RFID // ВИКИПЕДИЯ. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/RFID>. – Дата доступа : 15.08.2012.

ориентация метки и считывателя не играет роли. Для чтения данных метке достаточно попасть в зону регистрации, в том числе при перемещении через нее на достаточно большой скорости, тогда как для чтения штрихкода устройству считывания всегда необходима его прямая видимость;

3) большее расстояние чтения. RFID-метка может считываться на значительно большем расстоянии, чем штрихкод. В зависимости от модели метки и считывателя радиус считывания может составлять до нескольких десятков метров;

4) большой объем хранения данных. RFID-метка может хранить значительно больше информации, чем штрихкод;

5) поддержка чтения нескольких меток. RFID-считыватели могут одновременно считывать несколько десятков RFID-меток в секунду, а устройство считывания штрихкода может одновременно сканировать только один штрихкод;

6) считывание данных метки при любом ее расположении. Единственным условием является нахождение метки в зоне действия считывателя;

7) устойчивость к воздействию окружающей среды. Существуют RFID-метки, обладающие повышенной прочностью и сопротивляемостью жестким условиям рабочей среды, а штрихкод легко повреждается (например, влагой или загрязнением);

8) высокая степень безопасности. Как и любое цифровое устройство, RFID-метка обладает возможностью закрыть паролем операции записи и считывания данных, а также зашифровать их. В одной метке можно одновременно хранить открытые и закрытые данные.

В Центральной научной библиотеке им. Я. Коласа Национальной академии наук Беларуси (ЦНБ НАН Беларуси) работы по внедрению RFID-технологии в основные технологические процессы и по ее интеграции с действующей в библиотеке системой автоматизации БИТ2000u (АБИС БИТ2000u) начаты в 2009 г.

В 2009–2010 гг. в рамках Перечня работ по развитию государственной системы научно-технической информации в ЦНБ НАН Беларуси реализован проект по созданию автоматизированной информационной системы учета фондов научно-технической литературы на базе технологий радиочастотной идентификации (АБИС RFID). В результате выполнения проекта был создан опытный образец специализированной системы, обеспечивающей технологии контроля и мониторинга книжного фонда ЦНБ НАН Беларуси при выполнении сотрудниками библиотеки технологических

операций учета, хранения, инвентаризации, выдачи книг и обслуживания читателей.

При выборе рабочей частоты системы рассматривались два диапазона: высокочастотный (ВЧ) – 13,56 МГц и ультравысокочастотный (УВЧ) – 865–867 МГц. Выбор в пользу УВЧ диапазона сделан по следующим причинам:

- система построена с применением технологии трассировки объектов, помеченных RFID-метками, где дальность обнаружения достигает 1,5–8 м (против 0,5–1,0 м у диапазона ВЧ). Это позволяет организовать порталы для фиксации перемещения изданий и читателей шириной до 3 м и высотой до 2 м (по размеру дверного проема), при этом цена таких порталов значительно меньше ВЧ-аналогов;
- метки УВЧ-диапазона более компактны, что позволяет при желании вставлять их в корешок книги, надежно защищая от обнаружения и случайной или намеренной порчи;
- мобильные считыватели УВЧ-диапазона более компактны, обладают большей дистанцией считывания и эргономичны, так как их основой являются современные наладочные компьютеры. Большинство из них сейчас поддерживает технологию WiFi в варианте базовой поставки, что существенно повышает удобство работы с ними;
- технологичная конструкция меток и их массовое применение для идентификации разнообразных товарных потоков обеспечивают устойчивую тенденцию к снижению цены метки;
- настольные УВЧ-считыватели для рабочих мест книговыдачи более компактны;
- по сравнению с метками других диапазонов достоверность считывания УВЧ-метки практически не зависит от ее пространственной ориентации относительно портала, что повышает надежность и оперативность работы всех компонентов системы.

Для построения АБИС RFID для ЦНБ НАН Беларуси были использованы метки стандарта EPC Class1 Gen2, считыватели и программное обеспечение.

Выбору меток стандарта Gen2 было отдано предпочтение, потому что: это международный стандарт, строго согласованный с требованиями ISO; его протокол обеспечивает более высокую скорость передачи данных – до 640 Кбит/с; в его метках предусмотрена защита от перезаписи, поддерживается пароль доступа размером до 32 бит; его метки в настоящее время существенно дешевле меток предыдущего поколения; его метки могут эффективно использоваться в перекрывающихся и близких зо-

нах нескольких считывателей одновременно за счет разнесения частотных каналов считывателей; а также используют эффективный антиколлизийный механизм, основанный на многосессионном управлении состоянием меток во время инвентаризации, т. е. считывании меток в зоне регистрации.

RFID-метки на самоклеющейся основе размещаются на библиотечных материалах и выполняют функции идентификации и защиты от краж. Для идентификации читателей могут использоваться пластиковые карты с RFID-меткой или же читательский билет, изготовленный традиционным способом путем ламинирования вместе с RFID-меткой.

RFID-считыватели, которые используются в системе ЦНБ НАН Беларуси, условно можно разделить на три вида:

специальные ручные (небольших габаритов), имеют малый вес и удобный пользовательский интерфейс для проведения инвентаризации и поиска книг; настольные USB – для программирования меток на издания и читательские билеты;

стационарные – для организации порталов контроля на входе / выходе из библиотеки и в читальных залах для предотвращения несанкционированного выноса книг из библиотеки, а также контроля за передвижением изданий и читателей по территории библиотеки, подсчета количества посетителей.

В АБИС RFID для объектов (изданий и читательских билетов) разработан электронный код продукта (Electronic Product Code – EPC). Формат EPC-кода размером в 96 бит строго определен стандартами GS1 EPCGlobal и представлен в таблице.

Таблица

	Заголовок	Код владельца EPC-кода	Класс объекта	Серийный номер объекта
Размер	8 бит	28 бит	24 бита	36 бит
Мин. – макс. значение	0 – 256	0 – 268 435 456	0 – 16 777 216	0 – 68 719 476 736

Вновь сформированные EPC-коды уникальны в рамках системы и представляют в соответствии с EPC-стандартом следующие значения:

– код владельца EPC-кода: 3 (ЦНБ НАН Беларуси, длина 28 бит);

– классы объекта: 1 – объект фонда библиотеки, 2 – читательский билет, 3 – разрешенный к выносу объект библиотечного фонда (длина 24 бита);

– серийный номер объекта: уникальный номер объекта (длина – 36 бит, т. е. предусмотрена возможность нумерации 68 719 476 735 уникальных объектов).

Атрибут «Серийный номер объекта» EPC-кода издания имеет уникальное значение в рамках фонда

библиотеки, и для EPC-кода читательского билета связывается с номером читательского билета, присвоенного на рабочем месте регистрации читателей.

Уникальность обеспечивает АБИС RFID при генерации EPC-кода во время маркировки изданий, находящихся на хранении, а также при регистрации новых поступлений. EPC-код издания передается в АБИС БИТ2000i для связывания с инвентарным номером издания.

Для управления стационарным радиочастотным оборудованием применяется специализированное программное обеспечение – логистический сервер Logistic Spy 2.0 (разработчик – НИРУП «Межотраслевой научно-практический центр систем идентификации и электронных деловых операций» НАН Беларуси). Логистический сервер, являясь по существу посредником между прикладным ПО и RFID-оборудованием, обеспечивает:

- описание конфигурации применяемого RFID-оборудования;
- администрирование, настройку и мониторинг RFID-оборудования;
- сбор информации в автоматическом режиме о зарегистрированных RFID-метках;
- обработку и фильтрацию информации о RFID-метках, генерацию соответствующих событий;
- ввод событий в базу данных «Репозиторий» и предоставление прикладному ПО сервиса доступа к ней;
- предоставление прикладному ПО высокоуровневых библиотек для управления RFID-оборудованием.

Логистический сервер позволяет одновременно использовать в рамках информационной системы RFID-оборудование разных производителей, что делает информационную систему гибкой в части развития и замены устаревшего оборудования. Он адаптирован для управления работой считывателей следующих производителей: Feig, Motorola, IDTRONIC, Impinj, IdNova.

В настоящее время для обслуживания в ЦНБ НАН Беларуси применяются 11 стационарных сетевых считывателей от четырех производителей и 25 настольных считывателей. Для эффективной интеграции RFID-технологии проведены модернизация имеющегося ПО системы АБИС БИТ2000i и сопряжение с радиочастотным оборудованием. Для подключения настольных радиочастотных считывателей применяются высокоуровневые библиотеки управления, входящие в состав логистического сервера. Разработаны новые сценарии работы библиотеки с учетом возможнос-

тей, предоставляемых RFID-технологией, а также намечены допустимые расширения системы.

Модернизированная система поддерживает выполнение таких функций:

- маркировка нового книжного фонда;
- маркировка уже имеющегося книжного фонда в процессе использования изданий читателями;
- автоматический поиск книжного фонда при работе с изданиями;
- автоматическое отслеживание книжного фонда и читателей при перемещении по помещениям;
- противокражный контроль книжного фонда;
- регистрация новых или перерегистрация читателей с выдачей читательского билета с RFID-меткой;
- быстрый поиск библиографического издания в книжном фонде;
- автоматический возврат книжного фонда;
- отслеживание оставшихся читателей в помещении во время закрытия здания библиотеки;
- выдача отчетов, основанных на информации о перемещении объектов контроля.

Контроль перемещения промаркированных объектов по помещениям библиотеки обеспечивается автоматическим считыванием информации с RFID-меток и записью информации о событиях в БД, а именно: вносятся ЕРС-код издания / читателя, дата / время, номер считывателя / антенны.

Система функционирует в пределах информационной среды библиотеки и имеет центральный серверный узел на базе логистического сервера.

Перечислим изменения в правилах работы библиотеки, которые произошли после внедрения RFID-технологий.

1) При обработке новых поступлений сотрудник библиотеки вручную проверяет поступившие материалы на соответствие сопроводительным документам, проставляет отметки, приклеивает RFID-метку, а затем регистрирует ее в системе с помощью настольного считывателя. Программирование метки происходит автоматически.

2) Упрощена инвентаризация фонда, сотрудник библиотеки больше не проводит сверки каждого экземпляра хранимого фонда с каталогом учета, достаточно пройти вдоль полок со специальным переносным RFID-считывателем. Считанные с меток данные автоматически сверяются с данными, хранящимися в электронном каталоге библиотеки.

3) Ускорен поиск заказанной книги в хранилище, так как устранена процедура визуального поиска издания по принятой в библиотеке системе адресации. RFID-считыватель подает сигнал, ес-

ли издание оказалось в поле считывания. Возможен поиск нескольких изданий одновременно, а также поиск неправильно расставленных изданий на полках хранилища.

4) Улучшен процесс обслуживания читателей. Достаточно поднести к считывателю читательский билет с RFID-меткой, и система за секунды идентифицирует читателя и выдаст список подготовленных к выдаче изданий. Поскольку считыватели обладают способностью распознавать несколько изданий одновременно, то информацию о выдаваемых книгах читателю можно занести в формуляр все сразу, что существенно ускоряет саму выдачу.

5) Если экземпляр фонда не проходил RFID-регистрацию, то этот процесс можно осуществить в момент выдачи издания читателю. Библиотекарь наносит RFID-метку на издание и размещает его в зоне действия антенны настольного считывателя. Изданию присваивается ЕРС-код, который записывается на метку и устанавливается в соответствии с инвентарным номером в базе данных АБИС БИТ2000и. Далее издание выдается читателю по действиям, описанным в п. 4.

6) При выдаче изданий на метку читательского билета записывается признак наличия задолженности читателя перед читальным залом библиотеки. Эта информация хранится в памяти RFID-метки до тех пор, пока издание не будет возвращено. Покинуть библиотеку, не рассчитавшись с читальным залом, невозможно. Система фиксирует на выходном портале контроля всю информацию о задолженности и подает дежурному сигнал, запрещающий выход читателю.

7) Ускорен процесс оформления возврата изданий. Сотрудник библиотеки всего лишь считывает на настольном считывателе метки всех возвращаемых читателем изданий, и система автоматически оформляет возврат с подтверждением на экране. Ошибки при возврате исключены.

8) Регистрация читателей библиотеки (новых или перерегистрация уже записанных) с билетами с RFID-меткой включает в себя: формирование уникального номера читателя; внесение информации в БД; запись ее в RFID-память метки при помощи настольного считывателя.

9) Контроль доступа при входе осуществляется на специализированном рабочем месте, оснащенном считывателем со встроенной антенной, который используется в качестве сканера бесконтактных меток и ручной клади. При проверке читательского билета система анализирует актуальность, срок действия читательского билета, имею-

щися за читателем задолженности и принимает решение о возможности входа / выхода читателя. На компьютер дежурного библиотекаря выдается вся необходимая информация о читателе и разрешающий или запрещающий сигнал. При проверке ручной кладки система фиксирует и обрабатывает только те метки, ЕРС-код которых соответствует принятому в библиотеке формату.

10) Контроль выноса книг из библиотеки осуществляется с помощью портала, установленного на главном входе, где происходит автоматическое считывание информации RFID-меток промаркированных изданий, читательских билетов. Поступающая информация заносится в БД. При попытке пронести издание, запрещенное к выносу, на компьютер дежурного передается соответствующее сообщение, которое дублируется звуковым сигналом.

Основные результаты, получаемые от внедрения системы на основе RFID-технологии, обеспечивают новые возможности функционирования библиотеки:

- повышение качества обслуживания читателей;
- максимальную автоматизацию стандартных операций, облегчение и повышение производительности труда библиотекаря;
- возможность более частой и быстрой инвентаризации фондов;
- минимизацию времени выдачи библиотечных материалов;
- управление библиотекой в режиме реального времени;
- обеспечение контроля наличия книг и их перемещения по библиотеке;
- оперативное получение информации о местонахождении любой книги и читателя.

УДК 025.5:023.4

Тетяна Добко,

керівник центру науково-бібліографічної інформації НБУВ, канд. іст. наук

Кадри довідково-бібліографічних служб у контексті вимог інформаційного суспільства

У статті висвітлюється трансформація кваліфікаційних вимог та професійних якостей бібліотечних кадрів – працівників довідково-бібліографічних служб в умовах інформаційного суспільства.

К л ю ч о в і с л о в а: довідково-бібліографічні служби, бібліотечні кадри, довідково-бібліографічне обслуговування, науково-інформаційна діяльність.

The article highlights the transformation of qualifications requirements and professional skills of the library staff – employees of reference and bibliographic services in a historical perspective. Outlooks on the library profession of domestic and foreign scientists are examined.

К е у в о р д s: Information services, reference services, library staff, service in reference and bibliographic institutions, scientific and information activities, Ukraine.

Створюючи, формуючи, організовуючи та надаючи доступ до інформаційних ресурсів (ІР), бібліотеки нині виступають важливим складником інформаційної інфраструктури. Водночас зі зміною механізму організації інформаційного суспільства, широким упровадженням нових інформаційно-комунікаційних технологій, змінюються вимоги до професійної підготовки бібліотечних кадрів, бібліотечні працівники переглядають свою роль і функції.

Різні аспекти підготовки бібліотечних кадрів в Україні досліджували Л. З. Амлінський, В. С. Бабич, Л. І. Демчина, Л. А. Дубровіна, В. В. Загуменна,

В. О. Ільганаєва, Т. І. Ківшар, С. Г. Кулешов, Н. М. Кушнаренко, О. В. Матвієнко, Т. В. Новальська, О. С. Онищенко, М. І. Сенченко, В. К. Скар, М. С. Слободяник, А. А. Соляник, Л. Я. Філіпова, А. С. Чачко, Г. М. Швецова-Водка, І. О. Шевченко, В. М. Шейко та ін.

Ці проблеми постійно перебували в полі зору як фахівців вищої школи, котрі готують кадри для бібліотек, так і бібліотечної спільноти, директорів бібліотек, які постійно стикаються з проблемою забезпечення установ кваліфікованими кадрами, необхідністю омолодження колективів.

Робота бібліографа завжди вважалася інтелектуальною діяльністю і високо цінувалася у суспільстві. Відомий російський бібліограф В. С. Сопіков (1765–1818) писав, що звання «бібліограф» дуже важко заслужити, тому що «библиография из всех человеческих познаний есть самая простаннейшая наука. Посвятившему себя оной беспрестанно надлежит заниматься рассмотрением сочинений как древних, так и новейших писателей. Языки, логика, критика, философия, хронология, история, палеография и дипломатика суть самые необходимые для него науки. Он не менее обязан знать историю книгопечатания, славных типографщиков, издателей и все производство типографическое... Вся жизнь его проходит в составлении из оных выписок, в разделении на разряды и в описании их. Для большего обогащения своих познаний, посещает он книгохранилища и кабинеты редкостей, читает сочинения, доставляющие сведения о книгах, и более подробные и хорошо сочиненные каталоги как общественных, так и частных книгохранилищ, и строго замечает усмотренные в них погрешности. Таков должен быть истинный библиограф» [27, с. 82].

Він підкреслював велике значення і корисність праці бібліотекаря, бібліографа для освіти, суспільства, закликав завжди підтримувати їхню копітку роботу.

Славист, етнограф, фольклорист і бібліофіл О. О. Котляревський (1837–1881) критикував дилетантський підхід до укладання бібліографічних праць, звертав увагу на необхідність забезпечення в покажчиках літератури об'єктивності, правдивості, бібліографічної повноти. Дослідник наголошував на необхідності дотримання бібліографічної точності в усіх питаннях, що стосуються бібліографії [19]. На конкретних прикладах бібліографічного забезпечення історичної науки він доводив, що вченому потрібні «только строгие, методические библиографические указания, чтобы знать куда обратиться и зачем, так-как предыдущие разыскания могли развить в нем критический такт и способность оценки», ставив питання про необхідність розвитку галузевої бібліографії («ученой библиографии предмета») [19, с. 84]. О. О. Котляревський закликав бібліографів слугувати науці. А для цього потрібні «строгий предварительный труд, строгий систематический метод», тому предмет бібліографічної діяльності і сам метод повинні визначатися колективно «людьми опытными и имеющими любовь к этому роду занятий» [19, с. 86].

Видатний російський бібліограф В. І. Межов (1830–1894) звертав увагу на низьку оцінку бібліог-

рафічної праці, нарікав на суспільну невдячність щодо занять бібліографією. Адже укладання бібліографічних покажчиків – це досить копітка і складна праця, яка потребує суцільної відданості, щоденної праці «з любов'ю». Бібліограф, на його думку, – «это чернорабочий, которого труд не замечается, не оценивается по достоинству...», хоча поміж тим бібліографія для «всякого серьезно занимающегося наукой есть предмет первой необходимости, без которого он не может сделать шага вперед на пути своих научных исследований» [23 с. 540].

Детально зупиняючись на методиці бібліографічної роботи, ділячись багатим особистим досвідом, професійними знаннями, В. І. Межов завжди говорив, що бібліограф повинен бути працездатним, уважним і пильним [23, с. 542]. Даючи поради бібліографам-початківцям, він наголошував, що це важка праця, яка не приносить матеріальних статків. Тому «на первом плане должна быть любовь и страсть к библиографии, самоотвержение и наконец сознание, что своим занятием приносишь пользу трудящемуся люду, разрабатывающему ту или иную отрасль человеческих знаний и своими слабыми трудами способствуешь движению вперед науки, и стало быть прогрессу и цивилизации...» [23, с. 540–541].

Безперечно, наведені вище науково-методичні настанови щодо організації бібліографічної праці актуальні й нині, вони є основоположними для бібліографа-укладача бібліографічних посібників і бібліографа, задіяного у сфері довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО), який виконує бібліографічні довідки, надає консультації, укладає списки літератури за разовими, але не менш складними і важливими темами відповідно до наукових, освітніх, виробничих запитів користувачів.

З кінця 20-х і упродовж 30-х років ХХ ст. бібліотекарі довідкових служб розглядалися як пропагандисти та просвітники, діяльність котрих повинна була спрямовуватися на сприяння масовій освіті і самоосвіті трудящих, формуванню соціалістичної свідомості. Бібліотечно-бібліографічна допомога вченим і спеціалістам різних галузей знань здійснювалася під гаслами соціалістичного будівництва, політпросвіти і партійної пропаганди. Бібліотека розглядалася як ідеологічна установа, і у цьому зв'язку велика увага приділялася добору кадрів, політико-виховній роботі з ними.

Зі збільшенням обсягів науково-технічної інформації, усвідомленням державними органами необхідності розвитку науки, підтримки науково-технічного прогресу у 50–60-х роках ХХ ст. різко

зростають вимоги до формування довідково-бібліографічних фондів бібліотек, підготовки професійних кадрів, здатних надавати кваліфіковану допомогу читачам у пошуку інформації.

З 1960-х рр. фахівці починають звертати увагу на психологічні аспекти міжособистісних взаємин читача і бібліотекаря. Згідно з тогочасними визначеннями, бібліограф повинен насамперед знати, як знайти інформацію, як задовольнити індивідуальні потреби читача, тобто бути професійно підготовленим.

Відомий американський дослідник довідково-бібліографічної діяльності У. Катз (William A. Katz) вважає, що робота, яку виконують довідково-бібліографічні служби, безперечно, є складною інтелектуальною діяльністю. Бібліотекарям, котрі спеціалізуються на довідково-бібліографічному обслуговуванні, американські психологи рекомендували самостійне проведення тесту для самоконтролю свого ставлення до роботи з читачами. Він може складатися з відповідей на такі питання: як ставитесь Ви до кожного нового читача: а) як до нової пригоди? б) як до досвіду пізнання? в) як до чинника роздратування, як до чогось непріємного? г) як до роботи, яка повинна бути виконана? [31, с.18].

У 70–80-ті роки ХХ ст. у бібліотечній справі починають широко використовувати досвід і знання, накопичені в психології. Увага акцентувалася, насамперед, на доброзичливості бібліотекаря, на його готовності допомогти, здатності сприймати потреби інших людей, на умінні вести бесіду, володіти засобами як вербального, так і невербального спілкування (мовами поглядів, міміки, жестів).

Питання підготовки бібліографів, формування особистих якостей, якими має володіти фахівець, що здійснює ДБО, найбільш повно і всебічно розглянула відомий український бібліотекознавець А. С. Чачко (1933–2011) [32]. Вона визначила три основні напрями діяльності великої бібліотеки – бібліографування (створення бібліографічних посібників); бібліографічне обслуговування (доведення бібліографічної інформації до читачів); бібліотечно-бібліографічна орієнтація читачів, які неможливі без постійного підвищення кваліфікації персоналу. Фахівці довідкових служб беруть участь у виконанні усіх видів роботи і є організаторами бібліографічної діяльності бібліотеки загалом [32].

А. С. Чачко дослідила вплив психофізіологічних чинників на якість задоволення запитів читачів, визначила найважливіші риси і якості, необхідні бібліографу для ефективної роботи. Вона наголо-

шувала, що бібліографічний пошук вимагає витримки, цілеспрямованості, інтуїції, що ґрунтується на знаннях, досвіді, гнучкості мислення [32, с. 102].

Вагомий внесок у теорію ДБО, у вивчення сутності методики, організації та управління бібліографічною діяльністю зробив відомий російський бібліографознавець, педагог І. Г. Моргенштерн (1932–2008). На його переконання, бібліографи часто стикаються з недооцінкою їхньої праці. Хоча праця бібліографа вирізняється інтелектуальністю, різноплановістю, інтенсивністю, а також негайною результативністю та корисністю [24, с. 14].

Серед необхідних психологічних рис бібліографа І. Г. Моргенштерн виокремлював такі: професійну пам'ять, здатність встановлювати зв'язки між явищами фізичного і духовного світу, людьми, документами, звичку бачити світ відображеним у творах друку та інших документах, впевненість у необхідності, соціальній цінності своєї праці. Бібліограф довідково-бібліографічної служби (ДБС) повинен бути об'єктивним, безпристрасним, мобільним (бути здатним переключатися з теми на тему), мати сучасні знання, евристичний склад мислення, бути тактовним у спілкуванні з читачами, викликати довіру і бути наполегливим у досягненні позитивного результату пошуку [24, с. 16–17]. Детально аналізуючи зміст професіограми бібліографа початку 80-х років ХХ ст., він зауважував, що в результаті автоматизації бібліографічних процесів виникають нові соціально-психологічні чинники професії бібліографа.

Нові інформаційні технології внесли суттєві зміни у зміст фондів, формування довідково-пошукового апарату бібліотеки, засоби зв'язку, види доставки документів. Поява на інформаційному ринку ресурсів на різних носіях, змінене інформаційне середовище надали нову якість інформаційним продуктам і послугам. Разом з тим істотно змінилися і вимоги до кадрів довідково-бібліографічної сфери. Визначальним для працівника ДБО стало вміння застосовувати для пошуку інформації комп'ютерні технології.

Глобальна інформаційна інфраструктура, що динамічно розвивається, вимагає від фахівців інформаційної сфери бути провідниками, розповсюджувачами інформації і водночас хранителями світового знання людства.

Не випадково ще у 1989 р. українські вчені Л. З. Амлінський і В. С. Бабич наголошували на необхідності поєднання комп'ютеризації і гуманізації бібліотечної освіти [1]. Вони вважали, що комп'ютерна освіта на бібліотечних факультетах

має здійснюватися за такими напрямками: формування вмінь і навичок користування комп'ютерами на рівні користувачів, вмінь грамотно ставити завдання; знання бібліотечної технології на рівні автоматизованих бібліотечних процесів; прищеплення вмінь використовувати у процесі навчання різні банки даних і бази знань; набуття навичок роботи з читачами в умовах автоматизованої технології і широкого використання сучасних технічних засобів; виконання бібліографічних робіт тощо [1, с. 24].

Вчені зазначали, що крім опанування комп'ютерними технологіями, бібліотечні спеціалісти мають мати високу загальну культуру, адже остання є не лише найголовнішою загальнолюдською якістю, а й визначальною категорією професіоналізму його діяльності [1, с. 25]. Вони вважали, що без розвитку високої культури, пов'язаних з нею моральності, гуманізму, не може бути кваліфікованого бібліотечного працівника. Ці зауваги вітчизняних вчених набувають особливої актуальності сьогодні з огляду на глобалізацію сучасного світу, певну стихійність і хаотичність формування інформаційного простору, загальне зниження суспільної культури, нівеляцію моральних орієнтирів тощо.

Спеціалізація бібліографа довідкової служби нині функціонально трансформується у шукача, оператора БД, інформаційного навігатора, який повинен володіти аналітичними навичками, творчим мисленням. Відповідно професійне бібліотечне співтовариство почало інтенсивно переосмислювати і функції бібліографа у сучасному електронному середовищі.

Зарубіжні вчені вважають, що необхідно ввести сучасні визначення для запровадження нових бібліотечних спеціалізацій. Дехто з фахівців переконаний, що з популяризацією мережі Інтернет, розвитком електронних ресурсів і нових технологій, функція довідкових служб бібліотек знизиться, роль консультування бібліотекарями застаріє і врешті-решт не матиме ніякого значення. Так, К. Евінг (K. Ewing) і Р. Гауптман (R. Hauptman) ще у 1995 р. закликали до скасування традиційної інформаційно-довідкової служби, обґрунтовуючи це тим, що інформаційні технології значною мірою перетворили консультації бібліотекарів з розумових зусиль у виконання керівних завдань із застосуванням комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення [37].

Інші вчені, хоча й менше драматизують ситуацію, однак стверджують: інформаційно-довідкова служба зазнає змін, оскільки залежність користувачів від інформаційних технологій – це зміна

або навіть загроза для існуючої традиційної довідкової служби. М. Вілсон (M. C. Wilson) вважає, що акценти інформаційно-довідкових служб повинні зміщуватися з урахуванням того, що користувачам надається доступ до неосяжних сховищ інформації, а довідково-інформаційна роль бібліотек полягає у звертанні більшої уваги на навчання користувачів оцінювати довідкові джерела, а також у «невидимій функції» допомагати користувачам формулювати свої інформаційні потреби [43].

Бібліотекарям довідкових служб так само необхідно здійснювати величезну роботу з організації інформації і управління знаннями. Людська допомога незамінна навіть у цифрових бібліотеках. Л. Мойо (L. Mayo) і А. Робінсон (A. Robinson) встановили, що людський фактор сервісу робить управління технологіями комфортнішим і впевненішим [42].

К. Бунге (C. A. Bunge) і Р. Бопп (R.E. Bopp) відзначали, що комплекс інформаційних засобів і систем завжди розвивається швидше, ніж компоненти самообслуговування й інтерфейси. Саме це робить необхідною персональну допомогу фахівців для повного використання новітніх та найбільш потужних інформаційних ресурсів [35].

Кваліфікована допомога спеціалістів довідкових служб скорочує час пошуку потрібної інформації, робить його ефективним і оптимальним. Джон Фріч (John W. Fritch) і Скотт Б. Манденак (Scott B. Mandernack) вважають, що бібліотекарі, які надають інформаційні довідки, краще за інших розуміють соціальний аспект інформації, свою важливість у розповсюдженні знань, адже вони щодня виступають у якості соціальних посередників передачі знань [38].

Отже, нині працівники сфери ДБО повинні вільно орієнтуватися у ресурсах Інтернету, постійно відслідковувати появу нової довідково-бібліографічної інформації, розвивати творче мислення, прогнозувати тематику запитів користувачів, розробляти моделі їх задоволення. Вони мають володіти широкими знаннями джерельної бази, аналітичними навичками, практичним досвідом роботи. Усвідомлення важливості і необхідності ДБС приходить тоді, коли за запитом користувачів надається релевантна інформація. Процес задоволення інформаційних запитів користувачів потребує не лише набуття навичок роботи з новими програмними продуктами та технічними засобами, але й професійної активності, уміння та бажання шукати, зберігати, систематизувати, робити доступними знання для різних категорій користу-

вачів. Саме фахівці сфери ДБО повинні впливати на визначення політики інформаційного забезпечення, виявляти прогалини у ДБА, досліджувати зміни у структурі та змісті потреб користувачів.

Крім професійної кваліфікації, ерудиції, знання іноземних мов фахівцям довідково-інформаційної галузі потрібні вміння вести бібліографічний пошук в електронному середовищі, використовуючи різноманітні інформаційні ресурси та інформаційно-пошукові системи.

Відома російська дослідниця О. Д. Жабко виокремлює нові функції професійної спеціалізації сучасного бібліографа: «інженер по доступу» (knowledge engineer), «інформаційний гуру» (information guru), «спеціаліст з електронної інформації» (digital librarian), «спеціаліст з інформаційного доступу» ((information access specialist) [14, с.74–84].

На думку американки Тоні Карбо (Toni Carbo), бібліографи стають творцями БД і разом з тим створювачами, розповсюджувачами, зберігачами культури, організаторами знань [16]. Дослідниця розглядає 10 ролей сучасного бібліотекаря: керівник, постачальник ресурсів, створювач чи розповсюджувач, хранитель культури, організатор знань, дослідник чи пошукувач, вихователь, довічний учень, експерт або радник, адвокат.

Вищі бібліотечні школи і бібліотеки, на її думку, мають турбуватися про підвищення інформаційної грамотності користувачів. Тоні Карбо надає перевагу терміну «mediacy», який позначає знання, вміння і навички дослідження інформаційного простору, відкриття, вивчення, знаходження, організацію, управління, збереження, використання і оцінку інформації в усіх форматах і засобах, включаючи етичні аспекти її використання [16, с. 25]. Термін «mediacy» споріднений з «immediacy» – негайність, терміновість і mediation – посередництво (між людиною та інформацією) [16, с. 25]. На її переконання, професія бібліотекаря – це професія знання, вмінь і служби з давньою традицією цінностей і сильним бажанням до успіху [16, с. 26].

Бібліотекар стає експертом інформаційних систем, справляє вплив на формування інформаційної політики. Праця бібліографів визнається тоді, коли вони отримують високу оцінку як професіонали в галузі інформації.

На думку іншої американської дослідниці Хосе-Марії Гріффітс (José-Marie Griffiths), бібліотекарі (бібліографи) перетворюються на дослідників знань, «інтелектуальних навігаторів» [9]. Тому, щоб виконувати роль інтелектуального навігатора (навігатора знаннями) в середовищі, котре постійно

розширюється, бібліотекар повинен володіти повним колом засобів пошуку і мати навички їх ефективного використання. Ця роль завжди була важливою, адже заощаджувала час недосвідчених фахівців і визначала найбільш корисні, релевантні матеріали за менший час [9, с. 20]. Зовсім скоро, вважає Хосе-Марія Гріффітс, бібліотекарі довідкових служб («reference librarian») перетворяться в інформаційних аналітиків/інтерпретаторів знань [9, с. 21]. Це вимагатиме від бібліотекаря бути близьким користувачеві у питаннях аналізу / інтерпретації, а не фізично перебувати поруч з ним. Про це свідчить організація онлайнового ДБО.

У сучасному глобалізованому електронному середовищі відбувається перерозподіл функцій бібліотечних працівників. Бібліотекарі ДБС стають менеджерами знань, надають цілу низку інших інформаційних послуг. Зокрема, створюють веб-бібліотеки, мета яких – «своєчасна передача знань у будь-який час незалежно від відстані» [11].

Серед «професіоналів з видачі знань», за концепцією А. Андерсена, виокремлюються такі: 1) технологічний експерт – інструктор з навчання персоналу технологіям; 2) каталогізатор / працівник архівів – фахівець з організації інформації (формує базу даних); 3) гід – спрямовує користувача до зовнішніх ресурсів пошуку інформації; 4) розвідник – розшукує необхідну інформацію і вводить її до БД; 5) дослідник – допомагає користувачеві визначитися в інформаційних потребах і встановити пріоритети; 6) аналітик – виробляє додану вартість інформації, створюючи основу для нових інформаційних інтересів; 7) інтерв'юер (debriefer) – опитує учасників з метою дізнатися, чому вони навчилися. Усі разом вони становлять «команду знань» [11].

Безперечно, усі ці ролі чи спеціалізації інформаційних фахівців важливі. Однак, особливістю професіоналізації і праці фахівців довідкових служб є поєднання виокремлених вище функцій: інформаційного аналітика, розвідника, гіда, технологічного експерта, консультанта, інтерв'юера користувачів і дослідника ІР, менеджера знань установи. Важливими є також комунікативні здібності і навички, вміння працювати в колективі (в команді). Отже, працівники ДБС як професіонали з організації доступу і пошуку знань в українських бібліотеках мають реально поєднувати у своїй діяльності декілька спеціалізацій, володіти умінням гармонійно використовувати для задоволення запитів користувачів традиційні й електронні ресурси.

Звертаючи увагу на інтелектуалізацію бібліотечно-інформаційного виробництва, І. О. Давидова стверджує, що бібліотекар повинен бути «радником і провідником до інтелектуальних ресурсів, представлених у різних форматах, займаючись інтелектуальним обслуговуванням» [10, с. 41].

На думку Сміта Ганді (Smiti Gandhi), застосування інформаційних технологій у бібліотеках просто змінили спосіб, в який бібліотеки зберігали та надавали доступ до інформації. Бібліотеки тепер забезпечують доступ до своїх ресурсів не через карткові, а онлайнві каталоги, замість друкованих журналів, газет, каталогів та енциклопедій вони надають доступ до цієї інформації через Інтернет, бази даних і портали [39]. Однак, знання про найкращі джерела або найкращі практики містяться в неявному знанні, яке бібліотекарі можуть придбати завдяки досвіду, але він не передається користувачам через інформаційно-керуючі системи – OPAC, онлайнві бази даних, а також World Wide Web [39, с. 373].

Побудова стосунків з користувачами вимагає від персоналу певних навичок спілкування, вияву дружелюбності, відкритості, взаємності, толерантності, що дає змогу налагоджувати певні соціальні зв'язки. Бібліотекар повинен бути відкритим для обміну досвідом з користувачем, уміти виявляти реальні потреби і запити користувача, а потім відповідати на них належним чином. Джон Фріч і Скотт Б. Манденак підкреслюють, що, у той час як сучасний світ стає дедалі безособовішим, у тих галузях, де знання дійсно має значення, люди цінуються більше, ніж будь-коли [38].

Щоб забезпечувати споживачів інформацією в сучасному суспільстві, бібліотечні працівники потребують нових знань та навичок, адже лише професійне володіння ресурсами й інструментами інформаційного пошуку, використання відповідних пошукових стратегій забезпечує вірогідність отримання семантично відповідного результату.

Ліфінг Хан (Lifeng Han) і Анна Гоулдінг (Anne Goulding) звертають увагу на те, що проста у використанні цифрова бібліотека дає змогу користувачам отримувати доступ до інформації самостійно. У результаті пошук інформації переходить від професійно-посередницького режиму до режиму самообслуговування кінцевого користувача. Крім того, деяку частину роботи бібліотекарів виконують нині автоматичні пристрої [40]. Дискутуючи з В. Армз (W.Y. Arms), який відстоює необхідність довідкових бібліотекарів в елект-

ронній бібліотеці [34], вони намагаються довести, що інформаційно-довідкові послуги в цифровій бібліотеці мають перспективу розвитку. Роль бібліотекаря як посередника між ресурсами і користувачами залишається такою ж, як і в традиційних бібліотеках, хоча засоби виконання цієї ролі суттєво змінилися. Фахівці з надання інформаційних послуг завжди були є і залишаються фахівцями, котрі виявляють, з одного боку, інформаційні потреби користувачів, а, з другого, якісні інформаційні ресурси. В даний час більша частина їх роботи з допомоги користувачам надається не напряму, а «за лаштунками», вона є невидимою для них. К. Бунге і Р. Бопп стверджують, що бібліотекарі замість особистої допомоги користувачам переорієнтовуються тепер на «проекування і створення інтерфейсів між користувачами і ресурсами» [35].

В умовах ринкової економіки, конкурентної боротьби, необхідності впровадження і стимулювання інновацій, коли домінуючим об'єктом виробництва стають знання, попит на інформаційних професіоналів, здатних створювати нові інформаційні ресурси і надавати нові послуги, істотно зростає.

На думку інших вчених, функції бібліотекарів довідкових служб з часом зміняться разом зі змінами та розвитком форм довідки. Ці нові ролі будуть багатограними і вимагатимуть від бібліотекарів більшої, ніж раніше, активності. Для задоволення потреб сучасних користувачів бібліотекарям доведеться розробляти досконаліші, більш персоналізовані системи [36]. Найкраще майбутнє бібліографічної довідки можна охарактеризувати словами «новітні технології» та «вседосяжність». Бібліотеки продовжуватимуть удосконалювати технології, щоб краще обслуговувати користувачів. Вони також розвиватимуть послуги, персоналізовані під користувача, без огляду на те, що той звертатиметься традиційно на пункті обслуговування, телефоном, е-поштою чи у чаті [36].

Такі перспективи трансформують традиційне ДБО у новий вид інформаційного сервісу, що ґрунтується на концепції інтерактивної взаємодії користувачів та працівників ДБС. Останні стають інформаційними аналітиками, менеджерами і навігаторами знань. Фахівці ДБО дедалі більше перетворюються у дослідників інформаційних ресурсів, експертів інформаційних систем, інформаційних посередників, інформаційних консультантів. Тому й не дивно, що інформаційні працівники дедалі частіше називають себе інфор-

маційними брокерами, мережевими бібліотекарями тощо [7].

На нашу думку, сучасна місія фахівців ДБС полягає в тому, що вони повинні взяти на себе навігаційну функцію по IP, мати навички організувати, структурувати інформацію, навчати користувачів ефективно використовувати доступні ресурси і створювати нові реферативно-бібліографічні, метабібліографічні, аналітичні продукти.

Спеціаліст ДБО вже сьогодні має володіти глибокими теоретичними знаннями джерельної бази, аналітичними і практичними навичками в галузі організації та пошуку інформації, вільно орієнтуватися у ресурсах Інтернету, постійно відслідковувати появу нової довідково-бібліографічної інформації, розвивати творче мислення, прогнозувати тематику запитів користувачів відповідно до суспільних змін, розробляти моделі їх задоволення, використовувати у кожному окремому випадку саме такі пошукові системи і БД, які забезпечують високу релевантність, повноту, точність і оперативність пошуку.

Такі перспективи вимагають не лише налагодження системи безперервної освіти, підвищення кваліфікації фахівців, які впроваджують та реалізують автоматизовану бібліотечно-інформаційну технологію і здійснюють ДБО, а й глибокого усвідомлення важливості їхньої ділянки роботи. Постійна самоосвіта, оновлення знань є ключовим чинником їхнього існування в умовах інформатизації, конкурентного глобалізованого середовища. ДБО передбачає постійне навчання як для замовника інформаційної послуги, так і для того, хто його здійснює. Тому вкрай важливо мати навчально-консультаційні центри розроблення і впровадження нових методик, пов'язаних з пошуком та відбором інформації за допомогою телекомунікаційних технологій, її аналізом і перетворенням на знання.

Не можна не бачити, що персонал ДБО постійно перебуває у психологічному напруженні, яке викликають непередбачуваність та нерівномірність надходження запитів користувачів, потреба їх оперативного задоволення. Тут даються взнаки й прогалини у довідково-бібліографічному апараті, його недосконалість та неузгоджені дії бібліотечної спільноти щодо формування сукупного довідкового ресурсу фондів бібліотек.

І все-таки, при наданні довідково-бібліографічних послуг працівники ДБС отримують і позитивні враження, зокрема відчуття особистого морального задоволення від того, що було надано професійну практичну допомогу користувачам,

вдалося задовольнити їхню особисту інформаційну потребу та посприяти розповсюдженню знань.

Слід відзначити і таку особливість роботи фахівців довідкової служби, як їх відносна самостійність у прийнятті рішень з пошуку джерел інформації, виборі пріоритетів. Однак, у реальних умовах конкретної бібліотеки важливі джерела інформації не завжди доступні, а користувачі не завжди виявляють терпіння, толерантність. Тому бібліотекарі можуть відчувати розчарування, незадоволення, тобто перебувати у стані, який у літературі з психології називають «burnout» (стан соціально-психологічної та фізичної втоми, що призводить до депресії) [31, с. 15–16].

В умовах політичної і соціально-економічної нестабільності, наростання кризових явищ в економіці та інших сферах суспільного життя читачі можуть поводитися неадекватно. Тому важливим стає виховання у професіоналів ДБС стійкості до стресів, емоційної врівноваженості. Аналіз професійної діяльності бібліографів довідкових служб свідчить про необхідність вміти вести діалог з користувачем, задавати питання коректно і ненав'язливо, викликати довіру. Важливо вміти залагоджувати напружену ситуацію, розуміти і коригувати власний психологічний стан. У штаті великих бібліотек доцільно мати психолога, кімнату психологічного розвантаження.

У квітні 2012 р. київські студенти – читачі НБУВ, відповідаючи на питання «Яким повинен бути сучасний бібліограф?», зазначили: насамперед професійним і спокійним, а також кваліфікованим, уважним, турботливим, ерудованим, комунікабельним, привітним, доброзичливим, різнобічно розвиненим, сучасним, кмітливим, цілеспрямованим, відданим своїй справі, люб'язним, дружелюбним, обізнаним щодо потреб користувачів, завжди готовим допомогти.

Крім того, фахівці провідних наукових бібліотек виділяють такі особисті якості, які важливі для працівників ДБС при виконанні ними професійних обов'язків: високий інтелект, широкий світогляд, сумлінність, чесність, бібліотечний патріотизм, гнучкість та аналітичність мислення, вміння працювати, незважаючи на втому, переключатися з теми на тему, вміння виокремлювати головне, проникливість, уміння розуміти психологічний стан співрозмовника, ну і звичайно ж, любов до своєї справи.

Отже, і користувачі, і персонал довідкових служб надають великого значення особистим людським

якостям, які належать до чеснот особистості у будь-якій сфері діяльності.

Незважаючи на зміну інформаційного середовища, появу нових інформаційно-комунікаційних технологій для творення, збереження і передачі інформації, сутність роботи бібліографів не змінюється: реальна допомога конкретному користувачеві з пошуку інформації у максимально короткі терміни, надання за запитом користувачеві релевантної і пертинентної інформації. Традиційними лишаються і прагнення високої культури обслуговування та якості надання послуг.

На нашу думку, бібліограф – професія творча. Фахівець сучасної довідкової служби бере участь в усіх етапах творчого процесу, покликано сприяти інформаційному забезпеченню розвитку науки, освіти, вирішенню того чи іншого технологічного завдання. Він причетний як до продукування самої ідеї (концепції) розв'язання проблеми, що постала, визначення її методологічних та методичних засад, так і до її реалізації, пошуку потрібних матеріалів, документів, знань, їх подальшого опрацювання, забезпечення доступу до них. Така дослідницька робота дає змогу задіяти весь творчий потенціал працівника, реалізувати його унікальні здібності, вміння, навички.

Водночас і нинішній користувач, який звертається до ДБС із запитом, дедалі частіше стає співтворцем пошуку інформації, що допомагає йому вирішувати конкретну наукову чи виробничу проблему, якомога повніше задовольнити власні освітні чи культурні потреби.

Звичайно ж, така творча співпраця приносить моральне задоволення від надання якісної інформаційної послуги, знайденої за запитом користувача релевантної інформації, що ґрунтується, насамперед, на глибоких знаннях джерельної бази, досвіді, вмінні аналітично мислити, практичних навичках та інтуїції.

Трансформація професійних якостей бібліотечних кадрів з необхідністю висуває якісно нові вимоги до навчання бібліографів ДБС, до підвищення їх кваліфікації. Систематичне поповнення фахових знань має відбуватися упродовж усього їхнього професійного життя, адже процес створення ІР безперервний, як невіддільний і постійний зміни в технологіях доступу, видах інформаційних продуктів і послуг.

Кадрова складова, постійне оновлення знань персоналу довідкових служб є найважливішим чинником розвитку довідково-інформаційного сервісу сучасної бібліотеки. Професор Київського

національного університету культури і мистецтв Т. В. Новальська вважає, що сучасний бібліотекар повинен володіти принципово новими знаннями, вміннями і навичками, адекватними виклику інформаційного суспільства і завданням соціально-економічного розвитку країни [25, с. 22].

Однак, професія бібліотекаря у молодіжному середовищі залишається малопrestiжною. Це зумовлено, насамперед, низькою оцінкою вартості його праці. Не випадково у зарубіжних бібліотеках, зокрема в Німеччині, цьому питанню приділяється особлива увага. Там гідна оплата праці дає змогу працівникові бібліотеки утримувати сім'ю. Хоча й у розвинутих країнах укомплектувати штат довідкової служби потрібними фахівцями не так легко. Як зазначають Д. Фріч і С. Б. Манденак, дуже важко найняти співробітників з гарними здібностями, з вмінням забезпечувати високий рівень роботи довідкової служби в умовах інтенсивного розвитку технологій [38].

У середині 90-х років ХХ ст. в Україні спеціалістів для роботи в бібліотечно-інформаційній сфері готували спеціальні факультети Київського, Харківського, Рівненського інститутів культури та Миколаївська філія Київського державного інституту культури (КДІК); молодших спеціалістів – 26 училищ культури. Щорічний випуск бібліотечних спеціалістів в Україні з вищою освітою становив 1500 осіб, з середньою спеціальною освітою – 1200.

Наприкінці ХХ ст. Київський державний інститут культури реорганізують у Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ), Харківський державний інститут культури – у Харківську державну академію культури (ХДАК), Рівненський державний інститут культури ввійшов до складу Рівненського гуманітарного університету. В їх структурі збереглися факультети, які готують спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери за багаторівневою системою відповідно до Болонського процесу. При КНУКіМ, ХДАК і Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського функціонують аспірантури та докторанти, які готують кандидатів та докторів наук. Підвищення кваліфікації бібліотечних працівників здійснює Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти при Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв України, що діє в Києві.

Педагоги названих вишів слушно зауважують, що сучасний бібліотекар-бібліограф має знати: структуру системи соціальних комунікацій, прин-

ципи і методи вивчення інформаційних потреб; традиційні і новітні джерела інформації, технології їх аналітико-синтетичної обробки; структуру, вимоги до організації та надання в користування інформаційних ресурсів; сутність інформаційного менеджменту і маркетингу, економічні та правові основи бібліотечно-інформаційної діяльності; теорію та практику автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем (АБІС), Інтернет-технологій. У галузі бібліотечно-інформаційних технологій необхідно вміти: створювати, експлуатувати, оцінювати ефективність баз даних та АБІС; управляти сучасними системами телекомунікацій; застосовувати програмні засоби і системи; здійснювати бібліотечно-бібліографічне обслуговування у традиційному та автоматизованому режимах тощо [29].

Сьогодні серед пріоритетних навчальних дисциплін і курсів у вітчизняних вишах вивчають: «документознавство», «документально-інформаційні комунікації», «аналітико-синтетична переробка інформації», «бібліотечний менеджмент і маркетинг» «бібліографознавство», «стандартизація у видавничій та бібліотечно-інформаційній сфері», «інформаційно-пошукові системи», «інформаційно-аналітична діяльність», «бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів», «міжнародні інформаційні ресурси», «аналітико-синтетична обробка документів», «комп'ютерні технології і ресурси», «електронні бібліотеки» та ін. [17].

Проте, ні кількісний, ні якісний склад випускників вишів не задовольняє сучасні потреби бібліотек та науково-інформаційних установ. Наприклад, КНУКіМ готує щорічно 30 фахівців на стаціонарі і 50 на заочному відділенні. Однак, з них лише 10 % після закінчення університету ідуть працювати в бібліотеки [25].

Фахівці сфери ДБО, працюючи в інформаційно переважаному, мінливому технологічному середовищі, виконують важливу науково-інформаційну роботу, забезпечують вченим, спеціалістам доступ до знань, закладених у світових ІР, чим сприяють підвищенню їх професійної, освітньої діяльності, задоволенню особистих інформаційних потреб. Тому існує нагальна потреба у набагато більшій увазі з боку суспільства до професії бібліотекаря. Адже саме від цього великою мірою залежить її майбутнє: або розпочнеться її «золотий час», або, у разі невідповідності вимогам електронних технологій, вона безповоротно маргіналізується.

Список використаних джерел

1. *Амлинский Л. З.* Совершенствование подготовки библиотечных кадров в условиях автоматизированной библиотечной технологии / Л. З. Амлинский, В. С. Бабич; Об-во «Знание» УССР. – К., 1989. – 28 с.
2. *Бабич В. С.* До проблеми підготовки кадрів бібліотечно-інформаційної сфери / Василь Бабич // Бібл. планета. – 2005. – № 2. – С. 5–11.
3. *Бабич В. С.* Еволюція бібліотечно-інформаційної освіти / Василь Степанович Бабич; Київ. держ. ін-т культури; Нац. парламент. б-ка України. – К., 1997. – 64 с.
4. *Багалій Д.* Харківська Громадська бібліотека, як тип наукової і загально-просвіткової обласної бібліотеки / Дм. Багалій // Книж. вістн. – 1919. – № 2. – С. 41–57.
5. *Балика Д. А.* Активізація роботи в наукових бібліотеках / Д. А. Балика // Бібл. зб. – К., 1926. – Ч. 1. – С. 89–98.
6. *Бібліотечний збірник / Всенарод. б-ка України при Укр. Акад. наук. – К., 1926. – Ч. 1 : Праці Першої Конференції Наукових Бібліотек. – 174 с.*
7. *Вормелл И.* Критерии успеха и выживания информационных предпринимателей / И. Вормелл // Междунар. форум по информации и документации. – 2000. – Т. 25, № 3. – С. 21–23.
8. *Голд Д.* Информационный работник: вклад в обеспечение конкурентоспособности / Д. Голд // Междунар. форум по информации и документации. – 2000. – Т. 25, № 3. – С. 16–20.
9. *Гриффитс Х.-М.* Почему сеть Web не является библиотекой / Хосе-Мария Гриффитс // Междунар. форум по информ. – 2000. – Т. 25, № 1. – С. 17–23.
10. *Давидова І. О.* Бібліотечно-інформаційне виробництво : технологія інтелектуалізації та гуманізації / І. О. Давидова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 2. – С. 38–45.
11. *Дерев'яно Е. В.* Навигаторы знания: будущее библиотечной и информационной профессии / Е. В. Дерев'яно // Библиотекосведение. – 2000. – № 2. – С. 8–11.
12. *Добко Т.* Довідково-бібліографічне обслуговування в електронну еру: розвиток навігаторської функції / Тетяна Добко // Бібл. вістн. – 2003. – № 1. – С. 2–8.
13. *Дусинський И.* Въ ожиданіи давно назревшей реформы: (к вопросу о матеріальномъ и служебномъ положеніи личного состава нашихъ университетскихъ библиотекъ въ связи съ предстоящимъ введеніемъ новыхъ штатовъ) / Ив. Дусинський // Известия Одес. библиогр. общества при имп. Новороссій. ун-те. – 1914. – Т. 3, вып. 2 (март/апр.). – С. 65–88.
14. *Жабко Е. Д.* Справочно-библиографическое обслуживание в электронной среде : теория и практика : монография / Е. Д. Жабко ; Рос. нац. б-ка. – СПб, 2006. – 387 с.
15. *Іваницький В. Ф.* Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства у зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках / В. Ф. Іваницький // Бібл. зб. – К., 1926. – Ч. 1 : Праці Першої Конференції Наукових Бібліотек. – С. 29–39.

16. Карбо Т. Библиотекарь в большой семье информационных профессий : американская перспектива / Тони Карбо // Междунар. форум по информации и документации. – 1999. – Т. 24, № 3. – С. 23–26.
17. Кафедра книгознавства і бібліотекознавства [Електронний ресурс] // Київський національний університет культури і мистецтв : [офіц. веб-сайт]. – Електрон. дані. – К., [2012]. – Режим доступу : <http://knukim.edu.ua/fakultet-kulturologiyi/kafedra-knigoznavstva-i-bibliotekoznavstva/>. – Назва з екрана.
18. Колубовський Я. По першорядних книгозбірнях / Як. Колубовський // Книж. вісн. – 1919. – № [1]. – С. 45–53.
19. Котляревській А. На память будущим библиографам : заметка о библиографии в отношении науки о русской старине и народности / А. Котляревській // Отец. записки. – 1862. – Т. 145, № 11. – С. 78–86.
20. Линниченко И. А. Задачи библиографии / И. А. Линниченко // Известия Одес. библиогр. общества при имп. Новороссий. ун-те. – 1911–1912. – Одесса, 1913. – Вып. 1. – С. 10–18.
21. Маяковский Я. Л. Система посад у наукових бібліотеках, їх номенклатура й тарифікація / Я. Л. Маяковский // Бібліотечний збірник. Ч. 1: Праці Першої Конференції Наукових Бібліотек / ВБУ. – К., 1926. – С.141–148.
22. Меженко Ю. (Іванов). Бібліотечна техніка / Юр. Меженко (Іванов). – К. : Держ. вид-во, 1922. – 52 с.
23. Межов В. И. Практические советы начинающим заниматься библиографией / В. И. Межов // Российская библиография. – 1881. – № 99 (23). – С.540–546.
24. Моргенштерн И. Г. О профессии и личности библиографа / И. Г. Моргенштерн // Сов. библиогр. – 1983. – № 5. – С. 13–22.
25. Новальська Т. В. Кадри бібліотек України: стан, проблеми, перспективи / Т. В. Новальська // Державна історична бібліотека України: історія, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., приуроченої до 70-річчя заснування Державної історичної бібліотеки України, 24–25 верес. 2009 р. – К. : Арістей, 2009. – С. 22–23.
26. Серополко С. О подготовке библиотечного персонала: доклад / С. Серополко // Первый общеземский съезд по народному образованию : доклады: в 2 т. – М., 1911. – С. 36–41.
27. Сопиков В. С. Предъведение [к «Опыту российской библиографии» (1813)] // Рейсер С. А. Хрестоматия по русской библиографии с XI века по 1917 г. – М., 1956. – С. 80–87.
28. Таран А. В. Библиотекарь в эпоху Интернета – интеллигент или интеллектуал? / А. В. Таран // Панограма культур. жизни Рос. Федерации. – 2002. – Вып. 3. – С. 27–55.
29. Факультет бібліотекознавства та інформатики // Харківська державна академія культури : [офіц. веб-сайт]. – Електрон. дані. – Х., 2011. – Режим доступу : http://www.ic.ac.kharkov.ua/Facs_Kaf/F_BI.html. – Назва з екрана.
30. Хавкина Л. Б. Библиотека и книга / Л. Б. Хавкина. – СПб : Рос. нац. б-ка, 2011. – 152 с. – (Серия «Библиотечноеведение: изучая прошлое – создаем будущее; Вып. 1).
31. Хюрик И. М. Справочно-библиографическое обслуживание в американских библиотеках / И. М. Хюрик // Актуальные аспекты деятельности зарубежных библиотек. События международной библиотечной жизни. – М., 1993. – Вып. 2. – С. 15–23. – (Библиотечное дело и библиография за рубежом : экспресс-информация).
32. Чачко А. С. Библиотечный специалист: особенности труда и профессионализации / А. С. Чачко. – К. : Наук. думка, 1984. – 192 с.
33. Шейко В. Підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Харківській державній академії культури / Василь Шейко, Микола Каністратенко, Наталя Кушнарєнко // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 6. – С. 1–4.
34. Arms W. Y. Automated digital libraries: how effectively can computers be used for the skilled tasks of professional librarianship / W.Y. Arms // D-Lib Magazine. – 2000. – Vol. 6, N7/8. Online : Internet, 15 Dec. 2002. Available : <http://www.dlib.org/dlib/july00/arms/07arms.html>.
35. Bunge C. A. History and varieties of reference services / C.A. Bunge, R.E. Bopp // Reference and Information Services : an Introduction / R.E. Bopp, L.C. Smith, eds. – Colorado Libraries Unlimited, 2000. – P. 3–25.
36. Cassell K. The future of reference / K. Cassell, U. Hiramath // Public Libraries. – 2007. – Vol. 46, № 1. – P. 10–12.
37. Ewing K. Is traditional reference service obsolete? / K. Ewing, R. Hauptman // Journal of Academic Librarianship. – 1995. – Vol.21, N 1. – P. 3–6.
38. Fritch J. W. The emerging reference paradigm: a vision of reference services in a complex information environment [Electronic resource] / John W. Fritch, Scott B. Mandernack // Library Trends. – 2001. http://findarticles.com/p/articles/mi_m1387/is_2_50/ai_83342859/pg_3/?tag=content;coll
39. Gandhi S. Knowledge Management and Reference Services / Smiti Gandhi // The Journal of Academic Librarianship. – 2004. – Vol. 30, N. 5. – P. 368–381.
40. Han Lifeng. Information and reference services in the digital library / Lifeng Han, Anne Goulding // Information Services & Use. – 2003. – Vol. 23. – P. 251–262.
41. Katz W. A. Introduction to reference work. – 6th ed / William A. Katz. – N. Y. etc. : McGraw-Hill book co, 1992. – Vol. 1 : Basic information sources. – XVII, 485 p.; Vol. 2 : Reference services and reference processes. – XVI, 255 p.
42. Moyo L. Beyond research guidance: the gateway library research mentoring program / L. Moyo and A. Robinson // Library Management. – 2001. – Vol. 22, N8/9. – P. 343–350.
43. Wilson M. C. Evolution or entropy: changing reference/user culture and the future of reference librarians / M. C. Wilson // Reference and User Services Quarterly. – 2000. – Vol. 39, N 4. – P. 387–390.

УДК 017/019:090.1(470.23-25)(071.32)

Metropolis Kijoviensis. Каталог і тексти петербурзьких зібрань /
підготували: Валерій Земи, Світлана Зінченко, Віра Фрис. — К., 2010. —
XXXVIII, 216 с.

Значна кількість українських історичних пам'яток віддавна зберігається у бібліотечних та музейних збірках за кордоном. Цінним є кожне дослідження, яке дає нам змогу ознайомитися зі складом та змістом таких колекцій. У каталозі петербурзьких зібрань Валерія Земи, Світлани Зінченко, Віри Фрис вміщено описи та фрагменти окремих українських рукописів XV–XVIII ст., які сьогодні зберігаються в Санкт-Петербурзі – у Російській національній бібліотеці (колишня Публічна бібліотека ім. М. Є. Салтикова-Щедрина) та Бібліотеці Російської Академії Наук.

Каталог складається із передмови В. Фрис, вступного слова В. Земи, та двох розділів: «Опис збірників» (огляд 18 кодексів) і «Тексти пам'яток» (публікуються тексти із 6 рукописів).

Цікавими для дослідників безперечно будуть окреслені у передмові до каталогу (с. IV–VI) шляхи, якими кириличні кодекси, створені на теренах України, потрапляли до Санкт-Петербурга: купівля, вивезення мігрантами та колекціонування, з яким у будь-якому столітті доволі часто пов'язані крадіжки.

У вступному слові (яке, по-суті, є глибоким історичним дослідженням) В. Земи (с. VII–XXXVIII), описано класифікацію церковних пам'яток східнохристиянської традиції та особливості їхнього складу. Автор зауважує, що наведені у каталозі пам'ятки віддзеркалюють зміни, які супроводжували духовне життя XV і XVI ст. – пошкваллення виховних практик, розвиток нових типів впливу на мирян. Значна кількість зафіксованих авторами каталогу кодексів відображає, з одного боку, процес набуття українсько-білоруським книжним койне дедалі більшого значення в книжковій культурі, а з другого – поступ творчої активності, що сприяв появі перероблених чи створенню нових пам'яток. Детально змальовано історичне тло – шляхи передачі візантійської книжкової традиції, особливості її сприйняття на теренах Київської митрополії, проаналізовано події, що викликали до життя

METROPOLIS KIJIVIENSIS

**Каталог і тексти
петербурзьких зібрань**

нові твори. В. Земи прослідковує, як тексти, що одночасно побутували і у візантійській, і у «дочірній» київській культурі, змінювали своє значення. Автор вступного слова також досліджує процес появи полемічних творів, навівши детальний опис причин розколу між Римом і Царгородом, підкріплений посиланнями на монографії дослідників з даної тематики. На прикладі комплексу Четъї-Мінеї 1489 р. та низки пам'яток, що віддзеркалюють її становлення і побутування, розглянуто розвиток повчальних текстів та проникнення до них українсько-білоруських мовних особливостей (с. XXI–XXV). Наведено численну літературу та список кодексів для ілюстрації проникнення до книжкової культури локальних мовних рис Київського, Чернігівського, Галицько-Волинського, Переяславського князівств й прилеглих земель. Ретельно проаналізовано джерела, процес створення та розповсюдження окремих пам'яток, із зазначенням усіх списків, оглядом нововведень та історіографічним доробком попередніх дослідників.

У розділі «Описи збірників» (с. 1–139) вміщено описи 18 рукописів. Кожен опис розпочинається із номера каталогу та бібліотечного шифру кодекса, у деяких випадках – також назви збірки, далі наведено дані про кількість і розмір аркушів, дзеркало тексту, висоту рядків і літер, кількість рядків на аркуші, інформацію про філіграні та опис оправи. В окремих випадках подано зіставлення почерку з іншими рукописами. Опубліковано не тільки заголовки тексту, але й інципіти деяких кодексів, вказано на наявність детальних описів змісту.

У другому розділі каталогу наведено тексти з окремих пам'яток (с. 140–216). Що важливо, автори намагалися максимально точно передати особливості рукописного старослов'янського тексту з усіма специфічними знаками.

Однак, при ретельному ознайомленні з каталогом впадає в око певний різнобіч у способі опису кодексів. В. Зема пояснює різний ступінь докладності опису вступним характером роботи (с. XXXVII), проте сама ідея каталогів передбачає однорідність та повноту наведеної інформації, які є основною їх складовою.

У змісті публікації не вказано, описи яких саме кодексів публікуються – наведено лише шифри тих рукописів, з яких автор вибрав тексти (с. III). Це ускладнює пошук необхідних даних. Не зазначені у заголовках описів назви кодексів, їх датування подано лише у тексті опису, як і ім'я переписувача. Наявність таких даних у заголовках описів, на нашу думку, значно спростила б роботу з каталогом. У описах переважає коротке визначення «локальні особливості» (с. 1, 6, 14, 17), хоча їх розширений перелік був би корисним для студентів, які вивчають філологію чи історію книги, та молодих науковців.

Однорідність поданої в описах інформації покликана полегшити її сприйняття читачем. Натомість у частині описів даного каталогу заголовки змісту кодексів подані в оригінальному варіанті (з інципітами та експліцитами) (с. 1–6), в інших же зміст переповідається словами автора («огляд змісту») (с. 10–11). В описі рукопису № 5, (БАН 31.6.26, Торжественник та Золотоуст недільний середини XVI ст.), тексти з якого опубліковано у другій частині каталогу, немає ані змісту кодексу, ані його огляду (с. 13). При цьому даний рукопис першим винесений до змісту книги, де і окреслено його склад. Відсутній зміст і в рукопису № 12 (БАН 33.12.5, Золотоуст постний, перша чверть XVI ст.) (с. 63). На противагу цим випадкам, у описі кодексу № 4 (с. 11–13) (БАН, колекція П. Доброхотова, 17, збірник повчань, перша третина XVI ст.), з якого опубліковано

Житіє Бориса і Гліба (с. 207–216), подано і опис, і огляд змісту, а для рукопису № 13 (с. 63–85) (РНБ, колекція Яворського, 13, Учительне Євангеліє, 20-ті роки XVII ст.; у каталозі наведено текст Євангелія від Йоана) – опис та дуже детальний зміст, який займає 10,5 сторінки). Описи кодексів БАН 12.3.1 та БАН 12.7.37 (з яких опубліковано передмову до Учительного Євангелія та Житіє Параскеви Тирновської) зовсім відсутні у розділі «Опис збірників». Не збігається нумерація кодексів за каталогом, а у розділі «Тексти пам'яток» не співпадає (наприклад кодекс БАН, збірка Ю. Яворського, 10 у каталозі має № 18, а у змісті – № 6).

На жаль, автор у вступному слові не вказує, чому для публікації було обрано саме ті тексти, котрі подано у другій частині каталогу. У змісті каталогу замість назв рукописів зазначено або назви розділів, з яких взято публіковані тексти, або назви самих текстів. Тексти наведено у довільному порядку, не враховуючи їх черговості у рукописі (с. 140 – Слово про царя Константина та його матір Єлену (арк. 321, БАН 31.6.26); с. 145 – Житіє Миколи (арк. 137 того ж кодексу); с. 155 – Муки святої мучениці Параскевії (арк. 87 того ж кодексу); с. 159 – Чудо Йоана Молитвослова (арк. 110 того ж кодексу)).

До недоліків публікації можна віднести і відсутність основних робочих елементів каталогів – покажчиків, а також списку рукописів чи збірок, у яких зберігаються рукописи, що досліджуються.

І все-таки, незважаючи на окремі недоліки, каталог, що рецензується, є однією з перших публікацій комплексу текстів, які зберігаються у закордонних сховищах. Завдяки поданню текстів у вигляді, максимально наближеному до оригінального, книга, безперечно, прислужиться філологам, котрі досліджують особливості української мови в історичному контексті, та студентам, які мають змогу вивчати старослов'янську, читаючи тексти живою мовою, відтвореною у друкованому варіанті, простішому для читання ніж рукописний текст. Описи кодексів дають доволі багато цінної інформації також для філігранологів, кодикологів. У вступному слові наведено глибоке історіографічне дослідження для ілюстрації змін у сфері мови та культури XV–XVIII ст. Посібник, насамперед, спрощує багатьом фахівцям доступ до інформації з віддалених сховищ, уможливує її використання у найрізноманітніших майбутніх дослідженнях та дає змогу поповнити деякі сторінки з історії вітчизняної культури добротним змістом.

Марія Голуб,

методист Українського Католицького Університету

УДК 027.022(430):021.85

Ніна Малолєтова,
наук. співробітник НБУВ

Пам'ять нації (До 100-річчя заснування Німецької національної бібліотеки)

Висвітлюється багатогранна діяльність Німецької національної бібліотеки, її особливий статус – розподіл функцій національної бібліотеки країни між Німецькою національною бібліотекою, Державною бібліотекою у Берліні та Баварською державною бібліотекою у Мюнхені. Аналізуються книгообмінні зв'язки між ННБ і НБУВ.

Ключові слова: Німецька національна бібліотека, Державна бібліотека у Берліні, Баварська державна бібліотека у Мюнхені, інформаційно-бібліографічна діяльність, міжнародний книгообмін.

The German's National Library, its role and place as the major library among the other largest libraries in the fulfilment of the national library's main tasks.

This article highlights the aspects of mutual effective and efficient collaboration as well as the distribution of the national library's functions between the German's National Library, the State Library in Berlin, the Bavarian State Library in Munich.

Considered and analysed are the development and maintainance of book exchange with the V. Vernadsky National Library of Ukraine. It also presents and describes mains messures and events that are taken do celebrate this fictive occasion.

К e y w o r d s: the German's National Library, German libraries network, information and bibliographic activities, international book exchange.

У жовтні 2012 р. Німецька національна бібліотека (ННБ) відзначає ювілейну дату – сторіччя від дня заснування. Утворена у 1912 р. як «Німецька бібліотека» (Deutsche Bücherei) вона практично впродовж всієї своєї історії виконувала обов'язки національної бібліотеки країни, будучи найбільшою книгозбірнею німецькомовного простору, хоча свій офіційний статус національної отримала лише 29 червня 2006 р. з розташуванням у двох містах – Лейпцигу і Франкфурті-на-Майні. Того ж року ННБ успішно ініціювала прийняття федерального закону «Про Німецьку національну бібліотеку», завдяки якому суттєво підвищила свій статус і, відповідно, рейтинг у бібліотечному просторі. Книгозбірня не тільки отримала нову назву, а й істотно розширила коло обов'язків – зокрема стала архівною бібліотекою і для «цифрових видань», тобто опублікованих виключно в електронній версії.

Державний міністр культури Німеччини заявив з цього приводу таке: «Німецька національна

бібліотека, виконуючи протягом сторіччя загальнодержавні завдання щодо вичерпного збирання та архівування публікацій, реалізує таким чином основну функцію, властиву будь-якій бібліотеці. А з урахуванням багатоплановості діяльності та функціональної різноманітності цієї бібліотеки запропоноване її перейменування на міжнародному рівні далеко не формальна процедура. Вона відповідає вимогам міжнародного протоколу, сприяє більш точному та адекватному сприйняттю суспільством тих завдань, які покликана виконувати ця установа культури».

Одержання і збереження обов'язкового примірника видань дало змогу ННБ стати унікальним сховищем практично всіх друкованих матеріалів (за винятком фільмів, діафільмів, деяких фотоматеріалів, відкритої службової документації державних, громадських, комерційних та деяких інших організацій), опублікованих на території Німеччини з 1913 р. В результаті вона стає найбільшою універсальною бібліотекою країни.

На сьогодні бюджет ННБ перевищує 45 млн. євро. Нині тут працює майже 600 осіб. У 2011 р. здано в експлуатацію нове (четверте) приміщення у Лейпцигу, на будівництво якого було витрачено понад 60 млн євро. Але головна унікальність ННБ – це її багатющі фонди:

- на початок 2012 р. фонди ННБ у двох містах (Лейпцигу і Франкфурті-на-Майні) перевищували 26 883 090 од. зберігання, що теоретично означає – кожний третій німець міг би одночасно брати одне видання;
- у 2011 р. ННБ відвідало 24 327 читачів (переважна більшість з них – постійні користувачі);
- 21 млн од. зберігання розміщено на стелажах довжиною 371 км, що дорівнює шляху від Лейпцига до Франкфурта-на-Майні, а якщо книжки зі стелажів покласти одна за одною, то ця відстань дорівнюватиме шляху від східного узбережжя США до західного;
- у 2011 р. до бібліотеки кожен день надходило у середньому 2060 замовлень (за рік надійшло 609 996, а видано – 575 831 од. зб.). Це означає, що на видачу кожного видання співробітники втрачали 25 секунд;
- серед мільйонів книг ННБ є явні екстремісти, це 34-кілограмовий фотоальбом «Greatest of All Time» про боксера Мухаммеда Алі, а також найменша книжка у світі «Bilder ABC» Joshua Reichert, довжина якої 2,9 мм. Її можна читати лише через лупу;
- книжки не тільки займають місце, а й мають вагу – загалом вантажопідйомність фонду ННБ становить 8316 тонн;
- колекція Німецького музичного архіву ННБ налічує 1,74 млн од. зберігання, серед них 787 тис. нот, 336 тис. вінілових платівок і касет, а також 480 тис. оптичних медійних видань: CD, DVD, Sac тощо;
- відповідно до онлайн-статистики, у 2011 р. на сервері ННБ зареєстровано понад 112 млн доступів до каталогів, а це означає, що щоденно впродовж секунди до бібліотеки зверталось більше 3 користувачів.

ННБ не тільки володіє статусом центральної архівної бібліотеки країни, а й виконує функції науково-бібліографічного центру Німеччини. До кола її завдань входить підготовка і публікація матеріалів німецької національної бібліографії, а також надання користувачам широкого спектру інформаційних послуг як у національному, так і в міжнародному масштабах.

Сьогодні це єдина бібліотека Німеччини, яка

формує і контролює шлях практично всіх опублікованих німецькомовних видань, починаючи «з виходу їх з «гутенберзького верстата», а віднині дедалі частіше і від персонального комп'ютера, до монітора заінтересованого читача. У цьому сенсі цілком логічно виглядає передбачене законом розширення переліку матеріалів, які підлягають збиранню та зберіганню у фондах ННБ, за рахунок електронних публікацій.

Враховуючи те, що питання створення ННБ, основних етапів її розвитку, напрямів діяльності розглядалися нами раніше *, вважаємо за доцільне більш докладно зупинитися на особливостях діяльності ННБ, які істотно вирізняють її з поміж інших національних бібліотек світу та двох найбільших бібліотек Німеччини – Державної бібліотеки у Берліні – Фонд Пруського культурного надбання і Баварської державної бібліотеки у Мюнхені, спільно з якими ННБ виконує весь спектр завдань, закріплених за національною бібліотекою країни.

На нашу думку, певний інтерес становлять також взаємини між двома німецькими бібліотеками у Лейпцигу і Франкфурті-на-Майні упродовж 1946–1990 рр., які виконували одну й ту ж роботу, але з різним політичним підтекстом.

Поділ Німеччини після Другої світової війни поставило перед тамтешніми бібліотекознавцями доволі складні проблеми. Зокрема, відкритим залишалося питання подальшої політичної ситуації у двох її частинах (Східній і Західній), а ННБ, яка була єдиною установою, що мала національне завдання – збирання та архівування німецькомовної літератури, – знаходилася у радянській зоні окупації. Не було також певності у тому, що функції збирання німецькомовної літератури будуть загальними для Сходу і Заходу.

З кінця 1945-го і по лютий 1946 р. здійснювалося повернення літератури до ННБ, вивезеної під час воєнних дій 1942–1944 рр. на збереження до 10 сховищ у Тюрінгії (район Рудних гір). Докладно про вивезення і повернення книжкових раритетів йдеться у книзі Зігфріда Паха «Секретні склади у Рудних горах». Автор характеризує вивезену літературу, наводить кількісні порівняння вивезених і повернутих видань, описує подальшу їх долю. У вересні 1945 р. бібліотека відновлює обслуговування своїх читачів, проте через політичні

* Малолетова Н. Німецька національна бібліотека у Лейпцигу : основні напрями діяльності // Бібл. вісн. – 2010. – № 6. – С. 32–39.

обставини вона втрачає свій статус головної німецької книгозбірні.

У цей же час, з ініціативи Біржового союзу німецької книготоргівлі, у Франкфурті-на-Майні засновується «Німецька бібліотека» у якості західнонімецької паралельної установи, яка стала місцем збирання та архівування німецької книжкової продукції та її бібліографічним центром.

Одним з ініціаторів західної версії ННБ був д-р Г. В. Еппельсгеймер (який з 1946 р. очолював Міську та університетську бібліотеку у Франкфурті-на-Майні). Заручившись дозволом американської військової адміністрації, він спільно з іншими бібліотекознавцями та видавцями розгорнув активну діяльність у цьому напрямі.

Спочатку мова йшла про створення «Німецької бібліотеки Заходу» (Deutsche Bücherei des Westens) з функціями збирання та опрацювання західнонімецьких видань. Для цього найбільше підходило місто Франкфурт-на-Майні – через своє зручне географічне розташування та традиційне місце проведення книжкових ярмарків.

Вже восени 1946 р. бібліотека розпочинає свою роботу під назвою «Deutsche Bibliothek» у так званій «Табачній кімнаті» (Tabakzimmer) колишньої бібліотеки Ротшильда на березі Майна, в якій також містилася Міська та університетська бібліотека, яка постраждала від бомбардувань. Трохи згодом постає питання про архівування не лише західнонімецької, а всієї німецькомовної літератури.

Завдяки динамічному розвитку книговидавничої справи у Західній Німеччині зростає і число нових надходжень до франкфуртської бібліотеки (від 10 тис. одиниць зберігання у 1946/47 рр. до 100 тис. примірників у 1952 р.). Незважаючи на те, що юридично бібліотека була установою Біржового союзу німецької книготоргівлі, вона одержувала фінансову підтримку від адміністрацій міста Франкфурт та Землі Гессен. Кошти, звичайно, були мізерними, бібліотека весь час перебувала у скрутній ситуації. Для обслуговування читачів не було навіть свого читального залу. Його доводилось ділити з Міською та університетською бібліотекою. Значна кількість літератури зберігалася у непристосованих підвальних приміщеннях, дерев'яних бараках.

Лише у квітні 1959 р. за сприяння президента ФРН Теодора Гойсса Німецька бібліотека отримала нове приміщення на Цепеліналеє, куди й перевезли весь її фонд, який на той час вже налічував 480 тис. видань. Через десять років Бундестаг ух-

валює закон «Про Німецьку бібліотеку», за яким їй надавався статус установи загальнофедерального значення. І що особливо важливо, цей законодавчий акт зобов'язував усіх видавців надсилати до бібліотеки примірники видань, які друкувалися на території ФРН. Але більшість західнонімецьких видавництв та й непоодинокі автори розсилали обов'язкові примірники видань не тільки до Франкфурта-на-Майні, а і у Лейпциг, до ННБ. Проте, ці видання постійно затримувалися на митницях, вони проходили обов'язкову цензуру. В результаті, значна частина західнонімецьких видань не доходила до читачів НДР. Вони накопичувалися у так званому «спефонді» ННБ.

Директор ННБ у Лейпцигу проф. Гельмут Рьотцш (Helmut Röttsch) у своїх спогадах писав, що, починаючи з 60-х рр. минулого століття, ННБ щорічно виділялося на придбання літератури один мільйон марок НДР і 450 тис. марок ФРН. Хоча фактично щорічний приріст одержуваної літератури сягав суми чотирьох–п'яти млн західнонімецьких марок. Цей потік друкованої продукції ніколи не згасав, незважаючи на політичні, ідеологічні бар'єри. Спрацьовували особисті домовленості з західнонімецькими видавцями, а також активна участь лейпцизьких бібліотекарів у роботі франкфуртських книжкових ярмарків. На цих заходах співробітники ННБ організували численні зустрічі з видавцями ФРН, Австрії, Швейцарії та інших країн.

Серед видавництв, які неофіційно (і безкоштовно) постійно надсилали свої видання до ННБ, варто назвати «Axel Springer-Verlag». Домовлялися і з іншими видавцями. Зокрема, Фрідріх Георгі (Friedrich Georgi) був згоден передавати безкоштовно ННБ свою книжкову продукцію при умові, якщо бюст його дідуся, колишнього обербургомистра Лейпцига та одного із засновників ННБ, міська влада поверне до ратуші. Його прохання було виконано. Разом з тим деякі відомі видавництва ФРН не бажали надсилати безкоштовно до Лейпцига свої видання. Наприклад, тільки за книжкову продукцію «Julius Springer» лейпцизька бібліотека виплачувала щорічно приблизно 200 тис. марок ФРН.

12 грудня 1946р. уперше побачила світ «Бібліографія Німецької бібліотеки у Франкфурті-на-Майні» (Bibliographie der Deutschen Bibliothek Frankfurt am Main). Тоді як «Німецька національна бібліографія» деякий час виходила друком паралельно у двох бібліотеках. Навколо цього видання досить часто виникали суперечки. Головним каме-

нем спотикання були питання включення чи не включення до покажчика інформації про загальнонімецьку книжкову продукцію.

Покажчики «Німецької національної бібліографії» за змістом були майже однакові. Проте, з боку західнонімецьких бібліографів надходили нарікання щодо скорочення тексту їх описів (головним чином з політичних міркувань), що призводило до непорозумінь або перекручень змісту видань. Для порівняння опису видань у Лейпцигу і Франкфурті-на-Майні наведено такі приклади:

Frankfurter Aufnahme

Der Bluff mit den Millionen. Kommunistische Infiltration: Von der Volksbefragung bis zum Bund der Deutschen. – (Berlin-Grunewald: Verl. f. Gewerkschaftspolitik u. Sozialwiss. 1953.)

Geht nicht vorüber. 3 Vorträge z. Verantwortung d. westdt. Gesellschaft gegenüber d. Flüchtlingen aus d. Sowjetzone. – (Troisdorf/ Rheinl.:) Der Wegweiser 1954 – Schriftenreihe f. d. Vertriebenenwesen. Vortragsh. 4.

Spring in die Freiheit... Berichte über d. Ursachen, Begleitumstände u. Folgen d. Massenflucht aus d. sowjetischen Besatzungszone Deutschlands... [Von] Günther Birkenfeld [u. a.] [1.–5. Tsd] – [Ulm:] Knorr & Hirth (1953).

Backhaus, Wilhelm: Begegnung im Kreml. So wurden d. Gefangenen befreit. Mit 11 Abb. [1.–4. Tsd.] – (Berlin:) Ullstein (1955) [Besuch d. Bundeskanzlers in Moskau.]

Leipziger Aufnahme

Der Bluff mit den Millionen. – (Blm-Grunewald: Verl. f. Gewerkschaftspolitik u. Sozialwiss' 53.)

Geht nicht vorüber. 3 Vorträge. (Mit-
tarb.: Harald v. Koenigswald [u. a.]
Hrsg. Vom Minister f. Arbeit, Soziales u.
Wiederaufbau d. Landes Nordrhein-
Westfalen.) – (Troisdorf/ Rhld.: Wegweiser-
verl.) '54. Vertriebenenwesen. [Wegweiser-
hefte.] Vortragsh. 4.

Spring in die Freiheit... [Von] Günth.
Birkenfeld [u. a.] – [Ahrbeck vor Han-
nov.] Knorr & Hirth ('53).

Backhaus, Wilh.: Begegnung im
Kreml. Mit 11 Abb. – Bln. [–Tempel-
hof:] Ullstein ('55).

Після возз'єднання Німеччини необхідні позитивні зміни в бібліотечній сфері пройшли швидко і безшумно. Цьому сприяло те, що німецькі бібліотекарі обох частин розділеної держави у минулі десятиріччя, незважаючи на політичні та інші бар'єри, ніколи не переривали професійних і людських контактів. Перший спільний випуск «Німецької національної бібліографії» вийшов у світ 3 січня 1991 р.

Генеральні директори обох бібліотек за дорученням своїх урядів підготували текст договору про об'єднання двох установ. Згодом вони виступили на Днях Союзу німецької книготоргівлі у м. Вісбаден і домовилися там з керівниками Біржових союзів Лейпцига і Франкфурта-на-Майні, що обидві бібліотеки продовжуватимуть існувати. І це було зафіксовано у договорі про об'єднання.

Якщо в багатьох країнах світу національні бібліотеки мають повні зібрання національної книжкової продукції, то архівна бібліотека для німецькомовної спадщини з'явилася лише у 1912 р., після заснування ННБ. Своїм завданням щодо зби-

рання, архівування та опрацювання лише німецькомовної літератури вона відрізняється від інших національних бібліотек світу (зокрема, Французької національної бібліотеки, Британської бібліотеки, Австрійської національної бібліотеки), які мають значні фонди як національної, так і зарубіжної літератури.

У Німеччині цей, другий, сегмент функцій національної бібліотеки виконують дві великі універсальні книгозбірні – Державна бібліотека – Фонд Пруського культурного надбання у Берліні (ДББ) і Баварська державна бібліотека у Мюнхені (БДБ), які, до речі, виступили з критикою надання ННБ статусу національної бібліотеки, розцінюючи цей факт як заниження їх функцій. Ці дві бібліотеки комплектуються зарубіжною друкованою та електронною продукцією всіма мовами, різною за тематикою і типами видань. Іноземні надходження становлять переважну частину їх фондів. Крім того обидві бібліотеки надають численні послуги (2,3 млн читачів через МБА), БДБ за останні роки при відправленні документів виконує понад 400 тис. запитів. ННБ навпаки, враховуючи свій статус установи-архіву, виявляє певну стриманість при розсилці документів. Своїх видань через абонемент вона, як правило, не висилає, а надає щорічно для користування понад 800 тис. публікацій у своїх читальних залах.

Природно, що з початку книгодрукування і до 1913 р. утворилися великі прогалини у бібліотечних фондах, заповнення яких держава доручила шістьом великим бібліотекам Німеччини за хронологічним принципом. Зокрема, період з 1450-го по 1600 р. заповнює Баварська державна бібліотека, а період з 1871-го по 1912 р. – Німецька державна бібліотека у Берліні. При такому розподілі передусім враховувалася наявність у визначених бібліотеках фондів літератури за той час. Кожна книгозбірня, яка ретроспективно комплектує фонди з конкретного відрізка часу, збирає всі опубліковані видання як на німецькомовному просторі, так і поза ним. Усі придбані у рамках проекту видання реєструються у міжрегіональній базі даних і доступні в Інтернеті.

Зважаючи на внесок Державної бібліотеки у Берліні і Баварської державної бібліотеки у Мюнхені у бібліотечну справу Німеччини, а також на той факт, що вони спільно з ННБ виконують функції національної бібліотеки країни, вважаємо за доцільне докладніше зупинитися на діяльності цих двох установ.

Книжковий фонд ДББ на даний час налічує май-

же 10 млн од. зберігання і становить велику наукову та історичну цінність. Тут зберігається близько 320 тис. автографів. Серед них – автографи Г. Є. Лесінга, Й. В. Гете, Г. Клейста; 200 тис. раритетних друкованих видань; 18 тис. середньовічних рукописів; 1400 авторських рукописів, у т. ч. Г. Гаупмана, Д. Бонхьоффера, Г. Грюндгенса; колекція німецьких друкованих видань 1871–1912рр.; 66 тис. авторських музичних рукописів; 4400 інкунабул і приблизно 1 млн карт та атласів. Найдавніша рукописна книга – коптський кодекс біблійної Книги висловів (III ст.), а буддійський текст Хякуманту Дарани (Японія, VIII ст.) – найдавніше друковане видання. Крім того, у бібліотеці є оригінали відомих творів композиторів, зокрема Йоганна Себастьяна Баха – *Messe in h-Moll, Johannispassion* і *Mathäuspasion*; Людвіга ван Бетховена – урочиста меса та четверта, п'ята, восьма і дев'ята симфонії, найбільш відомі опери Вольфганга Амадея Моцарта; шість так званих лондонських симфоній Йозефа Гайдна, перший фортепіанний концерт Йоганнеса Брамса тощо.

Тут також зберігається велике зібрання україніки, що у хронологічних межах охоплює період від XVII ст. і до сьогодення. Проте, основу збірки становлять видання XIX–XX ст. Це україномовні або іншомовні видання з української тематики, що виходили не лише на теренах сучасної України, а й у Росії, Німеччині, Англії, Австрії, Угорщині, Польщі, Франції, США, Канаді, Аргентині, Австралії та інших країнах. Українське зібрання має гуманітарне спрямування, в якому представлені видання з етнографії, історії, політики, права, економіки, географії та культури*. Майже весь фонд знайшов відображення в електронному каталозі, документи з якого видаються в автоматизованому режимі.

ДББ відповідальна за ведення дев'яти тематичних галузей національного бібліотекознавства. Вона здійснює координацію формування численних електронних покажчиків, зокрема: «Загального каталогу інкунабул» (*Gesamtkatalog der Wiegendrucke*), опису германських видань XVIII ст., бази даних історичних видань в оправі (*Datenbank der Historischen Einbände*), баз даних персональних архівів і автографів «Калліопе», бази даних давніх географічних карт (IKAR), бази даних середньовічних рукописів (*Manuscripta mediae*).

*Докладно україніка у фондах ДББ описана у статті Т. М. Себти «Україніка в Берлінській державній бібліотеці, Пруській культурної спадщини та федеральному архіві в Берліні». – *Архіви України*. – 2007. – № 1–3. – С. 215–219.

Бібліотека також несе редакційну відповідальність за німецький зведений каталог журналів (*Zeitschriftendatenbank ZDB*) – всеохоплюючу базу даних продовжуваних видань, журналів, газет як у друкованій, так і в електронній версії. Цей зведений каталог включає понад 1,5 млн назв всіма мовами, починаючи з 1500р. Крім того ДББ бере активну участь у реалізації програми Фонду Пруського культурного надбання.

Баварська державна бібліотека у Мюнхені, заснована 1558 р. як придворна бібліотека династії Віттельсбах, свою теперішню назву одержала у 1919 р. За нинішнім статусом, вона є центральною універсальною бібліотекою Землі Баварія, частиною віртуальної Національної бібліотеки Німеччини (разом з Німецькою національною бібліотекою у Лейпцигу і Державною бібліотекою у Берліні). За складом своїх фондів, особливо XV–XVII ст., вагається бібліотекою світового значення, а також провідною науково-дослідною установою у галузі бібліотекознавства.

У 2011 р. фонди БДБ налічували 9,81 млн од. зберігання: близько 93 800 рукописів (одна з найзначніших колекцій світу), серед яких *Codex aureus* (Золота книга), Пісня про Нібелунгів, Фрейзинзькі пам'ятки, Перекопська книга Генріха II, Вавилонський талмуд, Хорові книги Орландо ді Лассо; близько 20 тис. примірників 9660 назв інкунабул, що становлять майже третину світової колекції, серед яких Біблія Гутенберга, повний Турецький календар, а також численні спеціальні колекції. Крім того, Баварська державна бібліотека є другою в Європі (після Британської бібліотеки) за кількістю одержаних у 2011 р. назв журналів – 59 668 (у друкованій та електронній версії).

З 1663 р. і дотепер БДБ має право на одержання обов'язкового примірника видань, опублікованих у Баварії. 4/5 усіх закупівель книг з різної тематики, за винятком техніки, прикладних аграрних наук, бібліотека здійснює за кордоном. Проте, головним напрямом її комплектування є гуманітарні та соціальні науки, передусім історія, археологія, філологія, музикознавство, наукова інформація, книгознавство, бібліотекознавство як європейських, так і країн Сходу, Східної Азії. Особлива увага приділяється придбанню видань *Bavaria*.

З 1990 р. бібліотека видає журнал «*Bibliotheksforum Bayern*» (Бібліотечний форум Баварії), з 2007-го спільно з Державною бібліотекою у Берліні – «*Bibliotheksmagazin*».

До 2010 р. у рамках «Програми спеціальних областей комплектування» Німецького науково-

дослідного об'єднання у Бонні відповідальна за декілька напрямів. Баварська державна бібліотека бере участь у багатьох національних і міжнародних проектах, підтримує партнерські стосунки з міжнародними організаціями, а також здійснює книгообмін з зарубіжними бібліотеками.

Якщо говорити про книгообмінну діяльність НБУВ з усіма трьома названими бібліотеками, то, залежно від соціально-економічних та політичних причин, вона складалася по-різному. Особливо доброзичливі, майже 50-річні, книгообмінні зв'язки НБУВ має з Німецькою національною бібліотекою у Лейпцигу.

Незважаючи на відсутність еквівалента одержаної та надісланої літератури, ННБ регулярно надсилає нам тематичні списки видань, серед яких велика кількість літератури як німецьких, так і міжнародних видавництв. За останні три роки ми одержали від ННБ 218 видань. Постійно до нас надходить журнал «Dialog mit Bibliotheken», який видає ця бібліотека.

У свою чергу, НБУВ за домовленістю повинна передавати до Лейпцига журнал «Літопис книг», проте через брак коштів його не було передплачено і він упродовж 2010–2012 рр. до ННБ не надсилався. ННБ зацікавлена також в одержанні щорічника «Germanistik in der Ukraine», який нам передає для подальшої відправки до Лейпцига бібліотека Київського національного лінгвістичного університету. Незважаючи на такий нерівноцінний книгообмін, у нас з колегами з ННБ існує взаєморозуміння, а також є надія на покращення ситуації і розширення контактів.

Книгообмін НБУВ з Державною бібліотекою у Берліні має дещо інший характер. Він був започаткований ще у 1924 р., однак поділ Німеччини після Другої світової війни негативно вплинув на цей процес. Основне приміщення ДББ (до того часу єдине) на Унтер ден Лінден входило до радянської окупаційної зони і згодом ця бібліотека стала центром міжнародного книгообміну Німецької Демократичної Республіки. У НБУВ з Німецькою державною бібліотекою (так у той час називалася ДББ) налагодилися активні книгообмінні контакти. Щорічні надходження літератури з обох сторін становили по 700–800 видань.

У 1949 р. в західній окупаційній зоні Берліна утворюється окрема бібліотека, яка з 1968-го. одержала свою теперішню назву. Книгообміну з цією бібліотекою НБУВ не проводила. Таким чином, у Берліні існували дві державні бібліотеки, які походили з одного історичного джерела, знаходились

на відстані двокілометрової повітряної лінії, але були розділені муром і колючим дротом. Вони дотримувалися різних ідеологічних концепцій, організаційно-правових принципів, тому поступово віддалялися одна від одної. Після возз'єднання Німеччини ці бібліотеки утворили одну структуру. Книгообмін здійснювався у невеликих обсягах, головним чином, книгами. Це частково пов'язано з тим, що ДДБ входила до того кола німецьких бібліотек, для яких Німецьке науково-дослідне об'єднання у Бонні (ННДО) здійснювало міжнародний книгообмін у централізованому порядку і потрібні їй українські видання вона одержувала саме через його посередництво.

Враховуючи статус ДББ та її потенціал, наша книгозбірня дуже заінтересована в активізації книгообмінних взаємин, які у кінцевому підсумку залежать від покращення фінансування міжнародного книгообміну.

З Баварською державною бібліотекою наша бібліотека ніколи безпосередніх книгообмінних зв'язків не підтримувала. Водночас велику кількість українських видань вона отримувала від нас завдяки посередництву ННДО. Після ліквідації останнього як центру міжнародного книгообміну для німецьких бібліотек БДБ звернулася до НБУВ з пропозицією встановити безпосередні контакти, яку ми з задоволенням прийняли.

З нагоди 100-річного ювілею ННБ розроблено грандіозний план заходів на період з березня по грудень 2012 р. Вже розпочалося видання щоквартального журналу «Hundert. Das Jubiläumsmagazin der Deutschen Nationalbibliothek», в якому висвітлюються основні знакові події, які справили істотний вплив на розвиток бібліотеки. Видання друкує статті, присвячені різним етапам її діяльності, відгуки вдячних читачів за надану допомогу, підсумкові огляди роботи окремих її підрозділів, плани на майбутнє, цікаві цифрові добірки.

На пошанування зробленого за століття Німецькою національною бібліотекою Федеральне міністерство фінансів випустило пам'ятну монету номіналом у 10 євро, на якій вигравірувано вислів «Bücher sind der Eingang zur Welt», а також спеціальну поштову марку. Представники Біржового об'єднання німецької книготоргівлі урочисто передали бібліотеці своє цінне зібрання – так звану «Історичну колекцію».

Вже з середини березня 2012 р. в ННБ розпочалися святкові заходи в усіх її підрозділах. Зокрема, у Німецькому музеї книги і писемності відкрито

постійнодіючу виставку під назвою «Символи – книги – мережі: від клинопису до бінарних кодів». Експонати цієї виставки розкривають історію появи та розвитку книги, книгодрукарства з давніх часів і до наших днів, а також майбутнє книги в епоху електронних технологій. Цей музей є скарбницею книжкового мистецтва світового масштабу. Його було засновано Об'єднанням німецьких поліграфістів у 1884 р. Основою зібрання музею є так звана колекція Клемма, яка налічувала у свій час 4400 томів, серед них 752 інкунабули (включаючи один примірник на пергаменті), 42 строкові Біблії Гутенберга, численні рукописи. У 1943 р. в результаті бомбардування приміщення музею згоріло, загинуло 60 тис. томів спеціальних колекцій з історії книжкового мистецтва та книгодрукування, а також колекції листівок Вайссенбаха, колекція мініатюр Шоппмайєра, численні колекції екслібрисів, літографій, грошових знаків, плакатів, алфавітний каталог тощо.

Для збереження найбільш цінних фондів музею понад 20 ящиків з документами було вивезено до сховищ у Рудних горах. Після війни фонди музею були повернуті до Лейпцига за винятком 24 найбільш цінних інкунабул, у т. ч. Біблії Гутенберга.

Найбільша кількість заходів (лекцій, конференцій, тематичних практичних занять) проводиться саме у цьому музеї. У них беруть участь не тільки дорослі читачі бібліотеки, але й юні громадяни країни, починаючи від дітей 4–5 років. Практикуються так звані «родинні неділі», які відвідують онуки з бабусями і дідусями. Такі заходи сприяють розвитку у дітей кмітливості, цілеспрямованого мислення, дають змогу прищеплювати їм практичні навички, інтерес до книги, читання.

У рамках ювілейних урочистостей заплановано численні екскурсії бібліотекою як у Лейпцигу, так і Франкфурті-на-Майні, дні відкритих дверей з наданням інформації про її багатогранну діяльність, зустрічі з читачами. На святкові заходи запрошуються члени уряду, представники іноземних консульств та інших установ. У їх проведенні беруть участь видавництва, зокрема, «Aufbau-Verlag», «Beck-Verlag», «Insel-Verlag», «Carl Hanser-Verlag», «Hoffmann und Campe Verlag». Вони влаштовують презентації своїх найбільш значних

творів, які після їх виходу у світ поповнили фонди книгозбірні. Багато митців готують для гостей читання своїх художніх творів. Композитори, співаки запрошуються для проведення концертів.

Перспективи подальшої діяльності Німецької національної бібліотеки чітко окреслила в одному із своїх виступів її генеральний директор її Елізабет Ніггеманн: «Для Німецької бібліотеки як «пам'яті нації» всі традиційні і цифрові інформаційні засоби... відіграватимуть роль, оскільки наше завдання – зібрати, зберегти, скласти бібліографічний опис і надати у розпорядження користувачів усі види інформаційних засобів на тривалий термін, тобто навечно. Електронні засоби стануть більш досконалішими і займуть надійне місце в інформаційному ланцюжку. Водночас дедалі активніше здійснюватиметься удосконалення традиційних засобів інформації. Бібліотека майбутнього повинна більш наполегливо ніж до цього формувати у своїх користувачів інтерес до читання, вчити їх поводитися з інформаційними засобами».

Список використаних джерел

1. *Зефельдт Ю.* Двери в прошлое и будущее / Ю. Зефельдт, Л. Сире. – Хильдесхайм : Изд-во «Георг Холмс», 2005. – С. 40, 98.
2. *Малолетова Н.* Берлінська державна бібліотека Пруської культурної спадщини: історія її утворення, діяльність та сучасний стан / Ніна Малолетова // *Бібл. вісн.* – 2004. – № 4. – С. 40–46.
3. *Медиаатека и мир = Mediathek und Welt.* – 2011. – № 3. – С. 32–34.
4. *Brockhaus Enzyklopädie in 24 Bänden.* 19 Aufl. Bd. 5. – S. 401.
5. *Hundert.* Das Jubiläumsmagazin der Deutschen Nationalbibliothek. – 2012. – № 1, 2.
6. *Jahresbericht der Deutschen Nationalbibliothek 2011.* – Leipzig, 2012.
7. *Jockel St.* Das war 2011 / St. Jockel, E. Niggemann // *Dialog mit Bibliotheken.* – 2012. – № 1. – С. 4–7.
8. *Niggemann E.* Die Staatsbibliothek zu Berlin als Bestandteil der verteilter Deutschen Nationalbibliothek / E. Niggemann, R. Griebel // *Für Forschung und Kunst. Sonderausgabe der Zeitschrift «Bibliotheksmagazin».* – 2011. – С. 109–113.
9. *Pach S.* Geheimdepots im Erzgebirge / S. Pach. – Mittlerer Erzgebirgskreis, 1999. – С. 15–17, 92.
10. *Thilo M.* Das Bibliothekswesen in der Sowjetischen Besatzungszone Deutschlands / M. Thilo // *Bonner Berichte aus Mittel-und Ostdeutschland.* – Bonn; Berlin : Bundesministerium für gesamtdeutsche Fragen, 1965. – С. 26–29.

Інформаційні ресурси, технології і послуги в бібліотеках науково-дослідних установ НАН України

Під такою назвою 18 травня 2012 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського проходив традиційний семінар для керівників бібліотек НДУ, розташованих у м. Києві, мета якого обговорити питання подальшого розвитку бібліотек, визначитися з пріоритетами та основними завданнями на перспективу. Семінар відбувся за сприяння Інформаційно-бібліотечної ради Президії НАН України. Програма заходу була розроблена з урахуванням пропозицій, висловлених керівниками бібліотек НДУ. Вона передбачала багатоаспектний аналіз діяльності бібліотек упродовж 2011 р., визначення «вузьких» місць в їх роботі в умовах дефіциту фінансування, обговорення проблемних питань, обмін думками щодо можливостей використання нових безоплатних ресурсів, пошуку та залучення резервів для підняття рівня обслуговування користувачів.

Відкриваючи семінар, учений секретар Інформаційно-бібліотечної ради Президії НАН України канд. іст. наук **Г. І. Солодіденко** ознайомила присутніх з ухвалами, рішеннями Загальних зборів НАН України та зборів Відділення філософії та права НАН України. У доповіді, присвяченій роботі бібліотек у сучасних умовах, означені питання доповідачкою розглядалися крізь призму діяльності усієї НАН України, спрямованої на подальший розвиток фундаментальних і прикладних досліджень, вирішення актуальних загальнодержавних проблем. Зазначалося, що найвагоміший внесок вітчизняними вченими було зроблено в реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки: математики, механіки, фізики, астрономії та радіоастрономії, наук про Землю, матеріалознавства і енергетики, хімічних і біологічних наук, інформаційних технологій і нанотехнологій. Зусилля фахівців установ суспільного і гуманітарного профілю були зосереджені на проблемах модернізації та демократизації політичної системи України, на розробленні стратегічних прогнозів, концептуальних моделей розв'язання нагальних проблем суспільства, реалізації масштабних видавничих проєктів. Загалом науковий пошук триває за 18 комплексними програмами наукових досліджень НАН України.

Г. І. Солодіденко зазначила, що «Звіт про діяльність Національної Академії наук України у 2011 році» вже опубліковано і з ним варто ознайомитися детальніше. Робота бібліотек та інформаційних підрозділів установ висвітлена у звіті «Науково-інформаційна діяльність НАН України», підготовленому НБУВ. На сьогодні мережа бібліотек системи НАН України істотних змін не зазнала. Вона, як і раніше, нараховує 105 бібліотек науково-дослідних установ (разом з НБУВ і ЛННБ ім. В. Стефаника).

У виступі наголошувалося, що в умовах економічної кризи болючою проблемою для бібліотек НДУ залишається повноцінність комплектування фондів. Адже середній показник кількості надходжень до однієї бібліотеки у 2011 р. становив 620 прим. проти 1 тис. прим. надходжень у 80-х рр. минулого століття. Не задовольняє бібліотеки і якість комплектування, оскільки основними джерелами поповнення фондів стали дари та книгообмін, а купівля та передплата зведені майже нанівець. Оновлюваність фондів бібліотек НДУ становить лише 0,7 %. Для порівняння, у масових бібліотеках системи Міністерства культури і туризму цей показник становить 2,8 %, проти рекомендованого ІФЛА показника – 40 %.

У доповіді вказувалося і на зменшення кількості читачів (на 400 осіб), на зниження на 23 % кількості абонентів МБА. На даний час їх кількість становить 32,3 тис. осіб і 1,7 тис. відповідно. Знизилися показники відвідування на 8,3 %, книговидачі на 7,1 %. Як і раніше, найчисельнішою групою користувачів бібліотек залишаються наукові співробітники і спеціалісти (74,6 %).

Окреслені негативні тенденції зумовлені низкою чинників, зокрема несвоєчасним виділенням коштів на оплату доступу до світових БД (лише наприкінці грудня), як результат – обмеженість доступу до них і можливість їх використання лише у першому півріччі; переходом деяких інститутів на скорочений робочий тиждень та ін.

Торкаючись питання власних електронних ресурсів, доповідачка зазначила, що лише 58 бібліотек НДУ НАН України створюють елект-

ронні каталоги, хоча віддаленим користувачам доступні ЕК лише 20 бібліотек, зокрема, це бібліотеки інститутів археології, економіки промисловості, зоології, математики, радіоастрономічного, ІБПН.

Аналізуючи стан матеріально-технічної бази бібліотек галузі, Г. І. Солоіденко зазначила, що за рік його покращили лише 10 відсотків установ. Особливо наголошувалося на відсутності системності у забезпеченні їх комп'ютерною технікою. Негативна тенденція надання технічних засобів бібліотекам за залишковим принципом, на жаль, мала місце і в 2011 р. Окремі бібліотеки почали повертатися до роботи на друкарських машинках. Залишаються невирішеними проблеми програмного забезпечення та закріплення за бібліотеками фахівця у галузі автоматизації для супроводу роботи з електронними ресурсами. Загострилися питання кадрового забезпечення бібліотек, оплати їхньої праці. Має місце переведення бібліотек на неповний робочий день.

Лекцію на тему: «Електронні ресурси в бібліотеці. Формування і використання», яка супроводжувалася широким показом електронних ресурсів НБУВ і можливостей програми ІРБІС у їх створенні, пошуку та використанні, прочитала присутнім зав. відділу НБУВ, канд. техн. наук **К. В. Лобузін**. Вона акцентувала увагу на додаткових можливостях для бібліотек в умовах кризової ситуації отримання та використання інформаційних ресурсів. Останні дослідниця умовно розділила на три основних види. Перший – це безоплатні ресурси Інтернету (досвід роботи з ними мають бібліотеки Москви, які накопичують необхідні їм ресурси з Інтернету, а інформацію про них надають до зведеного каталогу центральної бібліотеки міста). Другий – тексти, отримані з Інтернету. Третій – раритетні фонди бібліотек. Однак, цей вид ресурсів вимагає певних умов для сканування та надання у користування читачам старих розбитих цінних фондів бібліотеки.

Упереджуючи запитання щодо правомірності використання ресурсів Інтернету, К. В. Лобузін зазначила, що у межах бібліотеки дозволяється використання будь-яких ресурсів, але заборонено виставляти їх в Інтернет та скачувати читачам, оскільки це порушує авторські права. Крім того зазначалося, що ресурси відділів НБУВ також інтегруються в єдиному ЕК.

Свій виступ К. В. Лобузін проілюструвала прикладами електронного пошуку беззатратних ресурсів Інтернету. Побіжно зупинившись на питанні формування електронної бібліотеки, до-

повідачка зазначила, що створюється електронна папка, куди вміщуються описи документів, які надходять. Так буде створюватися і електронна бібліотека зі своїми та зовнішніми ресурсами.

Органічним продовженням порушеної К. В. Лобузіню теми став виступ зав. відділу стародруків та рідкісних видань, д-ра іст. наук **Г. І. Ковальчук** на тему: «Державний реєстр національного культурного надбання (ДРКН), роль і місце НБУВ, бібліотек НДУ НАН України в його створенні». Торкнувшись історії питання, доповідачка наголосила на важливості та необхідності створення такого реєстру, оскільки усі цінні та рідкісні видання, занесені до нього, не можуть вивозитися за межі держави. Та й списанню вони не підлягають ні за яких причин.

Зазначалося, що всі країни – члени ЮНЕСКО давно мають такі реєстри. Рішення про створення реєстру приймалося Кабінетом Міністрів України понад 20 років тому. На жаль, його і до цього часу не створено. Тому НБУВ, добре усвідомлюючи важливість та нагальність цієї проблеми, приступила до підготовки «Матеріалів до Державного реєстру». Цю роботу планується здійснити у декілька етапів.

Нині бібліотекам НДУ необхідно зайнятися виявленням у своїх фондах і колекціях рукописних книг, стародруків та інших документів, які можуть бути віднесені до Державного реєстру. Їх необхідно описати, підрахувати, а також зафіксувати як колекційні, тобто як видання, що зберігаються у колекції, і надіслати інформацію до НБУВ. Якщо бібліотека не має технічних можливостей підготувати відповідну інформацію в електронному вигляді, можна надати НБУВ каталожні картки, надруковані на друкарській машинці. Завершуючи свій виступ, Г. І. Ковальчук відзначила, що вже розроблено структуру описів книг, інструкцію зі створення реєстру, вироблено критерії відбору та віднесення документів до реєстру. Усі матеріали щодо створення державного реєстру національного культурного надбання вміщено на сайті http://www.irbis_nbuv/register/register.html, з якими необхідно ознайомитися кожній бібліотеці.

Про таблиці класифікації, роботу з ними в умовах посилення вимог до організації каталогів бібліотек йшлося у виступі зав. відділу систематизації НБУВ, канд. іст. наук **О. О. Сербіна**. Він зазначив, що для піднесення дієвості методичної допомоги в удосконаленні каталогів бібліотек важливо знати, якими саме таблицями класифікації вони послуговуються, мати максимально повне

уявлення про саму бібліотеку, її фонди, довідково-бібліографічний апарат, наявність фахівця-бібліографа. Ці та низку інших запитань, пов'язаних з систематизацією літератури та веденням каталогів, було внесено до анкети. Її роздали учасникам семінару з проханням відповісти на поставлені запитання. Бібліотечним фахівцям пропонувалося використовувати у своїй практичній роботі рубрикатори, підготовлені НБУВ і таблиці УДК, видані Книжковою палатою України. Наголошувалося, що відділ систематизації НБУВ працює над змістом «Робочих таблиць класифікації НБУВ». Вже підготовлено черговий випуск рубрикатора НБУВ – розділ «И Гірнична справа». А опублікованими випусками рубрикатора можуть скористатися і бібліотеки НДУ.

З досвідом роботи НБУВ щодо обліку, оцінки та списання бібліотечних фондів ознайомила учасників семінару зав. сектору Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів **Т. І. Ключок**. Як повідомила доповідачка, значна частина надходжень до Бібліотеки не має супровідних документів. У зв'язку з цим усі нові документи одразу штемпелюються, на них складається акт. У НБУВ діє актова система обліку фонду. Окремо складаються акти на балансову і позабалансову літературу. Балансові видання обліковуються індивідуально, діляться на акти (за видами, за дублетністю, за джерелами надходжень та ін.). Основні дані заносяться до комп'ютера, складається акт на партію документів, на кожному з документів проставляється актовий номер, після чого партія документів передається на систематизацію та каталогізацію. Усі акти фіксуються у першій частині книги сумарного обліку фонду. Наголошувалося, що комплектатор має право самостійно оцінювати документи, у складних випадках ціна документів визначається на засіданні постійнодіючої комісії по роботі з фондами.

Під час виступу порушувалися питання щодо обліку окремих видів документів, зокрема, обліку електронних видань, неопублікованих документів тощо. Т. І. Ключок повідомила, що групою розробників завершується робота над інструкцією з обліку бібліотечного фонду, після прийняття якої можна буде внести відповідні корективи до роботи з обліку різних видів документів. У відповіді на запитання щодо списання літератури наголошувалося, що для Національної бібліотеки це надзвичайно складне питання, оскільки збереженість фонду має бути стовідсотковою. В НБУВ допускається списання літератури лише з однієї причини – як загуб-

леної читачами. При цьому комісія по роботі з фондами постійно контролює рівноцінність заміни та дотримання визначених для цього термінів.

Контролю за повноцінністю заміни сприяє також розроблена форма акта з паралельним списанням та прийняттям на заміну загублених читачами ідентичних чи визнаних рівноцінними видань. У ході обговорення виступу Т. І. Ключок учасники семінару запропонували методичному центру підготувати для бібліотек НДУ перелік документів, на підставі яких здійснюються певні операції з бібліотечними фондами, у т. ч. й списання літератури.

Про роботу з фондами йшлося і у наступному виступі. Мол. наук. співробітник **Л. А. Пестрецова** своє повідомлення на тему «Співпраця НБУВ з бібліотеками НАН України з формування бібліотечних фондів» побудувала на основі аналізу конкретних результатів співпраці НБУВ з бібліотеками мережі. Зокрема, доповідачка навела низку статистичних даних, які підтверджують результативність такого співробітництва. Так, за звітний період Центром формування бібліотечно-інформаційних ресурсів було перерозподілено разом з книгообміном понад 16 тис примірників.

В останні роки посилилася позитивна тенденція до розширення та зміцнення зв'язків з бібліотеками системи НАН України. Серед найактивніших бібліотек, котрі надають НБУВ видання своїх наукових установ, було названо бібліотеки інститутів археології, відновлюваної енергетики, енциклопедичних досліджень, історії України, літератури, політичних і етнонаціональних досліджень, філософії, Національного ботанічного саду.

Підкреслювалося, що впродовж 2011 р. бібліотека уклала вісім випусків інформаційного покажчика поточного обмінного фонду, які виставлені на сайті НБУВ. Цим джерелом уже скористалися бібліотеки інститутів хімії поверхні, соціології та інші установи. У виступі також наголошувалося, що дієвою формою отримання інформації про можливості доукомплектування фондів бібліотек НДУ є постійнодіючі виставки-перегляди нової літератури, отриманої НБУВ для розповсюдження. Було визнано за необхідне використовувати усі можливості, запропоновані Бібліотекою, для поповнення бібліотечних фондів.

Про інформаційні послуги бібліотек йшлося у виступі зав. сектору НБУВ **С. М. Горбань**. Зазначивши, що повноцінний розвиток бібліотек визначається багатством напрямів їхньої діяльності, доповідачка розповіла про роботу свого підрозділу – відділу довідково-бібліографічного обслуговуван-

ня НБУВ за тематичними напрямками: пошук інформації за запитами установ та організацій, учених, науковців різних галузей знань, підприємців; підготовка бібліографічних списків актуальної тематики для потенційних користувачів у попереджувальному режимі. Виконані НБУВ бібліографічні довідки зберігаються у відповідному архіві довідок, починаючи з 1950 р. Тому користувачі можуть скористатися цим ресурсом або замовити у відділі ДБО підготовку списку джерел інформації з теми наукової праці чи певного напрямку виробничої діяльності. У відділі також функціонує БД «Електронний архів довідок» (наповненням з 2011 р). З метою інформування та координації науково-бібліографічної роботи в системі НАН України раніше, до 90-х років ХХ ст., видавався «Інформаційний покажчик бібліографічних праць, виконаних бібліотеками та установами системи АН УРСР». Розуміючи доцільність такої взаємодії з бібліотеками, співробітники Відділу проаналізували сучасний стан надання інформаційних послуг у бібліотеках НДУ за їх звітними даними і підготували «Інформаційний покажчик неопублікованих бібліографічних списків, виконаних бібліотеками НДУ НАН України протягом 2011 року», який буде виставлено на веб-сайті Бібліотеки. Доповідка позитивно охарактеризувала бібліографічну діяльність низки бібліотек НДУ. Зокрема, було відзначено масштабну працю бібліотеки Інституту геотехнічної механіки «Геотехнологія», котра включає 8300 назв, роботу бібліотеки Морського гідрофізичного інституту – протягом 2011 р. було підготовлено 41 список з понад трьома тисячами джерел інформації. Матеріал у цих списках розташовано за тематичними розділами, він містить відомості про вид і хронологічні межі документів, а також перелік бібліотек інститутів з їх адресами.

На завершення С. М. Горбань зазначила, що всім академічним бібліотекам необхідно удосконалювати роботу з довідково-бібліографічного обслуговування та надання інформаційних послуг. Звичайно, успішне вирішення цього завдання великою мірою залежить від застосування нових технологічних і методичних рішень, від узгодженого формування та використання довідково-бібліографічних ресурсів, однак визначальним чинником якісного виконання цієї роботи залишається професіоналізм персоналу.

Традиційно у роботі семінару взяв участь заступник голови ЦК профспілок НАН України **Є. І. Меркулов**. Він поінформував присутніх про участь Академії у законотворчому процесі держави, про неуз-

годженість при вирішенні питань фінансування зростання заробітної плати працівників НДУ і, як результат, керівники низки установ пішли на вимушений крок – скорочення робочого тижня. Відповідаючи на запитання присутніх, доповідач пояснив технологію визначення індивідуального коефіцієнта, за яким обчислюється пенсія бібліотечним працівникам. Торкаючись питань, пов'язаних з доплатами, виплатою разової матеріальної допомоги на оздоровлення, Є. І. Меркулов зазначив, що надання матеріальної допомоги працівникам НДУ необхідно передбачати в угоді колективу установи. Учасники семінару були поінформовані про те, що профспілкові організації НДУ Академії готуються до зустрічі з представниками влади і складають перелік вимог до якого, до речі, увійшла більшість порушених на зібранні проблем.

У виступі наук. співробітника НБУВ **Н. І. Смаглової** йшлося про підготовку бібліотеками планово-звітної документації за 2011 р. Доповідка наголосила, що рівень підготовки планів-звітів є одним з визначальних показників професіоналізму як колективу бібліотеки, так і її керівника.

Нині НБУВ завершено розгорнутий аналіз діяльності відомчих бібліотек, вже досліджено рівень підготовки самої планово-звітної документації за 2011 р. Дані матеріали традиційно увійдуть до чергового, 17-го, випуску збірника «Робота бібліотек НДУ НАН України в 2011 р.». У них, зокрема, зазначається, що є група бібліотек, які зважено і відповідально ставляться до цієї роботи. Підготовлені ними документи є інформативно насиченими, містять конкретні текстові частини та достовірні статистичні дані. Більшість бібліотек надали змістовні, логічні текстові частини документів з всебічним аналізом стану справ, вмілим оперуванням статистичними даними, визначенням проблемних та перспективних завдань. Увагу присутніх керівників бібліотек було звернуто на необхідність неформального ставлення до планування роботи, продуманості й аргументованості щодо завантаження кожного працівника.

На переконання учасників семінару, захід збагатив присутніх досвідом роботи, конкретизував шляхи співпраці з НБУВ, сприяв виробленню спільних рішень щодо міжбібліотечної взаємодії та інтеграції у формуванні та використанні ресурсів, наданні більш якісних бібліотечно-інформаційних послуг користувачам.

Наталія Смаглова,
наук. співробітник НБУВ

Дні австрійської культури у Дрогобичі

26–31 березня 2012 р. у Дрогобичі відбувся науково-культурний семінар «Дні австрійської культури».

Організаторами цього науково-культурного заходу виступили Австрійська бібліотека та кафедра німецької мови Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка (ДДПУ ім. Івана Франка). Дні австрійської культури стають для Дрогобича доброю традицією, адже відбулися тут вже вдруге. І це цілком закономірно, оскільки територіально сучасна Галичина входила свого часу до складу Австро-Угорщини, багато австрійських письменників, науковців, культурних діячів є родом з цього краю. Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка, маючи давно налагоджені тісні контакти з Австрією, і на сучасному етапі активно співпрацює в науково-інформаційному просторі.

У семінарі взяли участь представники австрійських дипломатичних кіл в Україні, українські і австрійські науковці, громадські і культурні діячі, представники австрійських бібліотек в Україні, у т. ч. і Австрійської бібліотеки при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, студенти. Таке вагоме представництво свідчить про актуальність тематики семінару, про високий інтерес громадян обох країн до поглиблення наукових, культурних контактів, поширення знань про Австрію, її науково-культурне життя в ретроспективі і в наші дні.

Програма Днів виявилася досить насиченою і різноманітною. Це і методичні та країнознавчі семінари, і літературо-мовознавчий колоквиум, і літературні читання, і презентації монографій, і круглий стіл, і ляльковий театр, і культурно-мистецькі заходи.

Науково-культурний семінар розпочав свою роботу в приміщенні Австрійської бібліотеки у м. Дрогобичі з промови ректора Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, проф. **Юрія Кишакевича**, який привітав присутніх з початком роботи і відзначив, що Дні австрійської культури стали знаковою подією у житті університету та регіону загалом. Вони є про-

довженням доброї традиції народної дипломатії між Австрією і Україною.

Привітання з нагоди відкриття науково-культурного семінару виголосили почесні гості – керівник Австрійського бюро співпраці у галузі науки, освіти і культури у Львові, магістр **Андеас Веннігер**, представник Федерального міністерства освіти, культури і мистецтва у Відні, магістр **Норберт Габельт**. Вони відзначили важливу роль Австрійської бібліотеки як посередника науково-просвітницьких контактів між двома країнами.

В урочистій атмосфері представники Інсбрукського університету, проф. **Йозеф Айгнер** і проф. **Петер Штегер** підписали угоду про співпрацю між двома навчальними закладами.

З доповіддю «Міжнародне становище Австрії в історії та сучасності» виступив директор Австрійського культурного форуму в Києві, д-р **Якуб Форст-Багтаглія**. Він докладно проаналізував основні етапи історичного розвитку Австрійської держави, її місце у сучасному світі.

У своєму виступі «Культура і мова» **Норберт Габельт** презентував програму, яка майже 20 років пропонує різні форми співпраці у галузі німецької мови як іноземної, а також країнознавства. Програма передбачає проведення навчальних семінарів в Австрії з акцентом на країнознавство, дні австрійської культури – короткотермінові семінари за кордоном у співпраці з міжнародними партнерами – асоціацією викладачів німецької мови, університетами і т. д. На завершення доповідач зауважив, що кожен захід або освітній проект, який стосується теми «Австрія», може мати підтримку з боку Федерального міністерства освіти, культури і мистецтва. Філософія програми полягає у тому, щоб налагоджувати співпрацю, вчитися один у одного, поліпшувати викладання німецької мови і у такий спосіб сприяти кращому взаєморозумінню.

Багато позитивних емоцій викликали методичні семінари для вчителів німецької мови: «Австрійська література на занятті з німецької мови» (магістр **Іріс Гогенедер**) та «Музика з Австрії» (магістри **Норберт Габельт** і **Іріс Гогенедер**), країнознавчий семінар для студентів «Австрійські

свята і традиції». Вони виявилися цікавими й корисними не тільки для присутніх вчителів, студентів, а й для працівників австрійських бібліотек. Організатори цих заходів продемонстрували креативні методи і форми використання літературного, музичного і краєзнавчого матеріалу на заняттях з німецької мови.

У роботі літературо-мовознавчого колоквиуму «Транскультурні студії австрійсько-українських літературних, культурних та мовних контактів» взяли участь австрійські і українські науковці, викладачі. Кожен з доповідачів презентував свої творчі здобутки по темі, яку він розробляє. Професор Віденського університету, д-р **Алоїс Волдан** оприлюднив доповідь «Герман Блюменталь у контексті польської та української літератури в Галичині»; директор Австрійського культурного форуму в Києві, д-р **Якуб Форст-Баттаглія** у своєму виступі «Австрійська література XIX та XX ст. в суспільно-політичному та історичному контексті» торкнувся питань історії австрійської літератури; свої напрацювання з теорії інтерпретації у доповіді «Теорія інтерпретації у «вісниківців» та Ганса Зедльмаєра: типологічні паралелі» представив проф. ДДПУ ім. Івана Франка, д-р **Петро Іванишин**; доц. ДДПУ ім. Івана Франка **Ярослав Лопушанський** присвятив свій виступ темі «Краса versus злиденність: амбівалентний образ Галичини у Штефана Цвайга»; проф. Інсбрукського університету, д-р **Йозеф Айгнер** виступив з доповіддю «Психоаналіз: сучасна роль спільної українсько-австрійської спадщини»; «Мова, звучання та переклад Біблії Мартіна Бубера» – тема доповіді проф. Інсбрукського університету д-ра **Петера Штегера**.

З неабияким інтересом аудиторія вислухала доповідь доц. університету Сан-Паулу (Бразилія) **Юліани Перец** на тему «Меридіональні проблеми: дослідження творчості Пауля Целана у Бразилії». Пауль Целан – всесвітньо відомий поет-модерніст другої половини XX ст., один із плеяди німецькомовних поетів, якими Буковина збагатила світову культуру.

Темі «Німецький мовний простір у концепції К. Е. Францо за та Івана Франка: український вектор інтерпретації та рецепції» був присвячений виступ проф. ДДПУ ім. Івана Франка, д-ра **Миколи Зимомря**. Доповідач особливу увагу приділив феномену Івана Франка з огляду на знаковість його творчості у контексті німецького мовного простору. Адже саме завдяки його інтерпретаторській діяльності в українську літературу увійшли твори представників німецькомовного письменства.

З доповіддю «Національні варіанти німецької мови як рівноправні складові плюрицентричної мови» виступив доц. Львівського національного університету ім. Івана Франка д-р **Володимир Сулим**, один із перших дослідників національних варіантів німецької мови. Проаналізувавши варіантні розбіжності у межах німецької мови, доповідач констатував, що територіальне розмежування сфери поширення сучасної німецької мови та її специфічне культурно-історичне минуле стали однією із найвагоміших причин її неідентичності самій собі та виникнення національних варіантів. Кожний національний варіант виконує усі суспільні функції будь-якої національно гомогенної мови і входить до полінаціональної німецької мови.

Досить жваво була сприйнята присутніми доповідь доц. ДДПУ ім. Івана Франка **Василя Лопушанського** «Німецькі лексичні запозичення у південно-західних говорах України (на прикладі бойківського діалекту)». Доповідач розкрив свої дослідження про запозичення з німецької мови у складі південно-західних говорів України, проаналізував особливості територіального поширення цих запозичень, визначив історичні етапи запозичених лексем та їх діалектну основу.

Цікавим пунктом програми науково-культурного семінару стали літературні читання «Дружба: Йозеф Рот і Штефан Цвайг». Читання уривків листування письменників виконав дослідник творчості Штефана Цвайга, керівник Центру Штефана Цвайга в Зальцбурзі, д-р **Клеменс Ренольднер**.

Несподіванкою для учасників семінару стала благодійна акція п. **Крістіана Чернера** з м. Стрий, австрійця за походженням: Австрійська бібліотека в Дрогобичі отримала в дар 100-томне видання творів німецького письменника Карла Мая.

У рамках семінару відбулася презентація монографій молодих науковців ДДПУ ім. Івана Франка Івана Зимомря «Австрійська мала проза XX ст.: художня світобудова»¹ та Оксани Бродської «Артур Шніцлер: поетика тексту»². Дослідження фахівців стали ще одним кроком у вивченні та популяризації австрійської літератури. Австрійська бібліотека при Національній бібліотеці України

¹ *Зимомря І. М.* Австрійська мала проза XX ст. : художня світобудова. – Дрогобич ; Тернопіль : Посвіт, 2011. – 396 с.

² *Бродська О. О.* Артур Шніцлер : поетика тексту: монографія / ред. М. Зимомря. – Дрогобич : Посвіт, 2011. – 180 с.

імені В. І. Вернадського отримала в дар від авторів примірники цих видань.

Під час лялькової вистави «Австрія Бохданського: три мініатюри з австрійської літератури» у виконанні австрійського актора і режисера **Крістофа Бохданскі** з великою майстерністю були відтворені образи й сюжети художніх творів Франца Кафки і Йозефа Рота.

На завершення робочої програми науково-культурного семінару відбувся круглий стіл «Австрійська літературна та культурна спадщина в сучасній Україні» за участю референтів та учасників семінару. Модератором круглого столу виступив завідувач кафедри практики німецької мови ДДПУ ім. Івана Франка, доц. **Василь Лопушанський**.

Досить насиченою була і культурна програма семінару. Учасники і гості заходу відвідали батьківщину Івана Франка – с. Нагуєвичі. Прибулі мали нагоду прогулятися батьківською садибою Каменяра, оглянути господу, кузню, експозицію музею І. Франка. Подорожі до м. Борислава, яке на

зламі XIX–XX ст. було українською Пенсільванією, та до самотнього Львова дали змогу екскурсантам засвоїти бодай частково багатогранну культуру спадщину Галичини.

Чудовою атмосферою була сповнена святкова вечір у Трускавці, влаштована директором Австрійського культурного форуму д-ром Якубом Форс-Баттагієм. Під час вечір учасники семінару підбили підсумки своєї шестиденної роботи, висловили подяку господарям за цікаву програму, високий науково-культурний рівень заходу, відмінну його організацію. Було одностайно відзначено актуальність тем, порушених під час зібрань, семінарських засідань, вказувалося на практичну користь таких зібрань, які надають наснаги, мобілізують на подальшу плідну співпрацю у розбудові науково-культурного мосту між Україною і Австрією.

Галина Безпала,
мол. наук. співробітник НБУВ

Міжнародна конференція з питань поширення перської мови та літератури: стан, проблеми, перспективи

16–19 січня 2012 р. в столиці Ісламської Республіки Іран м. Тегеран пройшла Перша міжнародна конференція «Поширення перської мови та літератури: стан, проблеми, перспективи». В сучасних умовах поглиблення науково-інформаційного співробітництва між Україною та Ісламською Республікою Іран, зокрема, міжбібліотечною співпраці, а також з огляду на функціонування Бібліотеки Ісламської Республіки Іран при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, участь української сторони у цьому заході була вкрай важливою, оскільки фонд Бібліотеки ІРІ формується видання мовою фарсі, від яких значною мірою залежить поширення перської мови та літератури на українських теренах.

Всю підготовчу і організаторську роботу з проведення цього поважного наукового зібрання взя-

ла на себе Рада з поширення перської мови та літератури. І це цілком закономірно, адже саме на це утворення, до складу якого входять представники Міністерства науки, досліджень і технологій Ірану, Міністерства культури та ісламської орієнтації, Міністерства освіти і закордонних справ ІРІ, а також низка відомих професорів-дослідників перської мови та літератури. Ще наприкінці 80-х років XX ст. державою було поставлено завдання гармонізувати діяльність усіх наукових, культурних, громадських організацій Ірану, які опікуються питаннями вивчення та поширення перської мови і літератури.

Загалом у конференції взяло участь понад 350 делегатів з різних країн світу: Ірану, Єгипту, Польщі, Австрії, Італії, Іспанії, Туреччини, Казахстану, України, Боснії, Великобританії, Таджи-

кистану, Росії та ін. Серед них були дослідники, викладачі вишів, які мають безпосереднє відношення до іраністики та сприяють поширенню перської мови, а також фахівці, котрі опікуються питаннями іранської культури у своїх країнах. Таке масштабне представництво свідчить про актуальність заявленої теми, про підвищений інтерес світової наукової спільноти до поглиблення творчих контактів з іранськими вченими, до більш широкого обміну думками, інформацією, досвідом з широкого спектру культурологічних питань.

Місцем проведення форуму було обрано Інститут літератури та іноземних мов університету ім. Еламе Таба Табаї. Згідно з ісламськими традиціями, кожний захід на конференції розпочинався із читання Корану та прослуховування державного гімну Ісламської Республіки Іран. Обов'язковою умовою участі у конференції стало написання наукової статті на тему заходу, анотацію якої необхідно було надіслати до редакції Ради з розповсюдження перської мови та літератури заздалегідь. За даними, опублікованими на офіційному сайті Ради, на адресу оргкомітету надійшло 250 праць, 220 з яких, тобто 90 % – це не просто анотації, а ґрунтовні статті. Приємною несподіванкою для учасників зібрання стало те, що перед початком засідань кожному вручили книгу «Chikideye makalat, 1390», яка вже містила раніше подані матеріали*.

Голова Ради, д-р **Аббас Алі Вафаї**, відкриваючи конференцію, привітав присутніх і відзначив, що вона присвячується актуальним проблемам – розвитку іранознавчих досліджень у зарубіжних країнах. Він подякував усім учасникам за дослідницькі напрацювання та наголосив на їх значущості для іранської науки, адже: «із звершенням Ісламської революції (1979 р.) прийшло нове бачення іранської культури. Перська мова має багато шанувальників та цінителів за кордоном, з якими необхідно встановити зв'язки, їх думки є для нас надзвичайно важливими».

У своїй доповіді д-р Аббас Алі Вафаї детально зупинився на основних напрямках діяльності Ради. По-перше, це освітня діяльність: проведення курсів підвищення кваліфікації як у країні, так і поза її межами, організація перських мовних курсів за кордоном, створення можливостей для вивчення перської мови та літератури в зарубіжних університетах; по-друге, встановлення контактів з іноземними студентами, котрі вивча-

ють перську мову та літературу, підтримка та оснащення навчальних, інформаційних центрів перської мови і літератури за кордоном, забезпечення книгами, комп'ютерними програмами та іншими мультимедійними ресурсами, навчальними матеріалами, надання освітньої підтримки цим центрам; по-третє, добір і підготовка навчальних текстів, освітня допомога іноземцям, супроводження та проведення досліджень, публікація наукових праць, перекладів з перської мови та літератури, сприяння науковцям, дослідникам у виданні їхніх праць; по-четверте, створення баз даних та введення їх до Інтернету, забезпечення усіх бажаючих навчальними ресурсами, налагодження зв'язків зі студентами, дослідниками, котрі виявляють інтерес до перської мови та літератури.

Доповідач наголосив, що Центр перської мови та літератури, котрий функціонує при Раді, і Організація культури та ісламських зв'язків отримують постійну підтримку з боку Міністерства культури та ісламської орієнтації, членів Ради перської мови та літератури, Секретаріату Ради, відповідних відділів Міністерства науки, досліджень і технологій, Міністерства освіти і виховання, Міністерства закордонних справ, Академії перської мови та літератури, спільнот прихильників Ірану поза межами країни, викладачів перської літератури, мовознавства, іранознавства з університетів різних країн світу. На завершення Аббас Алі Вафаї відзначив активну позицію іранської влади щодо пропаганди своєї культури у всьому світі. Про це свідчить, насамперед, інформаційний ресурс, представлений на офіційному сайті Ради розповсюдження перської мови та літератури. Остання активно позиціонує свою діяльність, подаючи змістовні матеріали (звіти) про свою роботу, досягнення, про проведені та заплановані заходи, визначні події культурного життя країни, презентує нові видання з різних галузей знання та підтримує активний діалог з користувачами у глобальній мережі Інтернет. На сайті, поряд з різномановною інформацією, розміщені також навчальні посібники від початкового до найвищого рівня вивчення перської мови в режимі онлайн.

У перший день конференції (16 січня) низку цікавих доповідей було оприлюднено на круглому столі, що проходив у приміщенні Академії мови та перської літератури. Захід розпочався з вітального слова її президента д-р **Ходдада Аделя**. У доповідях порушувалися актуальні питання перської мови та літератури. Кожен з виступаючих презентував свої публікації з проблематики, якою він

* *Sahrai R. M. Chikideye makalat. – Tehran: Shouraye gostaresheshe zaban va adabiyate farsi, 1390. – 222 p.*

опікується. «Порівняльний словник з мов і нових іранських діалектів» (Тегеран, 1390) представив **Мохаммад Хасандуст**; «Бібліографія сучасної літератури від Конституційної революції до 1389 р.» (Тегеран, 1390) – **Фаріде Разі**; «Впровадження термінів в Ірані і у світі» (Тегеран, 1390) – **Реза Мансурі**; «Перська поезія від учора до сьогодні» (Тегеран, 1390) – **Омід Табібзаде** та ін. Іноземні гості знайомили аудиторію з власними творчими напрацюваннями та проблемами, що найчастіше виникають при поширенні перської мови в їх країнах.

У рамках конференції для гостей і учасників було організовано відвідання бібліотеки Академії мови та перської культури. Персонал бібліотеки провів екскурсію, присутніх детально ознайомили з фондами книгозбірні, які містять книги мовою фарсі: стародруки – близько 96 219 томів (29 121 найменувань), кам'яні – 3500, рукописні книги – 203 томів; книги мовою урду: стародруки 1000 томів; книги латинською, англійською та іншими мовами: 19 241 том (7146 назв); перські періодичні видання з минулого і сучасного: 611 назв; латинські періодичні видання з минулих часів: 99 назв документів; деякі рукописи Німі Юшиджа, Голам Алі Хаддада Аделя, Джавада Хадіді та ін.; мікрофільми – 248 назв; мікрофіші: 32 назви; перські дисертації – 90 назв, неперські – 6; компакт-диски – 96 шт. Що характерно, вся ця інформація розміщена на доступному сайті <http://www.persianacademy.ir/fa/ketabxane.aspx>.

У наступні дні засідання конференції проходили в Інституті літератури та іноземних мов університету ім. Еламе Таба Табаї. Учасники зібрання доповідали та обговорювали різні аспекти заявленої теми, акцентували свою увагу на питаннях подолання перешкод у поширенні перської мови в окремих країнах.

Міністр культури та ісламської орієнтації д-р **Хосейні**, зокрема, зазначив, що перська мова та література – «документ» культурної самобутності та забезпеченості (гарантійний фонд) іранської нації, а іранське писемне надбання є її духовним капіталом. Ця мова не є мовою однієї нації, на ній творили мислителі тисячоліттями, вона відображає історію цілої низки народів.

Голова Організації культури та ісламських зв'язків, д-р **Мохаммад Бакер Хорамшад** наголосив на важливості таких моментів: створення курсів вивчення мови фарсі; поширення вивчення перської мови у зарубіжних країнах через Інтернет; проведення міжнародних олімпіад з перської

мови; реєстрація перської мови у якості 7 міжнародної мови Організації Об'єднаних Націй; створення асоціації іноземних випускників факультетів перської мови та літератури.

Цікавою була доповідь члена наукового комітету секретаріату штабу (центру) з розповсюдження перської мови та іраністики Міністерства науки, досліджень і технологій **Захри Остадзаде** і викладача міжнародних відносин університету «Тарбіят-е моалем» **Арслана Карбані** на тему «Прогалини в роботі опікунських органів з розповсюдження перської мови та літератури закордоном». Вони наголосили, що одним з найважливіших завдань у галузі культури Ісламської Республіки Іран є поширення перської мови в інших країнах, на що спрямовується політика уряду, і що передбачено низкою відповідних законів. Останнім часом цій меті служать і різноманітні науково-культурні заходи. Йшлося і про методику розповсюдження по світу мов іншими країнами, вона порівнювалася з особливостями формування політики з цих питань в ІРІ.

Викладач університету Гіляна **Лейла Дарвішалі Пурасетане** говорила про можливості та проблеми викладання перської мови у російськомовному середовищі. Вона зазначила, що економічні, торговельні та культурні відносини Росії і Ірану мають багатовікову традицію, і саме це виступає важливим підґрунтям для інтеграції культур обох країн. Наразі країни активно співпрацюють у галузі культури, освіти, тому викладання перської мови для російськомовних громадян з кожним роком набирає обертів, хоча існують проблеми з віртуальним навчанням, з усуненням обмежень у дослідженнях, з організацією публікацій в електронних виданнях.

Вчений з Індії д-р **Алім Ашраф Хан** розповів присутнім про діяльність найстарішого іранського культурного центру в Індії – Культурного представництва Ісламської Республіки Іран у Новому Делі, яке було відкрито майже 50 років тому. На його переконання, представництво відіграє важливу роль у популяризації перської мови, культури та іранської – ісламської цивілізації, воно презентує основи Ісламської революції, зберігаючи культурну самобутність як Індії, так і ІРІ. Доповідач інформував про різнопланові науково-культурні заходи, котрі проходять на базі центру: семінари, круглі столи, національні та міжнародні конференції, наукові засідання. Його колега, д-р **Сейед Келім Есгар** звернув увагу учасників форуму на видавничу діяльність центру, зокрема, презенту-

вав поважне наукове видання – шоквартальник «Канд-е парсі», в якому публікуються наукові статті з актуальних проблем іраністики.

Гість із Таджикистану **Молла Ахмадшах Чаргасіаф** доповів про поширення перської мови в своїй країні. Він зазначив, що наразі серед таджиків спостерігається активний інтерес до її вивчення. В усіх таджицьких школах з 4-го по 8 клас викладається каліграфія перської мови.

Керівник групи перської літератури Панджабського університету проф. **Мохаммад Салім Мозахар** виступив з доповіддю «Послуги викладачів Панджабського університету з поширення перської мови в Пакистані». Інший представник Пакистану д-р **Мохаммад Акбаль Шахед** розповів про діяльність освітньо-дослідних центрів перської мови у Бахавалпурі. З особливим інтересом аудиторія сприйняла його інформацію про роботу центрів «Хейрпур Тамівалі» і «Садекабад», де зберігаються тисячі примірників унікальних рукописів та першодруків.

Від України у форумі взяли участь декан факультету кримськотатарської та східної філології Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, професор, д-р філол. наук **А. Меметов**, викладач перської мови Київського національного лінгвістичного університету **К. Падуга**, працівник Посольства Ісламської Республіки Іран в Україні **О. Бодра**, наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського **Л. Дем'янюк**.

У виступах членів української делегації йшлося про дослідження в галузі іраністики на теренах

України. Зокрема, наші представники презентували видання, в яких ґрунтовно проаналізовано аломорфні та ізоморфні ознаки української та перської мов на лексико-семантичному та граматичному рівнях. Належну увагу було приділено питанням роботи іранського осередку в НБУВ – Бібліотеки Ісламської Республіки («Іранська бібліотека»). Л. Дем'янюк висвітлила історію становлення, основні завдання та функції цієї бібліотеки у сучасних умовах. Були також окреслені шляхи поліпшення функціонування книгозбірні, особливо, що стосується комплектування її фондів, нарощування бібліотекознавчих досліджень при ній. Учасники зібрання схвально зустріли пропозиції встановити прямі двосторонні відносини з Радою з розповсюдження перської мови та літератури, налагодити проведення спільних конференцій, круглих столів, безпосереднє постачання літератури та комплектування фонду іранськими виданнями, організувати курси перської мови в НБУВ.

Підбиваючи підсумки своєї роботи, учасники конференції наголосили на актуальності питань, які порушувалися на засіданнях, відзначили практичний зміст більшості доповідей і виступів. Плідна робота конференції, змістовні зустрічі та професійне спілкування збагатили учасників заходу досвідом, новими ідеями, бажанням й надалі досліджувати цей надзвичайно цікавий і важливий напрям іраністики.

Людмила Дем'янюк,
наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

Покликана творити добро

18 жовтня 2012 р. ювілейна дата у житті Світлани Володимирівни Галицької, наукового співробітника відділу систематизації НБУВ, людини, яку вирізняють глибокі знання своєї справи, цілеспрямованість, відповідальність, порядність, висока моральність.

Після закінчення Київського політехнічного інституту в 1985 р. Світлана Володимирівна працювала інженером на виробництві. У непрості перебудовчі часи займалася техніко-технологічними питаннями, приладами, заводським обладнанням. А восени 1999-го вирішила спробувати себе у гуманітарній сфері – в іпостасі бібліотечного працівника Національної книгозбірні. Свій бібліотечний шлях вона розпочала бібліотекарем I категорії сектору систематизації документів з природничих і технічних наук. З лютого 2000-го обіймала посаду провідного бібліотекаря, а з 2004 р. і по сьогоднішній день працює науковим співробітником.

За короткий відтинок часу Світлана Володимирівна всебічно і ґрунтовно освоїла усі премудрості бібліотечної справи, стала класним спеціалістом. У своїй роботі вона завжди демонструє високий фаховий рівень, невтомне прагнення до оволодіння новими знаннями, до постійного удосконалення власних професійних навичок. Про це, зокрема, свідчить її вагомий внесок у розроблення і впровадження у практику робочих таблиць класифікації підрозділів Генерального систематичного каталогу.

С. В. Галицька бере активну участь у науководослідній роботі. У 2005–2007 рр. у рамках науководослідної теми «Інформаційні технології в системі інноваційної діяльності наукової бібліотеки» вона виступила одним з авторів розділу «Рубрикатора НБУВ» «К Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування» і підрозділів «Рубрикатора НБУВ» «М1 Технологія деревини», «М2/7 Виробництва легкої промисловості», «М8 Поліграфічне виробництво». А під час виконання науководослідної теми «Управління бібліотечно-інформаційною діяльністю наукової бібліотеки» опікувалася розроб-

ленням підрозділу «Рубрикатора НБУВ» «Фотокіно-техніка», розділів «Ж Техніка. Технічні науки у цілому» і «Н Будівництво». Нині в рамках науководослідної теми «Проблеми підвищення ефективності інформаційної діяльності наукової бібліотеки» Світлана Володимирівна входить до складу авторського колективу з розроблення підрозділу «Рубрикатора НБУВ» «381 Кібернетика. 397 Інформаційна та обчислювальна техніка». Нею особисто запропоновано проект розділу «И Гірнична справа» та проект підрозділу «396 Автоматика і телемеханіка».

Світлана Володимирівна не тільки розробляє разом з колегами нові підрозділи серії «Рубрикатор НБУВ», а й постійно долучається до організаційно-координаційної роботи. Завдяки ерудиції, освіченості, обізнаності з усього комплексу галузевих проблем, толерантності, умінню спілкуватись із оточуючими, завжди зарадити людині у скрутній ситуації вона має незаперечний авторитет у колективі, для колег, особливо молодих, вона – надійний помічник у вирішенні не тільки виробничих, а й повсякденних життєвих проблем.

За сумлінну працю, вагомий особистий внесок у справу бібліотечно-інформаційного забезпечення науки, культури і освіти України, з нагоди 90-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Всеукраїнського дня бібліотек Світлану Володимирівну Галицьку відзначено Почесною грамотою Національної академії наук України.

Щиро вітаємо нашу колегу зі знаменною датою у її житті, бажаємо міцного здоров'я, вічної молодості, любові, затишку, тепла у домі, нових творчих успіхів на бібліотечній ниві.

Колектив НБУВ

Генератор класифікаційної думки

Уявити людське життя без організованого порядку просто неможливо. У першу чергу, це стосується інформаційної сфери, адже без систематизації інформації вкрай важко її і відшукати, і зрозуміти, і використати. Значною мірою цей процес ускладнюється, коли немає чітких уявлень про саму систематизацію, її особливості, її структурну граційність, змістовну сутність.

Минають роки, а систематизація як явище набуває дедалі більшого авторитету у науково-дослідному середовищі. Можливість відкрити для себе нові обрії в розумінні досі непізнаного, можливість досягнути нові факти, використати інформацію за цільовим призначенням великою мірою залежить від того, як систематизовано той чи інший документ. Хоча відчувати класифікаційний присмак розуміння змісту документа може далеко не кожен, навіть вельми титулований спеціаліст. Для цього потрібно мати талант чути мелодію класифікаційного ряду, а також бути здатним творити гармонію систематизаційної палітри інформації. Іншими словами, для цього потрібно народитися «заіндексованим» у підрозділі Ч737.2 за ББК або 025.4 за УДК.

Саме такою неординарною людиною, яка всіма фібрами душі відчуває серцебиття бібліотечної класифікації і є Едуард Рубенович Сукіасян. У цю літньо-осінню пору видатний вчений святкує своє 75-річчя.

Зайве черговий раз перелічувати всі заслуги та досягнення цього велета бібліотечної науки, адже кожен бібліотекознавець, бібліографознавець, книгознавець знає про здобутки вченого-дослідника не тільки з енциклопедій, а й з тих численних праць, які Едуард Рубенович продукує протягом вже тривалого часу. А це немало, понад півстоліття плідної науково-практичної діяльності. Це навіть не відрізок часу, не період – а ціла епоха становлення, ствердження та розвитку класифікаційної думки на теренах не тільки колишнього СРСР, але й світових обширів. Адже протягом всього свого професійного життя Едуард Рубенович невтомно трудиться, ні на хвилину не зупиняючись, крокує в ногу з динамікою

знань, еволюцією наук. І всі свої «маршрути» вчений ретельно виписує у бібліотечному дороговказі – Бібліотечно-бібліографічній класифікації, без якої сьогодні важко уявити організованість бібліотечних каталогів у багатьох бібліотечних установах світу.

Можна дорікати стосовно змісту та структурних особливостей ББК. Але щоб там не говорили, Бібліотечно-бібліографічна класифікація була, є і залишатиметься фундаментальною організаційною структурою сотень каталогів, сотень книгозбірень. І завдання усіх, хто причетний до цієї важливої роботи, дослухаючись до мудрих порад Едуарда Рубеновича, злагоджено, планомірно, кожен в силу своїх можливостей і знань, активно долучатись до творення ББК.

Сьогодні особливо приємно констатувати: завдяки творчим напрацюванням Е. Р. Сукіасяна вдається налагоджувати діалог щодо організації систематизації і розвитку таблиць Бібліотечно-бібліографічної класифікації між провідними структурами бібліотечного простору двох країн – Науково-дослідним центром розвитку ББК Російської державної бібліотеки і відділом систематизації Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ми глибоко переконані, що наша співпраця, яка ґрунтується на засадах дружби, партнерства, взаєморозуміння, має гарні перспективи, вона міцнітиме і розвиватиметься з кожним роком.

Вельмишановного Едуарда Рубеновича щиро вітаємо зі славним ювілеєм, бажаємо міцного здоров'я, довгих років професійного життя, нових творчих звершень.

*Колеги з Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського*

Професіонал, новатор, особистість

20 жовтня 2012 р. доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Російської академії природничих наук, академік Міжнародної академії екології, безпеки людини й природи, член президії Санкт-Петербурзького наукового центру Російської академії наук, заслужений працівник культури Російської Федерації, директор бібліотеки Російської академії наук (БАН), щирий друг Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) Валерій Павлович Леонов відзначає свій ювілей.

Народився Валерій Леонов 1942 р. в м. Уральську (Казахстан). У 1946 р. військова служба батька привела родину до невеликого районного центру на Тернопільщині – Почасва, всесвітньо відомого Свято-Успенською Почаївською лаврою.

На території Лаври містилася середня школа, яку Валерій закінчив у 1959 р. на «відмінно». Він й досі вдячний учителям, шкільній бібліотекарці – Олені Кондратьєвій, які на все життя прищепили йому любов до книги, до України, до української літератури.

Після школи юнак закінчив Львівське технічне залізничне училище № 10 (за спеціальністю – слюсар з ремонту тепловозів), працював у депо «Львів – Захід», навчався в Львівському музично-педагогічному училищі № 2, служив в армії.

З 1965 р. доля пов'язує життя В. П. Леонова з Ленінградом–Петербургом. Тут він закінчує Ленінградський інститут культури ім. Н. К. Крупської (ЛДІК, 1969), навчається в аспірантурі, а у 1973 р. успішно захищає кандидатську дисертацію на тему «Дослідження інформативності реферативного видання» (на матеріалах реферативного збірника «Економіка промисловості»).

Після стажування у Коледжі бібліотечного та інформаційного обслуговування Мерілендського університету (США) В. П. Леонов 17 років про-

працював у ЛДІК, викладав, очолював кафедру галузевої бібліографії.

Докторська дисертація «Алгоритмізація процесів реферування і анотування науково-технічної літератури: проблеми теорії і методики», захищена В. П. Леоновим 1987 р. в Москві, була присвячена механізмам бібліографічного згортання змісту наукової літератури, зокрема анотуванню й реферуванню в традиційному й автоматизованому режимах. Вчений розробляє нову концепцію бібліотекознавства й бібліографознавства як фундаментальної науки, що вивчає структуру і властивості бібліотечно-бібліографічних процесів. У своїх працях він прагне до концептуального об'єднання інформатики, книгознавства, бібліографознавства й бібліотекознавства, постійно підкреслює їхній взаємозв'язок і взаємовплив. В. П. Леонов дедалі більше переконується, що «замикатися» у рамках однієї наукової дисципліни не варто, тому що тільки комплексне сприйняття дає змогу вирішувати сучасні наукові проблеми.

Вже понад 20 років життя Валерія Павловича нерозривно пов'язане з Бібліотекою Російської академії наук. Чотири рази він обирався колективом на посаду директора Бібліотеки. Саме тут вповні розкрилися такі ділові якості В. П. Леонова, як уміння планувати й координувати роботу, організовувати колектив на виконання завдань бібліотечно-інформаційного забезпечення сучасної науки, освіти і культури. Вміння керівника правильно добирати кадри допомогло Бібліотеці адаптуватися до нових умов, зберегти ядро висококваліфікованих працівників, відкрити нові нап-

рями бібліотечної роботи, значно розширити спектр бібліотечних послуг.

Нині фонди БАН і бібліотек академічних установ РАН нараховують понад 21 млн примірників. Це сховище тисячолітнього досвіду людства, його знань, надій, таємниць і сподівань. Про Бібліотеку і Книгу Валерій Павлович завжди пише з великою повагою і любов'ю.

Свою ефективну наукову й практичну діяльність В.П. Леонов успішно поєднує з підготовкою наукових кадрів. Під його науковим керівництвом захищено 7 кандидатських і одна докторська дисертації.

Валерій Павлович щедро ділиться своїми знаннями і досвідом, сміливо виносить на суд професійного загалу свої думки, гіпотези і прогнози щодо розвитку інформаційного суспільства, бібліотеки, читання.

Мешкаючи і працюючи вже багато років у Росії, Валерій Павлович ніколи не втрачав інтересу до культурного життя України, встановлюючи і розвиваючи фахові зв'язки з багатьма її науководослідними установами, бібліотеками, навчальними закладами. Саме завдячуючи зацікавленості і енергії Валерія Павловича встановилися плідні творчі зв'язки між БАН і НБУВ.

В.П. Леонов виступив ініціатором спільної праці двох академічних бібліотек Росії і України – «Кириличні видання друкарні Почаївського монастиря XVIII – першої третини XIX ст. Історико-книгознавче дослідження. Каталог. Збереження (2005–2007)». Проект був підтриманий Російським гуманітарним науковим фондом і Національною академією наук України.

У 2007 р. з'являється на світ, прекрасно виданий петербурзьким видавництвом «Альфарет», «Почаевский сборник» під загальним науковим керівництвом В. П. Леонова і передмовою Валерія Павловича та завідувачки науково-дослідного відділу рідкісних книг БАН О. О. Савельєвої. Саме В. П. Леонову належить ідея об'єднати в одній книзі каталог почаївських стародруків з фондів БАН і нарис про художника з Почаєва Івана Федоровича Хворостецького (1888–1957), який свого часу навчався живопису в іконописній майстерні Почаївської лаври. Думається, що завдяки нелінійному, нестандартному мисленню Валерія Павловича перекинутий місток між досить своєрідними почаївськими стародруками і творчістю найвідомішого почаївського художника об'єднав мозаїчну картинку Почаєва у збірнику, і уявлення про цей осередок давньої культури став набагато повнішим.

Взагалі Почаїв у житті В. П. Леонова – як перша

любов – незабутній. Проживши усе доросле життя в Росії, він не забуває місто, де виріс і сформувався, вивчив українську мову, якою й досі спілкується вільно, із задоволенням, сприймаючи вимову кожного слова як музику. При першій же нагоді він летить до Почаєва, до стежин, які стали рідними і наснажують його усе життя.

Активно сприяв Валерій Павлович створенню й іншого спільного видання академічних бібліотек – науково-практичного і теоретичного збірника «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития».

У 1993 р. з метою підтримки усталених наукових зв'язків, кооперування зусиль у проведенні досліджень, що мають загальноцивілізаційне значення, було створено Міжнародну асоціацію академії наук (МААН), яка об'єднала академії наук суверенних пострадянських держав. Робота Асоціації здійснюється в постійних профільних радах, комітетах, комісіях. Оскільки всі академії відчували потребу у посиленні інформаційної підтримки досліджень, Рада Асоціації ухвалила рішення про створення в її структурі підрозділу, діяльність якого сприяла б покращанню інформаційного забезпечення науки. 1996 р. у Києві, в Бібліотеці імені В. І. Вернадського, відбулася робоча нарада директорів академічних бібліотек. У зв'язку із закінченням терміну статутної діяльності Міжнародної асоціації академічних бібліотек і науково-інформаційних центрів (IALIC), яку очолював В. П. Леонов, члени IALIC прийняли рішення увійти до складу МААН на правах секції Ради МААН. Таким чином, Рада директорів наукових бібліотек і інформаційних центрів МААН стала правонаступницею Міжнародної асоціації академічних бібліотек і В. П. Леонов, як її голова, надавав допомогу у розробленні установчих документів з урахуванням досвіду роботи професійної асоціації. На засіданнях Ради директорів Валерій Павлович завжди виступає з конструктивними пропозиціями щодо взаємодії академічних бібліотек у питаннях організації комплектування і докомплектування, роботи МБА, забезпечення збереження фондів, розвитку бібліотекознавства як науки. Ще під час створення Ради директорів вчений наголошував на необхідності створення наукового збірника Ради директорів як засобу професійної наукової комунікації і з 2000 р., з часу виходу першого випуску збірника «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития», є його постійним автором. Публікації

Валерія Павловича на сторінках збірника відзначаються оригінальністю, нетрадиційністю, часто несподіваністю суджень, відбивають багатогранність його професійних інтересів і уподобань. Це і проблемна стаття «Библиотековедение как фундаментальная наука», і бачення дослідником обрисів бібліотеки майбутнього, і його пошуки вагомих аргументів органічного зв'язку друкованої і електронної книги, і оригінальні судження про професію бібліографа і бібліографію, як одну з найважливіших сфер бібліотечної діяльності, і цікаві розвідки про історію рідкісних зібрань у фондах БАН, про місце і роль культурно-історичної спадщини Санкт-Петербурга в російській культурі. Наукові пошуки вченого хоча й різні за тематикою, вони об'єднані глибокими філософськими роздумами про феномен книги як невід'ємної частини Всесвіту, її сутність, призначення і таїну впливу, про людину як продукт особливої книжкової культури і водночас єдину істоту на Землі, яка за допомогою книги і бібліотеки вирішила проблему збереження знань і передавання їх у часі і просторі.

В. П. Леонов є автором більше 300 наукових публікацій, у тому числі восьми монографій і трьох навчальних посібників. Серед них: «Реферирование и аннотирование научно-технической литературы» (1986), «Библиотечно-библиографические процессы в системе научных коммуникаций» (1995), «Библиотечный синдром» (1996), «Судьба библиотеки в России» (2000, 2001), «Пространство библиотеки: Библиотечная симфония» (2003), «Библиография как профессия» (2005). Дві монографії вченого перекладені англійською мовою і видані німецьким видавництвом K.G. Saur в Мюнхені: «The Library Syndrome» (1999), «Libraries in Russia. History of the Library of the Academy of Sciences from Peter the Great to Present» (2005).

Широкий резонанс викликала його книга «Bésame mucho: путешествие в мир книги, библиографии и библиофильства» (М., 2008), на яку з'явилося понад 15 рецензій у різних країнах, зокрема й в Україні. Книга, крізь яку, як і через усе життя Валерія Павловича, проходить вічна тема любові, ця геніальна і загадкова мелодія, що є втіленням пристрасті, надії, натхнення і творчості.

З ініціативи В. П. Леонова у БАН Росії був підготовлений і виданий покажчик «Украинская книга в фондах БАН: украинские издания 1917–1919 гг. в Славянском фонде Библиотеки Российской Акаде-

мии наук» (отв. ред. В. П. Леонов; сост. О. Л. Волкова, 2011). До каталогу увійшли українські книги, періодичні видання та календарі, придбані БАН навесні 1919 р. під час відрядження до Києва співробітника Слов'янського відділу Альфреда Людвиговича Бема. Його біографія, документи про нього в українських фондах були об'єктом пильної дослідницької уваги Валерія Павловича.

В. П. Леонов – постійний учасник щорічних жовтневих міжнародних науково-практичних конференцій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, член редколегій журналу «Бібліотечний вісник», міжнародного наукового збірника «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития», що видається на базі НБУВ.

Багатьом запам'яталися відкриті лекції В. П. Леонова з циклу «Книга, библиотека и библиография в электронную эпоху», прочитані для співробітників НБУВ 13–14 листопада 2007 р.: «О посланиях Велимира Хлебникова и Маршалла Маклюэна», «Книга как врожденная программа человека», «О профессиональном чтении», «О мастерстве библиографа», «Украинцы – сотрудники БАН: Первая половина XX века». Всі вони були сповнені глибоких філософських роздумів і несподіваних новаторських ідей.

В. П. Леонов здійснює значну громадську роботу. Він заступник голови Інформаційно-бібліотечної ради РАН, член редакційних колегій журналів «Библиография», «Научные и технические библиотеки», «Библиотековедение», «Научная книга». Вчений входить до ради Санкт-Петербурзького Міжнародного центру збереження культурної спадщини, є членом Всесвітнього клубу петербуржців, членом Комісії з питань помилювання при Президентів РФ.

Нас приваблюють прекрасні людські якості Валерія Павловича: доброта, людяність, залюбленість у життя, прагнення досконалості, самовіддане служіння Книзі, бібліотечній справі.

Вітаючи шановного колегу з ювілеєм, бажаємо йому на довгі роки зберегти мудрість керівника, натхнення вченого-дослідника, невичерпну життєву енергію, оптимізм і бадьорість. Зичимо вічної молодості, міцного здоров'я, усіх земних благ.

Многая літа, дорогой Валерію Павловичу!

Колектив НБУВ